

Kõjandi koolropilaste Pataljon kabaduse tõja
1918–19
I rood – kõjandlased.

Alumine rida vasakult

Kalep, Arthur Lin, Off. Johannes Raudsepp, Hugo Ilvent, Rein Luhin, Johannes Vissar, Edgar Pullisaar, Jaan

II rida: Sova, Viktor. Loorits x, Urgel x, Trumpelat x, Pihlak x, Laurik, Martin, Babjar, Ed. Mäll x

Sults, Felix. Tarnekiil, Georg, Tapis x, Mölder, Karl.

III rida: Mårtson, Harri, Nõmm x, Reet, Miilisepp, Eduard, Tarien x
Ronk x, Larup, Johannes, Lapp, Eduard, Rebane, Aug.
Teinelt-kivimäe, Mart, Mann x, Saul, Reinbaak, Jaan.

Stuvad: Mnt, Aleksander, Sepp, Peeter. Tõnisson, Alja. Kampus, Aug.
ode Kõrenaar. Andersen, Theodor. Jaanson, Jüri. Lepp x
Veerman, Walter. Kikas x.

Pesmaas: Fuks, Johannes. – x – Mesikor x. Lauter x.
Lilleoja, Oswald. Mick, Hans.

Foto f. Riet

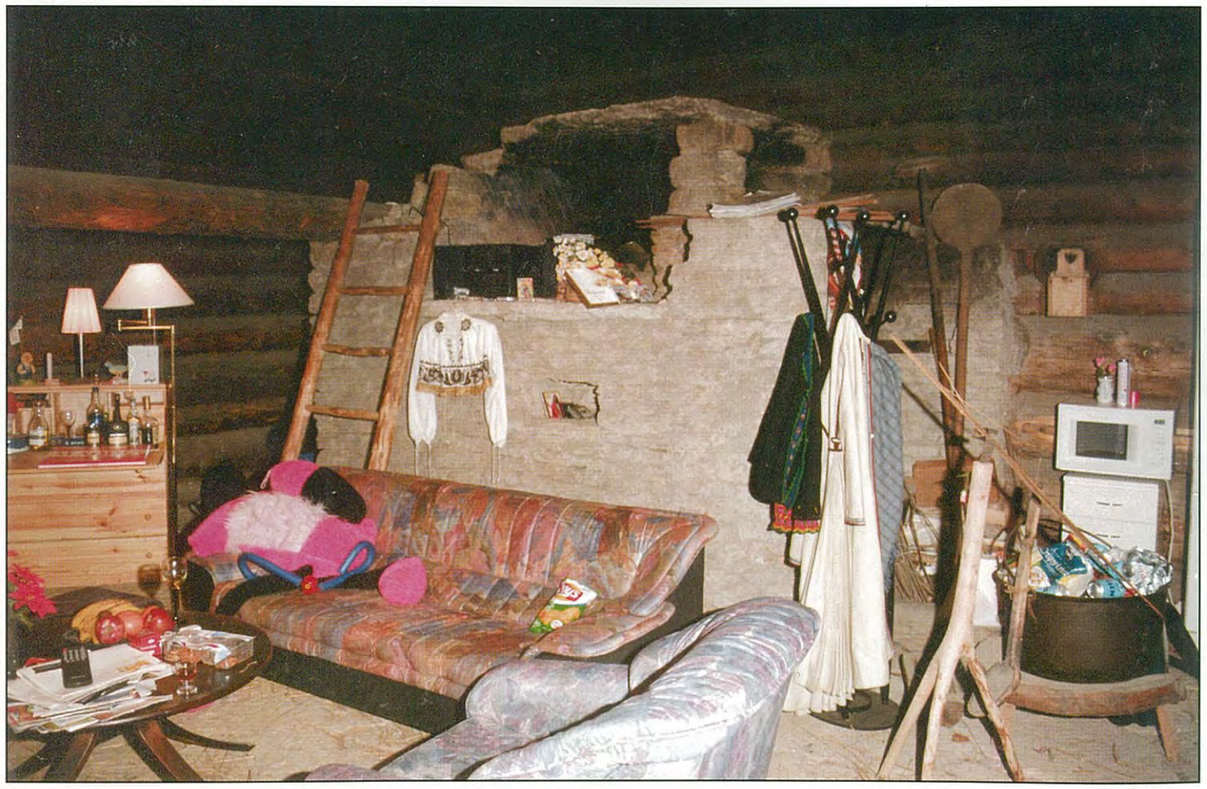
Langsad: Kütt, Georg
Anderson, Viktor
Kaigas, Aleksander

MUUSEUM

4/98

Lembit Metsalu

MUUSEUM

nr 4 1998

Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON
Tegevtoimetaja ILDIKE JAAGOSILD
Toimetus: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS,
HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT
Makett ja küljendus ELLEN AINLA
Korrektor IVI TAMMARU
Tõlked TIIU MÄLLO, ALLA LAŠMANOVA jt

Esikaanel:

Vabadusristi I liik, esimene järk. Eesti Rahva Muuseum. Foto A. Luud
On the front cover:
Cross of Freedom, 1st rank. Estonian National Museum
На передний обложке:
Крест Освободительной Войны I степени. Эстонский национальный музей

Esikaane siseküljel:

Põlva Talurahvamuuseum, tagaplaanil muuseumi peahoone, endine koolimaja.
Foto R. Metsalu
Põlva Peasant Museum, in the background the main building of the museum, former schoolhouse
Пыльваский крестьянский музей, на заднем плане главное здание музея, прежняя школа

Näitus ""Tiigrihüpe" vabaõhumuuseumis" 1996
Exhibition ""Tiger's leap" at the Open-Air Museum" in 1996
Выставка "Прыжок тигра" в музее под открытым небом 1996 г.

Kirjastus AS Atlex
Vasara 50, Tartu
Tel (27) 473 642

SISUKORD

Peatoimetajalt 3
Eesti muuseumiseadusest 5
Heivi Pullerits
Euroopa Vabaõhumuuseumide Liit külas Balti riikide vabaõhumuuseumidel
Merike Lang 7
Eesti Ajaloomuuseumi visitatsioonist kevadel 1997
Heiki Pärdi 10
Uue püsinäituse sünd Helsingi Linnamuuseumi näitel
Heli Halste-Korpela 14
"Tiigrihüpe" vabaõhumuuseumis
Juta Saron 16
Tartu sajandi alguses ehk kuidas näidata jutustust
Rutt Hinrikus 19
Linast linaseni põllumajandusmuuseumis
Ruth Metsallik, Tiina Pärson 21
"Tallinn linnulennult" — näitus Tallinna Linnamuuseumis
Anne Golovkova 24
Näitus ajaloomuuseumis
Eve Peets 26
Ühe läkituse lugu Põlevkivimuuseumis
Arthur Ruusmaa 27
Arhitektuurimuuseum soolalaos: tagasivaade esimesele aastale
Karin Hallas 28
Klaverilood linnakodaniku muuseumis
Marge Rennit 30
Tulge Karilatsi!
Enn Esko 32
Majandusajaloo muuseum
Leonid Gordejev 33
Fotomuuseum Raevanglas
Mall Parmas 34
Mida arvab meist külastaja?
Aino Lepp 36
Kolonel Georg Leetsi relvakogust
Kaupo Deemant 39
Ajalugu templijäljenditel
Aime Kärner 42
Eesti Rahvaluule Arhiivi ekspeditsioonid Siberi eestlaste juurde
Anu Korb 44
Ilmus Saaremaa Muuseumi kolmas "Kaheaastaraamat"
Olavi Pesti 46
"Suprjadki" — rahvakunsti säilitajad
Marina Kuvaitseva 48
Финно-угорские коллекции Музея археологии и этнографии Уфимского научного центра
Татьяна Мишняхметова 49
Мифология коми в выставке "Пути мифов — пути народов"
Ольга Волокитина 50
Muuseumirahvas koolipingis
Helgi Põllo 52
Kahjurputukad muuseumis
Lea Raichmann 54
Jüri Kuum — 75 56
Tiiu Saarist — 50+25 57
Eesti Muuseumiühingu juhatus jaotas ameteid 58
Tähelepanuks autorile 59

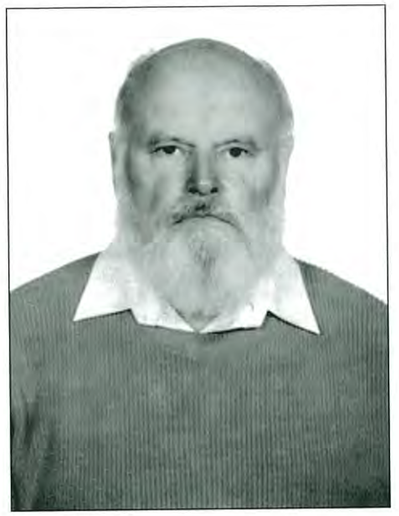
CONTENTS

From Editor-in-Chief 3
Estonian Museum Law 5
The Association of the European Open-Air Museums on a Visit to the Baltic Open-Air Museums 7
Estonian History Museum in Spring 1997 10
"Tiger Leap" in the Open-Air Museum 16
Tartu at the Beginning of the Century or How to Demonstrate a Story 19
From Flax to Linen 21
Exhibition at the History Museum 26
Piano Pieces at the Citizen Museum 30
Come to Karilatsi! 32
Museum of Economic History 33
Photo Museum in Magistrate's Prison 34
What is the Visitor's Opinion of us? 36
Colonel Georg Leets's Arms Collection 39
History on Stamp Imprints 42
Third Biennial of the Saaremaa Museum 46
The Collections of Finno-Ugric Peoples at the Archaeology and Ethnography Museum of the Ufa Scientific Centre 49
Komi Mythology at the Exhibition "Ways of Myths — Ways of Peoples" 50
Jüri Kuum 75 56

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора 3
Эстонский закон о музеях 5
Европейский союз музеев под открытым небом в гостях у Прибалтийских музеев 7
Эстонский исторический музей весной 1997 10
"Прыжок тигра" в музее под открытым небом 16
От льна до полотна 21
Выставка в историческом музее 26
Фортепьянная музыка в музее горожанина 30
Приходите в Карилатси! 32
О музее истории экономики 33
Фотомузей в тюрьме ратуши 34
Что думает о нас посетитель? 36
Собрание оружия полковника Георга Леэтса 39
Третья "Двухгодичная книга" Сааремааского музея 46
"Супрядники" — хранители традиционной культуры 48
Финно-угорские коллекции Музея археологии и этнографии Уфимского научного центра 49
Мифология коми в выставке "Пути мифов — пути народов" 50
Насекомые — вредители в музее 54

PEATOIMETAJALT

Valminud on ajakirja "Muuseum" neljas number. Aastas kord, raskustega, ilmub ta lugeja lauale.

Veebruaris täitub 80 aastat iseseisva Eesti riigi moodustamisest. Ka meie muuseumide ajalugu on otseselt olnud seotud Eesti Vabariigi sünniga. Eelkõige pandi teaduslik alus keskmuuseumi — Eesti Rahva Muuseumi tegevusele. Eestis on küll suhteliselt vanu muuseume möödunud sajandist, kuid muuseumitöö teadusalused rajati ikkagi meie vabariigi esimese kahekümne aasta jooksul. Eesti muuseumide ajalugu pole seni veel põhjalikult uuritud. Võime märkida, et muuseumide arv ja koosseis suurenes eriti 1960. aastatel. Muidugi mõista pidid nad teenima tolleaegse okupatsiooni ideoloogiat. 1990. aastatel on tekkinud rohkesti väikesi muuseume, on korrastatud nende hooneid, kavandatakse uusi väljapanekuid jne. Kõik see annab tunnistust, et muuseumitöö Eestis on kindlalt tõusuteele asunud. Jääme lootma, et muuseumide teadurid suudavad meie riigi ülesehitamisega sammu pidada.

Võrreldes eelnevate aastatega, laekus ajakirja käesolevale numbrile rohkem kaastöid. Hiljuti Riigikogus vastu võetud muuseumiseadusest kirjutab Heivi Pullerits: Nagu eelmistes numbrites, leidub selleski mitmeid ülevaateid, eelkõige väikemuuseumide ettevõtmistest, ja pikemaid kirjutisi erinevate muuseumide tegevusest (Karin Hallas, Heiki Pärdi, Anu Korb, Kaupo Deemant), samuti näitusi käsitlevaid artikleid. Sellele vaatamata on vähe probleemidesse süvenevaid ülevaateid. Huvipakkuv on Heli Halste-Korpela kirjutis Helsingi Linnamuuseumi püsiekspositsioonist, raskustest nende kujundamisel jne. Seesuguseid analüüsivaid kirjutisi pole Eesti muuseumidest esitatud.

Käesoleva numbri kulutused kandis Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium. Kuid tehniliste vahendite muretsemine ajakirja väljaandmiseks ja selle leviku organiseerimine on alles sünnistaadiumis ning vajab rahalist tuge. Pean vajalikuks "Muuseumi" leviku märgatavat suurendamist, esmajoones soome-ugri rahvaste muuseumides. Esimesed numbrid ongi jõudnud Venemaa soome-ugri rahvaste muuseumidesse, samuti Soome ja Ungarisse. Kõikjalt oleme vastu saanud positiivseid töömõtteid, ergutavaid soovitusi edaspidiseks tegevuseks.

FROM EDITOR-IN-CHIEF

The fourth edition of the magazine Museum *has been completed. Once a year, with great difficulty, it appears before the reader.*

In February it will be 80 years from the establishment of the independent Estonian state. The history of our museums has also been connected with the birth of the Republic of Estonia. First and foremost, a scientific foundation was laid to the activities of the central museum — the Estonian National Museum. There are some relatively old museums in Estonia dating from the last century, however, the scientific foundation was still laid during the first twenty years of our republic. The history of Estonian museums has not been studied thoroughly yet. It can be mentioned that the number of museums and their staff increased especially in the 1960s. It goes without saying that at that time they had to be at the service of the then ocupants' ideology. In the 1990s a great number of small museums have been founded, their buildings have been repaired, new exhibitions are being planned, etc. All this testifies to the fact that museum work in Estonia is definetely in the path progress. It remains to be expected that the reseachers will be able to keep pace with the process of building up the state.

In comparison with the previous year more contribution has been made to this edition than to former ones. Heivi Pullerits writes about the Museum Law recently passed by the Parliament. Like previous editions, this one also includes several surveys, first and foremost about the undertaking of small museums, as well as longer articles about the activities of different museums (from Karin Hallas, Heiki Pärdi, Anu Korb, Kaupo Deemant) and articles about exhibitions. However, there are few problematic surveys. Heli Halste-Korpela's article about the permanent exhibition of the Helsinki Town Museum and the difficulties accompanying its arrangement is of great interest. This kind of analyzing articles have never been submitted on Estonian museums.

The publishing expenses of this edition were covered by the Ministry of Culture of the Estonian Republic. However, providing technical means for publishing the magazine and organizing its distribution are only at the initial stage and require financial support. I think it necessary to widen the distribution of the Museum, *first and foremost at the museums of Finno-Ugric peoples. The first editions have already reached the Finno-Ugric peoples' museums in Russia, as well as Finland and Hungary. All of them have reacted with positive thoughts and encouraging suggestions for the future activities.*

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Перед вами очередной четвертый номер журнала "Muuseum". Раз в год с большими трудностями появляется он на столе наших читателей.

В феврале исполнится 80 лет со дня образования самостоятельной Эстонской Республики. История наших музеев тесно связана с рождением Эстонской Республики. В первую очередь была заложена научная основа для деятельности нашего центрального музея — Эстонского национального музея. В Эстонии существует достаточно старые музеи, основанные в прошлом веке, но научные основы музейной деятельности были, все же, заложены в первые двадцать лет существования нашей республики. История эстонских музеев, до сих пор, окончательно не изучена. Можно отметить что количество и состав музеев значительно увеличился в 1960-х годах. Само собой разумеется, что в то время они должны были отражать существовавшую тогда идеологию оккупаций. В 1990-х годах на свет появилось много маленьких музеев, приведены в порядок их здания, составляются новые экспозиции. Все это подтверждает то что музейная деятельность в Эстонии находится на подъеме. Будем надеятся что сотрудники музеев будут идти в ногу с построением нашего государства.

По сравнению с прошлыми годами, в редакцию нашего журнала поступило значительно больше материалов. Хейви Пуллеритс пишет о принятом недавно Государственным Собранием законе о музеях. Как и в предыдущих номерах, мы рассказываем о деятельности маленьких музеев, и представляем более обширные статьи о различных музеях (Карин Халлас, Хейки Пярди, Ану Корб, Каупо Деемант), кроме того, не обойдены вниманием и материалы о выставках. Несмотря на весь этот обширный материал, недостает обзорного проблемного материала. Интерес представляет статья Хели Халсте-Корпела о постоянно действующей экспозиции городского музея Хельсинки, о проблемах возникших при создании экспозиции и т. д. Подобный аналитический материал об эстонских музеях, к сожелению, отсутствует.

Расходы по выходу в свет этого номера взяло на себя министерство культуры Эстонской Республики. Но получение технических средств для издания журнала и организация его распространения находится еще в стадии зарождения и нуждается в материальной поддержке. Я считаю необходимым расширение сети распространения журнала "Muuseum", и в первую очередь среди финно-угорских музеев. Первые номера уже дошли не только до финно-угорских музеев в России, но появились в Финляндии и Венгрии. Отовсюду мы получили позитивные идеи, и предложения о дальнейшем сотрудничестве.

Eesti muuseumi-seadusest

Heivi Pullerits

Euroopa riikide muuseumide tegevust reguleeritakse üldjuhul kultuuripärandi kaitse seadusega ning mitmesuguste õiguslike aktidega, mida näiteks Prantsusmaal on kokku 635 lehekülge. Nüüd ollakse paljudes riikides, nende hulgas ka Prantsusmaal, jõutud arusaamisele, et muuseumide tegevust peaks reguleerima üks spetsiifiline seadus.

Eestis hakati muuseumiseadust ette valmistama 1992. aastal. Taasiseseisvunud Eestis oli ühtäkki olukord, kus seni kehtinud üleliidulised muuseumitööd reguleerinud aktid ei kehtinud enam. Kultuuriministeeriumi tookordse nõuniku Kaia Varraku poolt kokkukutsutud töögrupp, mida asus juhtima Eesti Kunstimuuseumi tookordne direktor Inge Teder, võttis seaduse aluseks ICOM-i nõuded. Aastate jooksul tehti seadusega palju tööd, selle esimesest variandist säilis vaid osaliselt muuseumi definitsioon.

Eeskujuna kasutati mõningal määral ka Taani muuseumiseadust, mis reguleerib muuseumide tegevust väga üksikasjaliselt kuni finantseerimise detailideni välja. Eesti muuseumiseaduse väljatöötajad seadsid oma eesmärgiks keskenduda üldistele muuseumitööd korraldavatele reeglitele. Seadus võeti vastu Riigikogus 13. nov. 1996. a. ning ta on ilmunud Riigi Teataja I osas 1996. a. 83. numbris (lk 2483–2488).

Eestit ennetas Vene Riigiduuma, kes võttis vastu oma Muuseumifondi ja muuseumide seaduse 24. aprillil 1996. a.

Eesti muuseumiseadus koosneb 4 peatükist.

I peatükis on fikseeritud seaduse ülesanne: "Muuseumiseadus sätestab muuseumide tegevuse ja muuseumikogude korralduse alused". Muuseumiseadus laieneb:

1) riigimuuseumidele, mis on ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvad ministeeriumi hallatavad riigiasutused või omavalitsuse haldamisel olevad riigiasutused. Riigimuuseumide kohta sätestatu kehtib ka riigiettevõtte muuseumi kohta (näiteks Eesti Energia ja Eesti Raudtee Muuseum);

2) munitsipaalmuuseumidele, mis on kohaliku omavalitsuse asutused;

3) avalik-õigusliku juriidilise isiku muuseumidele.

Seega reguleerib seadus tegevust neis muuseumides, kuhu on koondunud põhiliselt Eestis asuvad kultuuriväärtused. Eramuuseumide tegevusele laieneb muuseumiseadus niivõrd, kui seda on seaduses otseselt nimetatud (näiteks muuseumi asutamine ja asutamisest teatamine, tegevuse ümberkorraldamine või lõpetamine).

I peatükis määratletakse muuseumi, museaali ja muuseumikogude mõisted. Seaduses on sätestatud, et muuseum kogub, uurib ja säilitab inimese ja tema elukeskkonnaga seotud kultuuriväärtusega asju teatud ainevaldkonnas ning korraldab nende vahendamist üldsusele teaduslikel, hariduslikel ja meelelahutuslikel eesmärkidel. Muuseumi mõiste defineerimisel on lähtutud ICOM-i definitsioonist muuseumi kohta, kuid siin puuduvad siisiki sellised rahvusvahelises määratluses esinenud muuseumi tunnused nagu pidev avatus külastajatele ja et tegu on mittetulundusliku organisatsiooniga.

Museaal on defineeritud kui muuseumis arvele võetud kultuuriväärtusega asi, mille kogum moodustabki muuseumikogu, mis võib olla jaotatud alakogudeks museaalide rühmade või liikide järgi.

II peatükk sätestab muuseumide tegevuse korralduse alused. Pikemalt on sätestatud muuseumide asutamine:

1) riigimuuseume asutab ministeerium või maavalitsus Eesti Vabariigi valitsuse kehtestatud korras;

2) munitsipaalmuuseumi asutab valla- või linnavalitsus kohaliku omavalitsuse volikogu otsusele;

3) avalik-õigusliku juriidilise isiku muuseumi asutab see isik vastavalt oma pädevusele.

Muuseumi asutamisest tuleb teatada kirjalikult kultuuriministeeriumi, näidates ära muuseumi nimetuse, ainevaldkonna, asukoha ja sidevahendite numbrid.

Ka on samas peatükis sätestatud riigimuuseumide, mis jagunevad keskmuseumideks ja maakonnamuuseumideks, õigused ja kohustused. Keskmuseum on ministeeriumi valitsemisalas olev hallatav riigimuuseum, mille kogud esindavad mingit ainevaldkonda terviklikult ja mis juhendab muuseume metoodiliselt selles ainevaldkonnas. Maakonnamuuseum on maavalitsuse haldamisel olev ajalugu, loodust ja inimeste tegevust iseloomustavaid valdkondi käsitlev muuseum, mis juhendab maakonnas asuvaid muuseume metoodiliselt. Keskmuuseumid määrab kindlaks Eesti Vabariigi valitsus. Need on Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kunstimuuseum, Eesti Ajaloomuuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Spordimuuseum, Eesti Meremuuseum, Eesti Loodusmuuseum, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum, Eesti Põllumajandusmuuseum, Eesti Tervishoiumuuseum, Eesti Arhitektuurimuuseum.

Maakonnamuuseumid määrab kindlaks kultuuriminister.

II peatükis on käsitletud ka muuseumide finantseerimist, mis üldjuhul toimub vastavalt muuseumi kuuluvusele. Samas nähakse ette, et munitsipaalmuuseumi finantseerimiseks võib kultuurimi-

nisteeriumi ettepanekul teha kohalikule omavalitsusele eraldusi riigieelarvest, kui muuseum on üleriigilise kultuuriloolise tähtsusega. Selle sättega on põhjendatud näiteks Muhu ja Liivi muuseumi praegu kehtiv finantseerimine.

Veel on sätestatud II peatükis muuseuminõukogu tegevus. Muuseuminõukogu on nõuandev kogu, kuhu kuuluvad muuseumide ja nende asutajate esindajad. Kuigi nõukogu pädevusse kuulub õigus tutvuda muuseumide tegevuse ja muuseumikogude seisukorraga, ei ole tal õigust ega ka võimalust välja töötada muuseumiseaduse rakendusseadusi. Veel määratletakse muuseumi valduses oleva vara kasutamine ja käsutamine.

Seaduses nähakse ette ka muuseumi ümberkorraldamise või tegevuse lõpetamine ja sellest teatamise kord. Muuseumi tegevuse korraldab ümber või lõpetab tema asutaja.

III peatükk reguleerib muuseumikogudega seonduvaid erisusi. Kuna riik, kohalik omavalitus ja avalik-õiguslik juriidiline isik täidavad oma avalik-õiguslikke funktsioone ka nendele kuuluvate muuseumide kaudu, siis on üldistes huvides, et nende muuseumide kogud säiliksid püsivalt. Seetõttu on sätestatud, et muuseumikogusse kuuluvad museaalid ei ole võõrandatavad, neid ei kasutata tehingute (kaasa arvatud laenud) tagatisena ja muuseumikogule ning sellesse kuuluvale museaalile ei pöörata sissenõudeid.

Võõrandamiseks ei loeta museaali tasuta üleandmist teisele muuseumile, kui üleandmine ei kahjusta muuseumikogu terviklikkust ja museaal on vajalik teise muuseumi kogu täiendamiseks. Museaali üleandmise otsustab üleandva muuseumi nõusolekul asutaja. Muuseumi nõusolek on vajalik, kuna muuseum on iseseisev oma kogu komplekteerimisel ja selle terviklikkuse hindamisel.

Museaalide arvelevõtmise ja säilitamise korra kehtestab kultuuriminister ja see on soovitusliku iseloomuga ka eramuuseumidele.

Põhjalikult on seaduses sätestatud museaali muuseumikogust väljaarvamise kord.

Museaal arvatakse muuseumikogust välja:

1) kui ta on kahjustatud ja teda ei ole võimalik taastada;

2) on hävinud või kaotsi läinud;

3) on kaotanud oma kultuuriväärtuse või on selgunud, et tal kultuuriväärtus puudub;

4) antakse üle teisele muuseumile;

5) on omandatud ebaseaduslikult Eestis või teises riigis või ebaseaduslikult teisest riigist välja viidud ja antakse välja omanikule või teisele riigile.

Museaali väljaarvamiseks muuseumikogust, kui ta on kahjustatud, teda ei ole võimalik taastada, ta on kaotanud oma kultuuriväärtuse või on selgunud, et tal kultuuriväärtus puudub, peab olema kultuuriministeeriumi nõusolek. Kui museaal on hävinud või kaotsi läinud, siis ei ole väljaarvamiseks kultuuriministeeriumi nõusolekut tarvis. Miks siis asuda pidama kirjavahetust teemal "Museaal kui kultuuriväärtus", võib ta ju lihtsalt kaotsiläinuks tunnistada?

III peatükis on sätestatud ka asutustelt, juriidilistelt ja füüsilistelt isikutelt kultuuriväärtusega asjade deponeerimine muuseumisse. Neid ei arvata muuseumikogusse, nende üle peetakse arvestust kultuuriministri poolt kehtestatud korras, neid asju kasutatakse muuseumis vastavalt deponeerijaga sõlmitud kirjalikule lepingule. Deposiidi tagastamisest selle omanikule teatada Riigi Muinsuskaitseametile. Nimetatud säte ei ole kohaldatav muuseumidevahelisel deponeerimisel, küll aga kõigil teistel juhtudel. Muinsuskaitseamet vajab teavet kultuuriväärtuste kohta väljaspool muuseume, et ära hoida nende väljaviimine riigist. Muuseumi tegevuse lõpetamine ei tohi kaasa tuua määramatust muuseumikogu edasise saatuse suhtes. Seetõttu nähakse ette, et muuseumi tegevuse lõpetamisel antakse muuseumikogu üldjuhul tervikuna koos arvestusdokumentatsiooniga üle teisele muuseumile. Muuseumikogu üleandmise ja vastuvõtmisega seotud küsimused lahendab kultuuriministeerium koos vastavate ministeeriumide, maavalitsuste, kohaliku omavalitsuse volikogude või avalik-õiguslike juriidiliste isikutega. Üleandmine toimub asutaja vastava akti alusel. Üleandmine ja vastuvõtmine vormistatakse aktiga, milles näidatakse üleandja ja vastuvõtja, üleandmise aeg, museaalide loetelu ja seisund.

IV peatükk sisaldab rakenduslikke sätteid ja muudatusi varasemates seadustes.

Nii peavad enne käesoleva seaduse jõustumist asutatud munitsipaalmuuseumid, avalik-õiguslike juriidiliste isikute muuseumid ja eramuuseumid teatama kultuuriministeeriumile kahe kuu jooksul seaduse jõustumisest arvates (see tähtaeg oli 17. jaanuar 1997) muuseumi nimetuse, ainevaldkonna, asukoha, sidevahendite numbrid.

Rohkem kui aasta on möödunud seaduse jõustumisest. Kõik muuseumid ei ole vist jõudnud oma põhimäärustki seadusega kooskõlla viia, rääkimata ühtse muuseumidokumentatsiooni väljatöötamisest. Aga alusdokument on olemas ja nüüd ei peaks pealisehitus ennast kaua laskma oodata.

✦

The Estonian Museum Law defines the basis for the activities of museums as well as the arrangement of museum collections. It extends to all the museums owned by either the state, municipalities or legal persons. For the museums in private ownership it applies only partly (e.g., the issues concerning the establishment and liquidation of museums).

The first chapter defines the concepts like museum, museum item, museum collection. *In the second chapter the basis for the museum activities and the procedure for establishing museums are given.*

State museums are divided into central and county museums. The second chapter also determines the main principles for financing museums. This is generally done by the founder but the state can give some financial support to the municipal museums which have statewide cultural importance.

The second chapter determines the principles for the work of the Museum Council which has an advisory character. The utilization of museum possessions has also been established by the law.

The law establishes the order for the reorganization and liquidation of museums. The latter can be done by the founder.

The third chapter regulates the issues related to museum collections. The protective functions of the law apply to all museum collections and all kind of museums. The collections are indivisible and the items cannot be expropriated. At liquidation the items are handed over to some other museum of the same profile.

The law was passed by the Parliament on November 13, 1996.

Закон о музеях определяет основы деятельности музеев и устройства музейного фонда. Закон распространяется на все государственные, муниципальные и музеи принадлежащие юридическим лицам. На частные музеи закон распространяется только частично (например порядок учреждения и ликвидации музея).

В первой главе закона определяются основные понятия:

1) музей — учреждение культуры, созданное для сбора, хранения, изучения и публичного представления музейных предметов обществу в научных, образовательных и развлекательных целях

2) музейный предмет — культурная ценность, включенная в состав музейного фонда

3) музейный фонд — совокупность музейных предметов.

Во второй главе определяются основы деятельности музеев. Установлен порядок учреждения музеев. Государственные музеи учреждаются министерствами или уездными правлениями, муниципальные музеи городскими и волостными властями.

Государственные музеи разделяются на центральные и уездные музеи. Во второй главе, также, установлены основные принципы финансирования музеев. Музеи финансирует их учредитель, но государство может оказывать денежную поддержку муниципальным музеям, имеющим общегосударственное культурное значение.

Во второй главе определен принцип деятельности музейного совета, который имеет совещательный характер. Так же определяется пользование имуществом, закрепленным за музеями.

В законе установлен порядок реорганизации и ликвидации музеев. Право ликвидировать музей имеет его учредитель.

Третья глава регулирует вопросы, связанными с музейными фондами. Защитные функции закона относятся ко всему музейному фонду и музеям всех форм.

Музейный фонд является неделимым и музейные предметы не подлежат отчуждению.

Законом регулируется депонирование.

При ликвидации музея музейные предметы, закрепленные за этим музеем, передаются в совокупности в музей, профиль которого соответствует ликвидируемому музею.

Закон был принят Государственным Совьетом 13 ноября 1996 года.

Euroopa Vabaõhumuuseumide Liit külas Balti riikide vabaõhumuuseumidel

Merike Lang

Euroopa Vabaõhumuuseumide Liit on ICOM-iga assotsieerunud organisatsioon, kuhu saavad personaalliikmetena kuuluda vabaõhumuuseumide direktorid või teadustöö juhid (juhul, kui direktor pole teadusjuht). Liit peab oma konverentse erinevatel maadel iga kahe aasta järel. Viimane oli 1995. aastal Belfastis, seekordne aga Eesti, Läti ja Leedu vabaõhumuuseumide organiseerimisel Balti riikides, kusjuures peakoordinaatoriks oli Eesti Vabaõhumuuseum.

Kõnesolevaks, arvult juba kaheteistkümnendaks konverentsiks oli registreerinud 90 delegaati 46 erinevast vabaõhumuuseumist, kokku 22 riigist. Üritus oli kavandatud väga tiheda programmiga. Eesmärgiks oli viia läbi traditsiooniline teoreetiline ettekandekoosolek Tallinnas, liikmete üldkoosolek koos uute liikmete kinnitamise, uue juhatuse ja presidendi valimisega Vilniuses; tutvustada kolme Balti riigi keskvabaõhumuuseumi ja pealinna ning valikuliselt muid muuseume ja ajaloolisi vaatamisväärsusi (Eestist Niguliste Muuseum-kontserdisaal, Tarbekunstimuuseum, Muhu Muuseum koos Koguva külaga ja Pärnu linn; Lätist Cesise vanalinn, Araiši arheoloogiline küla ja Rundale loss; Leedust ristimägi ja Klebonškise külamuuseum). Kõigeks selleks oli aega vaid 25. augustist kuni 1. septembrini 1977.

Avalöök antigi 25. augusti õhtul piduliku vastuvõtuga Tallinna Raekojas, kus tervituskõnega esines teiste hulgas EV Kultuuriministeeriumi kantsler hr. Toivo Kuldsepp. Euroopa Vabaõhumuuseumide Liidu president hr. Gunnar Elfström (Gamla Linköpingi muuseumi direktor Rootsist) avas konverentsi järgmisel päeval hotelli "Central" koosolekukeskuses.

Seekordsel konverentsil oli kolm põhiteemat: "Muutuv aeg — muutuvad vabaõhumuuseumid", "Elavdatud vabaõhumuuseumid ja arhitektuurimälestiste kaitse" ning "Hooned oma elanike jäädvustajaina — vabaõhumuuseumide osast inimeste elulugude tõlgendamisel vastandatuna arhitektuuriajaloo käsitlusele". Kuulati ära kokku 17 ettekannet Lätist, Ukrainast, Bulgaariast, Belgiast, Saksamaalt, Ungarist, Rumeeniast, Inglismaalt, Norrast, Tšehhist, Rootsist, Hollandist, Poolast ja Venemaalt. Teatud mõttes olid teemad valitud üksteist täiendavalt. Tahtsime kuulda museoloogilisi probleeme sisuliselt seotud paketina.

Muutuva aja teemat välja pakkudes võisid Lääne kolleegid eeldada, et siinsed vabaõhumuuseumid panevad põhirõhu just poliitilistele muudatustele ühiskonnas ja sellest tulenevatele museoloogilistele küsimustele. Teades seda, püüdsime rõhutada hoopis Balti regiooni vabaõhumuuseumide küllalt suurt sõltumatust endises Nõukogude Liidus valitsenud ideoloogilisest survest. Meie ei pea senitehtut hakkama õigemaks tegema (sama ei saa näiteks väita Kiievi vabaõhumuuseumi kohta). Seega panime me end teadlikult ühele pulgale läänemaailma ühe ajahetke muuseumidega. Siinjuures tahan rõhutada just mõistet "üks ajahetk".

Teatavasti on vabaõhumuuseumide ajalugu tänaseks juba üle 100 aasta vana. On•loogiline, et selline ammendamatuid võimalusi pakkuv museoloogiline haru on sajandi jooksul tunduvalt teisenenud. Siin ei saa käsitleda üksnes aja- ja ühiskondlik-poliitilisi faktoreid ning kogu Euroopa museoloogiat kimbutavat raha-

nappust. Teoreetilistel konverentsidel on tunduvalt tähtsam jälgida teaduslik-kontseptuaalseid muutusi ja arengusuundi, sest just siin avaldub nihe muuseumide skaalal. Kaasaegset ajahetke silmas pidades dikteerisimegi museoloogilise probleemi — inimene ja/või arhitektuur vabaõhumuuseumis. Me tahtsime teada, kus asume meie sellel skaalal ning kuidas ja kas jõuda kihutavale rongile.

Nagu ütles oma ettekandes dr Adriaan de Jong Hollandist, on vabaõhumuuseumide ekspositsioonides kaasajal kaks erinevat lähtekohta: 1) stardipositsiooniks on ehitustraditsioon — "hoonete omanik on just kodust lahkunud" ja 2) aluseks on töötamine ja elamine hoones — "teil on õnne, omanik on just hetkel kodus".

See ajahetk, kus meie vabaõhumuuseumid on peatunud, on seotud just ehitustraditsiooni edastamise lähtekohaga. Interjöör ning eksterjöör seletab vaid üldist arhitektuuri- ja majandusajalugu. Pannes tänapäeva elavdatud vabaõhumuuseumide eeskujul muuseumisse kujundatud keskkonda töötama näiteks käsitöömeistri, on tulemus külastajale küll atraktiivsem, kuid sageli võib tekkida küsimus, mis mõte sel kõigel on, kui lähtekoht ei muutu. Nii käsitöömeister kui hoone eksisteerivad teineteisest sõltumatult. Kaotajaks pooleks on arhitektuur kui kuliss. Vastus tundub olevat aga lihtne. Adriaan de Jong rõhutas, et meie mure peab olema see, kuidas elu edasi anda, mitte see, kuidas iga hoonet teatraliseerida. Ühesõnaga — mitte kohustuslik teater, vaid konkreetse ajaloolise nähtuse lahtimõtestamine.

Sellelt konverentsilt saingi veendumuse, et valdavas osas vabaõhumuuseumidest on kulissiprobleem lahti mõtestatud. Selleks on andnudki võimaluse just lähtekoht — inimene. Kolleeg Peter Lewis Inglismaalt söandas öelda välja karmi lause, mille kohaselt arhitektuur on põnev vaid siis, kui ta äratab uudishimu, miks on nii ehitatud ja miks on just sellist struktuuri kasutatud. Muuseumid peavad julgema öelda välja oma mõtteid ajaloo kohta, et aidata külastajatel mõista ajaloo intellektuaalseid protsesse.

Vahemärkusena olgu öeldud, et olles teadlik just sellisest trendist paljudes Euroopa, Ameerika ja Kanada vabaõhumuuseumides, tahtsime mahajäänutena esitada konverentsile oma väljakutse: inimest ja tema elu ning tema mõtteid teatud tüüpi arhitektuuri luues ei saa mõista, kui me ei oska tähele panna seda, mis see on, mida inimene tegelikult on loonud. Nii seisneski Eesti Vabaõhumuuseumi panus konverentsile mitte suulises ettekandes, vaid praktilises väljapanekus Sassi-Jaani talus. Viimasest oli viidud välja kogu ajalooline sisustus kui segav element ning külastaja tähelepanu oli suunatud tekstide ja jooniste abil üksnes taluarhitektuuri lühikesele algkursusele ja elektrivoos valgustatud ehituskonstruktsioonidele. Meie väljakutse õnnestus.

Viimaks tuleb nimetada veel tõstatatud probleemi — elavdatud vabaõhumuuseumid ja selle mõju arhitektuuriobjektidele. On ütlematagi selge, et vabaõhumuuseumis ei saa järgida mingeid kliima, valguse ja muid tavamuuseumidele peavalu tekitavaid nõudeid. Väljapääs on niikuinii kahjulikult toimivate mõjude leevendamises. Siin lasub kogu vastutus vabaõhumuuseumide direktoritel ja peavarahoidjatel, kes peavad muuseumi aktiviseeritud tegevusest oskama kõigest halvast välja visata halvima.

Kokkuvõtvalt võib Euroopa Vabaõhumuuseumide Liidu 18. Konverentsi pidada kordaläinuks. Balti riikide vabaõhumuuseumid said suure tunnustuse osaliseks. Üritusest osavõtjad tegid siin enda jaoks palju esmaavastusi ning veendusid, et siia on ilmtingimata mõtet tagasi tulla ja meiega on kasulik koostööd arendada. Suurepärase avalöögi selleks on teinud juba Maihaugeni Vabaõhumuuseum Lillehammeris (Norras) ning Ungari Vabaõhumuuseum Szentendres.

✦ **Euroopa Vabaõhumuuseumide Liidu 18. konverentsist osavõtjad Eesti Vabaõhumuuseumis 26. augustil 1997. Istuvad (vasakult) dr Valter Lang, Cristopher Zeuner (auliige, president 1988–93), Merike Lang (juhatuse liige alates 1995, artikli autor), Gunnar Elfström (president 1993–97), prof dr Jan Vaessen (asepresident 1993–97 ja president alates 1997) ning Inge Vaessen**

✦ **Participants of the 18th Conference of the European Open Air Museums Union at the Estonian Open Air Museum on August 26, 1997. Sitting (from the left) Dr. Valter Lang, Cristopher Zeuner (Honorary Member, President in 1988–1993), Merike Lang (member of the board from 1995, author of the article), Gunnar Elfström (President in 1993–1997), Prof. Dr. Jan Vaessen (Vice-President in 1993–1997 and President from 1997), and Inge Vaessen**

✦ **Участники 18 конференции Союза музеев под открытым небом в Эстонском музее под открытым небом 26 августа 1997 года. Сидят (слева) др. Вальтер Ланг, Кристофер Зеунер (почетный член, президент союза в 1988—93 гг.), Мерике Ланг (член правления с 1995 года, автор статьи), Гуннар Эльфстрем (президент союза в 1993—97 гг.), проф. др. Ян Васссен (заместитель президента в 1993—97 гг. и президент 1997) и Инге Васссен**

Mõlemalt on tulnud ettepanek sõlmida teadusliku koostöö leping trükiste vahetamise, museoloogide stažeerimise ning ühiste uurimisprojektide teostamise alal. Sellised pakkumised on meeldivaks kingituseks samal aastal 40. juubelit tähistanud Eesti Vabaõhumuuseumile.

✦

The 18th Conference of the Association of the European Open-Air Museums in 1997 was organized by the Estonian, Latvian and Lithuanian open-air museums. The participating 90 delegates came from 46 different museums, from 22 countries in all. The Conference began on August 25 with the traditional discourse meeting that was held in Tallinn. The three main subjects of this conference were: "Changing times, and change in open-air museums", "Activities and events in open-air museums and the protection of arhitectural monuments", and "Houses as records of their occupants — the role of an open-air museum in interpreting the life of individuals as opposed to the history of arhitecture". The subjects had been selected as to complement one another. 17 papers were read.

Along with the changes of social-political circumstances in different countries, museums as well as their conceptional trends have changed, too. The consideration of visitor interests is constantly growing, the expositions are more frequently interpreted from the position of a man as a creator. The museum is a mediator between the present and the past. The active interpretation of museum expositions brings along problems in preserving the buildings. The leaders of the museums have to determine the means to be used in executing their conceptions.

The Conference continued with a tour through the Baltic states, with visits to different museums, and came to an end on September 1, in Vilnius.

The principles of building up the Baltic Open-Air museums as well as the high level of their museological expositions were highly appreciated by the Assocition of the European Open-Air Museums.

18 конференция Европейского Союза музеев под открытым небом была организована парками-музеями Эстонии, Латвии и Литвы. В конференции приняли участие 90 делегатов из 46 музеев 22 стран. Открытие конференции состоялось 25 августа в Таллинне, где и прошло традиционное представление докладов. В программе было три основных темы: "Меняется время — меняются парки-музеи", "Оживщие музеи под открытым небом и защита архитектурных памятников" и "Здания, увековечивающие своих жильцов — рассматриваемые соответственно истории архитектуры как трактовка биографии человека". Было прослушано 17 докладов. Были выбраны темы, дополняющие друг друга. Вместе с изменившейся общественно-политической обстановкой в разных странах изменились и положения музеев и концептуальные направления деятельности. Все больше в расчет принимаются интересы посетителей, экспозиции интерпретируются с позиции человека как создателя. Музей является посредником между историей и современностью. Активная интерпретация экспозиции несет с собой проблемы сохранения зданий. Руководства музеев должны решить какими методами пользоваться для претворения в жизнь своих идей.

Мероприятие продолжилось поездкой, закончившейся 1 сентября в Вильнюсе. Европейский Союз музеев под открытым небом высоко оценил принципы построения парков-музеев в Прибалтийских странах и музеологический уровень экспозиций.

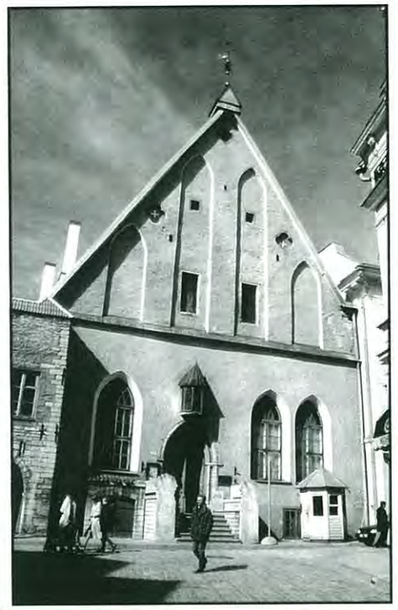

Foto H. PÄRDI

✦ **Eesti Ajaloomuuseumi peahoone Pikk tn 17**

✦ **Main building of the Estonian History Museum at 17 Pikk St**

✦ **Главное здание Эстонского исторического музея ул. Пикк 17**

HEIKI PÄRDI

Eesti Ajaloomuuseumi visitatsioonist kevadel 1997*

Heiki Pärdi

Kultuuriministeerium on korraldanud viimasel paaril aastal muuseumides ekspertiise ehk visitatsioone. Nende eesmärk on saada lisaks korralistele aruannetele objektiivsemat ja sisulisemat infot muuseumide tegevuse ning probleemide kohta. Objektiivsuse või vähemalt sõltumatuma vaatenurga peaks tagama see, et eksperdiks valitakse inimene "väljastpoolt". 1996. aastal tehti ekspertiisi Eesti Rahva Muuseumis (Ants Viires), 1997. aastal Eesti Ajaloomuuseumis, Eesti Arhitektuurimuuseumis, ennistuskojas Kanut, Eesti Kunstimuuseumis, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis ja Eesti Vabaõhumuuseumis.

Mingeid kindlaid eeskirju selliseks ekspertiisiks ei ole. Saan rääkida ainult enda nimel ja oma kogemustest. Visitatsiooni eel koostasin 12 küsimusega ankeedi, mille eesmärk oli välja selgitada, kuidas ajaloomuuseumi töötajad ise hindavad oma asutuse üldseisu, positsiooni teiste Eesti muuseumide seas, tulevikuperspektiivi, töökorraldust, juhtimist, majanduslikku olukorda, psühhokliimat, hoonete sobivust ja seisukorda, hoidlate olukorda, kogude seisundit, püsinäitust ja muid näitusi, teadustööd, väljaandeid, tööd külastajatega, avalikke suhteid ning lõpuks — kuidas inimesed hindavad end ise muuseumitöötajaina. Ankeet oli anonüümne. Sain 12 inimese arvamuse. Kaks päeva veetsin ajaloomuuseumi sees ja ümber, tutvudes inimeste, ruumide, hoidlate ja näitustega. Järgnes ankeetide, direktorilt saadud aruannete, plaanide, statistika ja muude dokumentide analüüs ning muljete settimine. Kokkuvõttev koosolek toimus ministri juures. Millised on taoliste visitatsioonide järelmid, ei oska ma öelda. Muuseumitöötajana võin ainult kinnitada, et oli äärmiselt õpetlik lähemalt tutvuda ühe teise muuseumi tööga. Söandan arvata, et taoliste ekspertiiside tulemusi oleks mõttekas avaldada meie muuseumiajakirjas pidevalt. Me ei tea oma kolleegide tööst ega ka probleemidest liiga palju.

Järgnev jutt toetub ankeedivastustele, Eesti Ajaloomuuseumi (edaspidi EAM) põhikirjale, töösisekorraeeskirjale, 1996. aasta aruandele, 1997. aasta tööplaanile ja muudele ametlikele dokumentidele ning isiklikele muljetele muuseumist, millega tutvusin 17.–18. aprillil 1997. Sellest kooruv pilt kajastab EAMi olukorda ja probleeme nii, nagu mina nägin neid 1997. aasta kevadel.

Eesti Ajaloomuuseum on põhikirja järgi *vabariikliku tähtsusega keskmuuseum ja teadusasutus. Ajaloomuuseumi kui teadus- ja kultuuriasutuse ülesandeks on eesti rahva ja maa ajalooga seotud materjalide kogumine, säilitamine, teaduslik läbitöötamine, nende tutvustamine laiadele rahvahulkadele ekspositsioonide ja näituste kaudu ning teaduslike ja populaarsete väljaannete avaldamise teel, olles samaaegselt ajaloo-alaseks uurimisbaasiks ja vabariigi muuseumitöö metoodiliseks keskuseks.*

Selle kõigega võib nõustuda, kuid samas tekib küsimus, milleks seda tehakse, mille või kelle nimel kogutakse, näidatakse, uuritakse jne — milles on EAMi olemasolu mõte ja eesmärk? Põhikirja üks tähtsamaid ülesandeid ongi sõnastada muuseumi **eesmärk, tema missioon ühiskonnas.** Eesmärgist sõltub ju kõik järgnev alates asutuse struktuurist ning lõpetades konkreetsete igapäevaülesannetega!

Oma **kogude** poolest on EAM üks Eesti suurimaid muuseume, eriti silmapaistev nii mahult kui mitmekesisuselt on esemekogu; üllatavalt suur on kunstikogu. Peale selle on muuseumil unikaalne ja paljukasutatav arhiiv originaaldokumentide ja trükistega, tähelepanu väärib ka fotokogu.

Kõige üldisema ettekujutuse saamiseks **hoidlaist ja hoiutingimustest** jagame hoidlate pindala museaalide arvuga. Arvestades ainult n-ö ametlikke hoidlaid, jääb igale säilikule 7 x 7 cm pinda, kui lisame muud selleks kasutatavad ruumid Maarjamäel, saame 8 x 8 cm! Loomulikult on tegemist lihtsustava, puhtaritmeetilise tehtega, sest museaale ei laota ju kusagil ühekordselt lapiti põrandale. Siiski kõnelevad need arvud EAMi hoiutingimuste kohta üpris palju, kuid hoidlad ise ütlevad veelgi rohkem. Arvuliselt paikneb suurem osa esemekogudest Pika tänava hoone keldris, kus säilitamistingimused on ühed halvimad, mida ma Eesti muuseumides, muust maailmast kõnelemata, näinud olen. Talvel on seal liiga soe, suvel liiga rõske, õhuvahetus on puudulik, müüridelt pudeneb krohvi ja värv koorub, põrandad on ära vajunud jne. Sellele lisaks hirmus ruumikitsikus, mis teeb koguhooldajate igapäevatöö väga keeruliseks (kohati saab liikuda ainult karguga hüpates), rääkimata vähegi talutavate säilitustingimuste loomisest esemeile. Kõige üllatavam on siinjuures, et esemete ja muude museaalide seisund ei olegi katastroofiline, vaid päris normaalne. Kultuurilooliste esemete hoidla tundus olevat võrdlemisi, aga mitte üleliia täis. Hiljuti oli viidud sealt umbes sama suur kogus esemeid Maarjamäe hoidlasse. Seevastu Maarjamäel asuvad hoiuruumid on Eesti tingimustes täiesti korralikud. Hoidlate üldine olukord peegeldub ka ankeetküsitluses — töötajad hindasid seda peaaegu kõige kriitilisemalt.

Pika tänava majas hämmastas mind tõeliselt EAMi kui ühe meie esindusmuuseumi kitsuke **loengusaal.**

Tänu hiljutisele remondile on Laia tänava hoones päris korralikud **tööruumid.** Kasutamata konkust tehti õdus puhkeruum, kus saab korraldada väiksemaid töönõupidamisi, vastu võtta külalisi ning einestada ja kohvi juua. Töökeskkonna parandamise seisukohalt on säärane pealtnäha ebaoluline ümberkorraldus isegi väga tähtis. Täiesti korralikud tööruumid on ka Maarjamäe filiaalis. Seal on lisaks veel üle kümne üksikkabineti, mis ehitusvigade tõttu on talviti kasutamiskõlbmatud. Ilmselt kõige tagasihoidlikumad töötingimused on direktoril ja teadusdirektoril, kelle ühiskabinet asub ainsa tööruumina Pika tänava majas. Direktori arvates on muuseumi Pika-Laia tänava kompleksi suuremaks hädaks majanduslike abiruumide täielik puudumine.

Muuseumi **ekspositsiooniruumide** pindala (1635 m^2) on üks suuremaid Eestis.

Suurgildi hoones kui väljapaistvas arhitektuuri- ja ajaloomälestises näitusi teha on väga keeruline. Segab ka suure gildisaali kasutamine kontserdikohana, mille tõttu saab eksponaate paigatuda ainult seina äärde. Samal ajal käib valdav osa EAMi külastajatest just Pikal tänaval ning ainult veerand Maarjamäel, kus eeldused huvitavate näituste tegemiseks on hoopis paremad. Ankeedivastuste järgi hindavad ka töötajad ise ajutisi näitusi palju kõrgemalt kui püsinäitust — see tuleneb ilmselt gildihoones paikneva vanema osa fragmentaarsusest.

Maarjamäel olev **Eesti uuema ajaloo väljapanek** oli minu kui muuseumikülastaja jaoks huvitav. Külastaja seisukohalt on hea, et näitusest pole tehtud illustreeritud teadusmonograafiat keeruliselt sõnastatud verstapikkuste tekstidega. Meeldib ka, et ruume pole esemetega üle kuhjatud põhimõttel "mida rohkem, seda uhkem", vaid on püütud võimalikult väheste (sümboolsete) esemetega öelda võimalikult palju vastava ajastu või sündmuse kohta. Väga kahju, et seda väljapanekut nii vähe külastatakse (1996. aastal 6716 inimest) — ta on palju rohkem väärt.

Eelnevaga haakub üks kõige nõrgemaid külgi EAMi praeguses tegevuses — **avalikud suhted, enesetutvustamine, reklaam** jmt. Et see on tõepoolest probleem, näitab ankeet — töötajad panid sellele valdkonnale keskmiseks hindeks 1,8, mis on konkurentsitult madalaim muuseumi erinevate külgede hindamisel. Praegusel infoajastul peavad ka muuseumid avalikkuse tähelepanu köitmiseks olema mitte ainult aktiivsed ja atraktiivsed, vaid lausa agressiivsed.

Ülaltooduga on lahutamatult seotud ka **muuseumikülastajatega tehtav töö**, sest parim reklaam on elav reklaam — muuseumikülastaja, kes jagab oma posi-

Foto H. PÄRDI

✦ **Etnograafiliste esemete hoidla Pika tänava hoone keldris 1997**
✦ **Depository of ethnological objects on the basement**
✦ **Хранилище фондов этнографии в подвале**

*Toimetus ei jaga kõiki autori poolt esitatud seisukohti

tiivseid muljeid tuttavatele ja ärgitab neidki sinna minema. EAMi töötajad ise andsid sellele kaunis tagasihoidliku hinnangu — 3,1 ning mul pole põhjust nende hinnangut kahtluse alla seada.

Aruandest selgub, et EAMi töötajad koostasid 1996. aastal viis, väljastpoolt tuli üheksa ajutist näitust ning osaliselt korraldati ümber püsinäitus Maarjamäel. Mujal eksponeerimiseks valmis üks näitus ning EAMi töötaja H. Pauts koostas Harju Muuseumi arheoloogiaväljapaneku. Kahjuks pole ma ühtegi neist näitustest külastanud (v.a ERMi näitus K. Baritschi moodidest) ega nende kohta midagi lugenud või tuttavatelt kuulnud. Võiks öelda, et hinnangu puudumine on samuti hinnang. Otsustades pealkirjade ja aruandes esitatud andmete järgi oli tegu üpris pretensioonitute ja mahult tagasihoidlike väljapanekutega. Eelneva põhjal ning 1997. aasta plaani järgi jätab EAMi **näitustegevus** võrdlemini loiu ja vähenõudliku mulje, kus pole märgata uusi intrigeerivaid ideid ja edasiviivaid ambitsioone. Samas pakuvad muuseumi kogud näituste tegemiseks hiilgavaid võimalusi ning pole ka muid otseseid piiranguid või takistusi (v.a ehk raha). Ajutiste näituste suhtes läheb minu arvamus seega EAMi töötajate omast lahku. Kui suuremalt jaolt Maarjamäel eksponeeritavaid ajutisi näitusi nii vähe külastatakse, ei saa viga olla ainult publikus. Intrigeerivat ja huvitavat näitust minnakse vaatama palju kaugemalegi kui Maarjamäele.

Mahult tagasihoidlik oli möödunud aastal ka muuseumi **kogumistöö**: sisuliselt ainult kaks välitööd — üks arheoloogiline, teine etnograafiline.

Jooksvas **uurimistöös** annavad tooni arheoloogilised ja numismaatilised suunad, kuid on hea, et uuritakse ka mitut otseselt EAMi kogudesse puutuvat teemat. **Publikatsioonide** loetelust selgub, et möödunud aastal ilmus üksteist erineva mahu ja otstarbega teaduskirjutist neljalt töötajalt, kusjuures neist kaheksa autoriks on üks ja sama uurija — I. Leimus. Kaheldamatuks saavutuseks tuleb pidada kogumiku ***Töid ajaloo alalt I*** ilmumist, seda enam, et tegemist on EAMi esimese teadusliku sariüllitisega pärast 60-aastast vaheaega.

Väga tagasihoidlikult on EAMi töötajad esinenud **teaduslike ettekannetega** — aruandes on märgitud ainult kaks ettekannet ja kolm loengut. Millegipärast on välja jäänud kõik direktor T. Tamla museoloogia-alased ettekanded mitmel konverentsil, foorumil või kongressil, kui mainida neid, mida olen ise kuulnud. Aruandes ei kajastu ka mitte ükski T. Tamla kirjutis Eesti muuseumitööst.

Ka **üldharivaid loenguid** pole EAMi töötajad pidanud möödunud aastal kuigi palju: 32 loengut muuseumis ja 19 väljaspool.

Seevastu kogude **teaduslik inventariseerimine** on EAMs väga heal järjel — 95% museaalidest on kirjeldatud.

Kogude alal oli lisaks igapäevastele hooldetöödele märkimisväärseks edusammuks kultuurilooliste esemete kartoteegi arvutisse sisestamine ning esemeandmete vormi väljatöötamine arvuti jaoks.

Käib töö muuseumi üldise **arvutiandmebaasi** ettevalmistamisel. Praegu on EAMis kuus personaalarvutit, millele pidi 1997. aastal investeerimissummade (200 000 krooni) eest lisanduma viis uut ja server, ning luuakse **muuseumisisene arvutivõrk.**

Soodne psühhokliima, üks tähtsamaid eeldusi asutuse edukaks toimimiseks, on minu isiklike muljete ning ankeedivastuste põhjal Eesti Ajaloomuuseumis olemas. Meeldiv oli tajuda, et muuseumisisene õhkkond ja inimestevahelised suhted on head. Ametiasju aetakse ilma liigse formaalsuse ja bürokraatiata, puuduvad kõrged barjäärid ülemuste ja alluvate vahel, see ei tähenda aga nõudlikkuse puudumist.

Eesti Ajaloomuuseumi praegused põhiprobleemid võiks kokku võtta järgnevalt:

1. Muuseumil tervikuna puudub selge tulevikuperspektiiv.

Vaatamata sellele, et enamik töötajaid peab oma muuseumi perspektiivi heaks, pole siiski selge, milline on see perspektiiv. Maarjamäe kompleksi praegune seis näitab, et EAMi tuleviku suhtes puudub täpsem ettekujutus ka Eesti riigil. Sama ebakindlus ja selgusetus peegeldub ka mõttevahetuses Eesti Rahvusmuuseumi loomisest, mille üks tõenäolisemaid variante näeb ette EAMi ja ERMi liitumise. Samal päeval ekspertiisi kokkuvõtva koosolekuga toimus kultuuriministri juures asjaosaliste ja Eesti Muuseuminõukogu esindajate osavõtul nõupidamine, kus arutati nende kahe muuseumi liitumise võimalikkust ja mõttekust. Väga põhimõttelist vastuseisu sellele T. Tamla poolt 1996. aasta sügistalvel toimunud Eesti kultuurikongressil väljaöeldud ideele ei esitanud keegi, ent mingile ühesele otsusele ka ei jõutud. Väga teravalt annab tunda, et meil pole isegi üldist ettekujutust Eesti muuseumide arengustrateegiast ning puudub riiklik muuseumipoliitika. Nii või teisiti mõjutab tulevikuperspektiivi ähmasus paratamatult kogu EAMi tegevust ja töötajate mõtteviisi.

2. Maarjamäe kompleks on lõpuni ehitamata.

Ühest küljest oleks seal nagu peaaegu kõik olemas, et EAM saaks edasi areneda. Teisest küljest muudab asjade lõpetamatus Maarjamäe kui terviku funktsioneerimise võimatuks, luues ainult illusiooni suurtest võimalustest.

3. Pika-Laia tänava kompleksil pole arenguväljavaateid.

Asukoht vanalinnas, turismitsoonis, on külastamise seisukohalt muuseumile ülimalt soodne, ent arenguks puuduvad igasugused võimalused ning hooned pole muuseumi jaoks sobivad.

4. Mahult ebapiisavad ja kehvas seisundis hoidlad (Pikk tn).

Muuseumi hoidlad on mahu poolest väga ebapiisavad ning lisaks on Pika tänava maja keldris paiknevad hoiuruumid kogude säilitamiseks üpris ebasobivad.

5. Töötajaskond, põhipersonali vananemine.

Direktori jaoks teeb muuseumi juhtimise praegu eriti raskeks see, et koosseisulistest ametikohtadest on täitmata majandusdirektori oma. Praeguste palgatingimuste juures on Tallinnas sellele kohale sobivat inimest leida ülimalt keeruline. Täitmata on ka ekskursioonijuhi ja administraatori koht.

33 muuseumitöötajast on seitse ehk peaaegu iga kolmas pensionieas või varsti sinna jõudmas. Kõige kehvem seis on restaureerimislaboris, kus neljast ametikohast on kaks täitmata ning kaks inimest on minemas pensionile.

Teisest küljest on viimastel aastatel EAMi tulnud rida noori inimesi, kellest kaks õpivad edasi magistrantuuris. Ka vanemate töötajate kvalifikatsioon on suhteliselt kõrge — kahel on PhD ning kahel MA kraad. Siiski näen probleemi selles, et praegu on EAMi põhipersonali hulgas rohkesti neid, kes on töötanud üle

20 aasta või vähem kui 5 aastat, kuid vahepealse staažiga on vaid mõned üksikud.

6. Kehvapoolne majandusseis.

Seda illustreerib kujukalt 1997. aasta eelarve, millest 92,4% piltlikult öeldes süüakse ja köetakse ära ning ainult 5% jääb muuseumi arendamiseks ja 2,6% kogude täiendamiseks. Vaatamata sellele, et lõviosa eelarvest kulub palgale ja majandamisele, on töötasud Tallinna jaoks ikkagi naeruväärselt madalad ning majandamisrahast jätkub põhiliselt kütte ja valvamise eest maksmiseks. Õnnetu juhuse tõttu mikrobussist ilma jäänud EAM on praegu sisuliselt ilma transpordivahendita. See teeb kolmes eri kohas paikneva asutuse toimimise vahetevahel õige keeruliseks.

Kuut eelpool toodud probleemi võib liigitada EAMi tegevust mõjutavate objektiivsete, väliste asjaolude hulka, seevastu järgmised on subjektiivsed siseprobleemid, mille lahendamine sõltub eelkõige asutusest ja tema töötajaist endist.

7. Nõrk töö avalike suhete ja enesetutvustamise alal.

Sisekorraeeskirja järgi ei olegi muuseumis inimest, kelle tööülesannete hulka sellealane tegevus üldse kuuluks või veel enam — kes seda juhiks ja koordineeriks. Ilmselt sellepärast ongi see nii unarusse jäänud. EAMi tegevus on liiga endassesulgunud ja akadeemiline. Nii jääb suur osa tehtust ainult muuseumi enda teada ning palju väärtuslikku ja head ei jõuagi laiema avalikkuse ette.

8. Väheaktiivne näitusetegevus.

Nagu eelmine töölõik pole ka näitusetegevuse ideeline juhtimine otseselt ühegi töötaja ülesanne.

Teadusdirektori töö sisuks on muuhulgas "ekspositsioonilise töö organiseerimine" ning koos peavarahoidjaga "järelvalve ekspositsioonide korrasoleku ja uuendamise üle", osakonnajuhatajad, filiaali juhataja, noorem- ja vanemteadurid, ekskursioonijuht ja fotograaf peavad "osalema ekspositsioonide ja näituse korraldamisel", kuid ideelist eestvedajat, asja sisulist juhtijat pole selgesõnaliselt määratletud.

9. Väheaktiivne rahvaharidustöö.

Olukord sellegi alal sarnaneb kahe eelmise punktiga — paljude inimeste ülesanne on küll loenguid pidada, konsultatsioone anda, ekskursioone juhtida jmt, kuid kes koordineerib ja juhib kogu seda tegevust?

10. Võrdlemisi väheaktiivne kogumistöö.

Möödunud aastal muuseumis arvelevõetud 3875 museaalist koguti aktiivsel meetodil (s.o välitöödel) ainult 65 eset. Ühelt poolt hoidlate olukord nagu ei lubakski tõsisemat kogumistööd teha. Teisest küljest näitab juurdekasv, et päris võimatu kogude täiendamine ka ei ole. Sellises olukorras peaks koguma eriti läbimõeldult ja sihipäraselt.

✦

In order to get a more varied picture of situation in larger state museums, the Ministry of Culture of the Estonian Republic has recently arranged expertise in them. To find out about the problems, I had anonymous questionnaires filled in by the researchers (curators) of the History Museums. Various official documents (the statute, office regulations, plans, reports, statistical data) were also of great help, as well as direct observation in the museum and conversations with people.

The following problems became evident:

1. The museum should define its future perspective more clearly, as the state as owner lacks any firm position in this issue.

2. The Estonian History Museum occupies buildings in Old Tallinn which are of great historical-arhitectural value. These buildings are not suitable for needs of a contemporary museum, and so there is no possibility for development. The restaration and reconstruction of the second building complex of the EHM (a former summer estate of a Russian nobleman) situated a few kilometres away has not been completed.

3. Bad conditions in depositories and their insufficient space hinders preservation according to the requirements set, and also their systematic growth.

4. The low level of salaries at state museums is one of the main reasons for aging staff at the EHM; almost every third staff member is nearing retirement age or has already reached it.

5. As more than 92% of the budget is spent on salaries and economic expenses, only 5% remains for the develop ment of the museum and 2,6% for the growth of collections.

6. Certain passiveness in public relations and advertising, so that most of the museum activities are unknown to the general public.

7. Comperatively modest activities in organizing exhibitions and public educational work.

В последние годы министерство культуры Эстонии проводило экспертизы самых крупных музеев Эстонии с целью подучения более многоплановой картины сложившегося положения. Для более полного выяснения положения я попросил научных сотрудников (кураторов) заполнить анонимные анкеты. Помогло и пользование различными официальными документами (устав, правила внутреннего распорядка, планы отчеты, статистические данные) и, конечно же, непосредственный обзор музея и беседы с сотрудниками.

Выяснились следующие основные проблемы:

1. У музея отсутствует ясная перспектива, так как государствов как хозяином музея не выработано конкретное отношение к нему. Обсуждалась, как одна из вожможностей, объединение с Эстонским национальным музеем.

2. Исторический музей расположен в старой части города Таллина в здании имеющем историко-архитектурное значение, которое не подходит для современного музея. Отсутствует перспектива расширения. В расположенном за несколько километров от главного здания комплексе зданий, так же принадлежаних музею, (бывшая летняя мыза русского дворянина) не закончены восстановительные и строительные работы.

3. Плохое состояние фондов и недостаточная вместимость препятствует существующим требованиям хранения предметов и планомерному приросту.

4. Низкий уровень зарплаты сотрудников государственных музеев особенно отражается на Таллиннских музеях, где выше цены и зарплаты выше, чем в целом по стране. Это одна из основных причин старения персонала исторического музея: почти каждый третий сотрудник пенсионного возраста или приближается к нему.

5. Экономическое положение достаточно печально, так как более 92% выделяемого бюджета идет на зарплаты и на хозяйственные нужды, и только 5% остается на развитие музея и 2,6% на пополнение фондов.

6. Музей был достаточно пассивным в рекламы и поэтому деятельности музея нельзя узнать в публичных изданиях.

7. При обьемных фондах сравнительно скромная выставочная деятельность и публичная просветительная работа.

HELI HALSTE-KORPELA

Uue püsinäituse sünd Helsingi Linnamuuseumi näitel*

Heli Halste-Korpela

Kuidas sünnib uue näituse idee

1990. aastal algas aeg, mis tõi täiesti uued tuuled ka muuseumimaailma. Soome majandus jõudis meie iseseisvusaja kõige sügavamasse kriisi; teadustehnika arenes kiiresti; tööpuudus suurenes.

Arvamusi ja väärtushinnanguid tuli muuta.

Helsingi Linnamuuseum sai 1990. aastate alguses uues direktori, kes oma värskete mõtetega viis linnamuuseumi vastavusse ajanõuetega.

Tagasiteed ei olnud enam. Muuseumi näituste huvitavust hinnatakse külastajate, mitte kolleegide järgi. Näitusi ei tehtud enam iseenda jaoks. Oli aeg minna üle külastajakesksele mõtlemisele, arvestada muutunud aega ja üha tihenevat konkurentsi. Helsingi pakub ju palju muidki võimalusi vaba aja veetmiseks.

Mõtlesime kõigepealt, kellele me üldse teeme näitusi. Idee teha uut tüüpi avangardne näitus Hakasalmi villas andis muuseumi juhataja, kes viis töötajate keskel läbi nädalapikkuse nõupidamise. Neist "mullikeste ajamisest" ehk ideedest sündis *"Mälu"*-näituse idee. 1993. aastal valminud *"Mälu"* ja 1996. aastal avatud *"Aeg"* on avangardistlikud näitused, mis on täiesti erinevad harjumuspärasest.

Kohe alguses seati küsimärgi alla kronoloogiline esitusviis. *"Mälu"* algab tänasest päevast ja lõpeb Helsingi linna tekkega. See näitus märgiti ära 1995. aasta Euroopa muuseumide vahelisel võistlusel. *"Aja"*-näituse 1. osas "Tulijad ja minejad" kohtab külastaja kõigepealt tänaseid tulijaid ja minejaid ning siirdub seejärel ajas ja sündmustes tagasi. 2. osa — linna areng — arvestab traditsioonilist kronoloogiat. 3. osa — töö ja vaba aeg — jutustab Inimese ajast, talupoegadest, käsitöölistest, kontorinaistest, Koffist, Marimekost, Finnairist ja muust sellisest. *"Aja"*-näitus räägib paljust, see ei ole üheks korraks tehtud näitus. Paljud külastajad tulevad uuesti tagasi. Üheks eesmärgiks oligi just, et näitust ei külastataks ainult üks kord, vaid külastajad tuleksid ikka ja jälle. See on ka üks näituse huvitavuse näitajaid. *"Mälu"*- ja *"Aja"*-näituse puhul on see toiminud.

"Aja"-näituse sünd

"Aja"-näituse idee sündis *"Mälu"*-näituse järel, sest tekstimaterjali ja kasutamata jäänud ideid oli palju. *"Mälus"* juba mõtestati lahti aja olemust; esemelist aega andsid edasi almanahhid, kellad, ajalehed. Mõte Helsingi-triloogiast *"Mälu"*, *"Aeg"* ja *"Tunne"* oli olemas. Nõupidamisi muuseumi juhataja eesistumisel alustasime 1994. aasta sügisel. Enam ei räägitud püsinäitusest, vaid Helsingi-triloogiast.

Et kohe algusest peale mõtles ideid välja ja töötas käsikirja kallal kogu muuseumi töötajaskond (kirjutasime 2–3-liikmelistes rühmades), oli väga hea mõte — asja tegi raskeks ainult see, et tekste ja ideid tuli väga palju, sest näituse ruumidel on oma piirid. Ka on raske oma tekstist valikut teha või koguni sellest loobuda.

"Aja"-näituse sisust

Näituse eesmärgiks on näidata Helsingi ajaloolist arengut linnale iseloomulike toimingute kaudu ja anda külastajale võimalus ühendada oma subjektiivne arusaam linna-ajaloost maailmapildiga, aja mõistega ning nende muutumisega aastasadade jooksul.

Näitus jutustab pealinna inimestest, linnast, mille nad on üles ehitanud, tööst ja vabast ajast.

Näitus koosneb kolmest osast:

I osa. Tulijad ja minejad.

Arutletakse erinevate põhjuste üle, miks elanikud on tulnud just Helsingisse. Põhjused on olnud ja on osalt praegugi ühed ja samad. Nüüdsel ajal on hoogustunud elama asumine pealinna lähiümbruskonda. Põhjused on jagatud sajandite kaupa, kuid samahästi võiksid need olla ka ühes sajandis.

Näitust läbivaks jooneks on maailmavaate muutumine ning perekonnanimed, mis näitavad eri keeli ja kultuure. Lisaks jutustatakse reisimise võimalustest passide ja reisilubade näitel.

II osa. Areng.

Tulijad ja minejad on ehitanud linna, loonud infrastruktuuri, kuid omati täidab aegade jooksul nende hinge igatsus metsa järele.

Läbivaks jooneks on kohanimede muutumine ja tulijate utoopiad.

III osa. Töö ja vaba aeg.

Tulijad oma töödes ja unistustes. Käsitletakse töö mõiste muutumist varastest aegadest kuni tänapäevani välja.

Kogu näitust läbivaks jooneks on aja mõiste ning tähenduse muutumine.

Töö edenedes määrati igale triloogiaosale eestvedajad, käsikirja viimistles lõplikult üks inimene. Iga kirjutaja pidi lühendama näitusele esitatava teksti kuni 14 reale. See oli ehk tekstikoostamise kõige raskem aeg.

*Ettekanne Eesti Muuseumiühingu ekspositsioonialasel seminaril Tallinnas 6. oktoobril 1997

Näituse avamisel tutvustas iga triloogiaosa eest vastutav inimene oma töölõiku.

Näituse organiseerimine ja muuseumivälised tegijad

Tervikuna vastutas näituse eest muuseumi juhataja. Kõigi tööprotsessiga seotud asjade, sealhulgas ka büdžetist kinnipidamise eest vastutas üks inimene. Kaasatud oli kogu muuseumi teaduslik personal.

Tähtis osa oli restauraatoritel. Nad tegid tööd seni, kuni kõik esemed olid omal kohal ja näituseks valmis.

"Aja"-näitus mõjub oma laia haardega. Traditsiooniline kronoloogiline aeg on küll murtud, kuid näituseruum on laiahaardeliselt mõjuv. See on postmodernism, ühtaegu nii koondav kui ka hajuv.

Triloogia II osa jaoks palgati ka töötajaid väljastpoolt muuseumi. Olime juba *"Mälu"*-näituse tegemisel töötanud koos teatrilavastaja, valgustajate ja helindajatega, luuletaja ja graafikuga.

"Aja"-näituse I ja II osa kavandajaks palgati sisustusarhitekt Marja-Liisa Parko. Ta kavandas metallist laoriiulitest vitriinid, millele lisati valgus ja heli ning erivalgustus. Näituse tehniliste probleemidega seotud kunstnik Markku Piri sai vabad käed triloogia III osa "Töö ja vaba aeg ehk Inimese aeg" kavandamisel. Ta valis koos teaduslike töötajatega välja fondiesemed. Ka kavandas ta ruumi kaks suurt klaasvitriini, mida nimetas kalliskivideks. Samuti kavandas Markku Piri kõik näituse lisamaterjalid: plakati, kutsekaardi, ümbriku, näituse- ja esemekataloogi.

Helindajaks ja valgustajaks palgati Ilkka Volanen. Sellel näitusel on kasutatud väga palju uut tehnikat.

Näituse tegemisel ja ülespanemisel oli võtmekujuks majandusala juhataja koos oma abilistega.

Käsikiri ja esemed

Käsikirjatekste, st näituse tekste töötati välja erinevates rühmades. Rühmad koosnesid uurijatest, kelle erialaseid teadmisi arvestati ja kelle huvi ühe või teise asja vastu otsustas ka teemavaliku. On väga inspireeriv töötada koos erinevate kolleegidega. Meid segati kokku kaardipaki kombel. See viis — tekstide ja ideede väljamõtlemine toob ühtlasi kaasa ka teadmise esemest — on väga kasulik ja tulemuslik. Keegi ikka mäletab, teab ja mõistab erinevaid asju ning kui kõik kootakse ühte, sünnibki parim tulemus. Esemed *"Aja"*-näituse jaoks valiti põhiliselt välja käsikirja põhjal. Iga kirjutaja lisas käsikirja lõppu oma ettepanekud esemete kohta.

Restauraatorid soovisid kohe, kui esemevalik on kindel, viia väljavalitud esemed restaureerimisele. Nii sündiski. Restauraatorid osalesid alati koosolekutel, et olla kursis esemete valiku ja hulgaga ning ajagraafikuga.

Tehniline kunstnik Markku Piri soovis ise valida välja triloogia III osa esemed. Tihtipeale on ju nii, et üks asi ei sobi ja teise jaoks on rohkem ruumi vaja. Nii juhtus ka *"Aja"*-näituse tegemisel. Samuti püüdsime fotografeerida kõiki näitusele pandud esemeid, kuid see on siiski võimatu, sest näiteks *"Aja"*-näitusel on umbes 4000 eset. Laenatud esemeid on sellel näitusel vähe.

Tähtis meeles pidada

Näitusetegemise ajagraafik on väga tähtis, sest on ju tuntud tõde, et mida pikem ajagraafik, seda vähem aega. Tuleb nimetada vastutavad isikud, siis asjad sujuvad. Antud-võetud ülesannete allkirjastamine on väga tähtis, sest siis on teada, mis tehtud ja mis veel tegemata.

Külastajakeskset vaatepunkti tuleb arvestada tekstide, siltide ja lisamaterja-

Foto S. PARIS

✦ **Fragment näituselt "Aeg" — "Vaba ettevõtluse algus Helsingis"**

✦ **Exhibition "Time" — "The beginning of free entrepreneurship in Helsinki"**

✦ **Фрагмент выставки "Время" — "Начало свободного предпринимательства в Хельсинки"**

Foto S. PARIS

✦ **"Visioonid noorpõlvest" näituselt "Mälu"**

✦ **"Visions from the youth" — exhibition called "Memory"**

✦ **Выставка "Память" — "Воспоминания о молодости"**

JUTA SARON

lide tegemisel. Näitusetekstid peavad olema selged, et külastaja võiks neid rahulikult ja süvenenult lugeda.

"Aja"-näituse tekstide kujundus ja ülespanek oli eriti raske ülesanne, sest triloogia I osa ruum on hämar, kuid tekstid peavad olema nähtavad ja loetavad. Alles kolmas variant õnnestus. Kuni 14 rea pikkused tekstid on üks sobivaid lahendusi.

Näituse valgustus võib probleeme tekitada, loomulikult tuleb kinni pidada restauraatorite nõutud valgustustugevusest. Kuid kui kasutatakse valgustust, tekib ikkagi heale lõpptulemusele lisaks probleeme. *"Aja"*-näitusel ei ole päevavalgust, vaid valgustaja valitud kunstvalgus. Näituseruum on hämar — seda on külastajad kõige rohkem kritiseerinud. Muidugi on hämar, kui tulla ruumi päikesepaisteliselt tänavalt. Kuid silm harjub hämarusega kiiresti ning see on osa näituse efektist, meeleolust.

Kui näitus on valmis, on kasulik pidada kriitikaalane nõupidamine, kus võetakse läbi kõik näitusetegemisel ettetulnud asjaolud, kõik head ja halvad küljed.

"Aja"-näituse arvamusteraamatu kommentaaridest on tehtud uurimus, milles 240 vastuse seas oli:

142 positiivset või enam-vähem positiivset,
45 neutraalset ja
53 negatiivset hinnangut (13.03.1996 – 27.06.1996).

Teine uurimus tehti 28.06.1996 – 8.05.1997. 441 vastuse seas oli:

330 positiivset,
61 neutraalset ja
50 negatiivset arvamust.

"Aja"-näitusel on käinud 1997. a. augustikuuni 53 000 külastajat.

Soomekeelsest käsikirjast lühendatult
EEVI ÜTSIK

"Tiigrihüpe" vabaõhumuuseumis

Juta Saron

IDEE:	Hanno Talving
TEOSTUS:	Hanno Talving, Mairold Kaus ja Maret Tamjärv
Sõna ja tegevuse **IMPROVISATSIOON**:	Hanno Talving ja TPÜ tudeng Sirli Serman
KESTVUS:	3 päeva 1996. a. jõuluürituste ajal, külastajaid üle 1500
MEENUTUSEKS:	Hanno Talving koos Maret Tamjärvega olid näituse "Kust see Mats need laulud sai" idee ja kujunduse autorid. Näitus oli 1994. aasta üldlaulupeo ajal üleval Maarjamäe lossis ja Muuseumiühing tunnistas selle aasta parimaks.

Elektroluxi, Coca-Cola, Koffi õlu ja teised samalaadsed meile kõikjal iga päev vastu vaatavad reklaamplagud Sassi-Jaani aial, hamburgeri ja chipsi müük lauda vahelikus. Ehmatamapanev ja ennenägematu meie muuseumis. Ja siis soe elektrivalguses rehetuba, paepõrandal nii õled kui metsseanahkne vaip, ruum täis asju — endisaegsest "antiigist" hetkel kõige kallima kodutehnikani, laud diivani ees täis värvikaid, aga sisutuid žurnaale. Pesumasina ja elektripliidi kõrval hinnaline veloergomeeter, millel vähese füüsilise koormusega kaasaegne jõu säilitamiseks tühjust tallab. Eurotoidud, europakendid ja palju värvilist rämpsu. Meie igapäevane keskkond — kellel rohkem, kellel vähem. Ehe tänane päev, hulga vajalike ja veel rohkem mittevajalike asjadega.

Vabaõhumuuseumi harjumuspäraste interjööride kõrval oli see külastajale üllatav-ehmatav, lõbustav, naerutav, loodame, et ka mõtlemapanev kogemus.

Mida andis see aga meile endile, tegijatele?

Tulemus oli lõbustav ka meie jaoks, tähtsam oli aga muu. See eksperiment andis atraktiivse ekspositsiooni kujundamise kogemust, kollektiivsust ja hasartset eksponaatide kohaletoomist, nutika idee väga tõsiselt võetud realiseerumist materjalis. Lisaks sellele katsetasid idee autor ja tema abiline väga õnnestunult vabaõhuekspositsioonide elustamise (aktiviseerimise) nn ameerikalikku meetodit (*first-person interpretation*). See tähendab näitlejate (pro näitlevate muuseumitöötajate) kasutamist mina-vormis jutustajate ja tegutsejatena, kes annavad edasi konkreetse ajastu keelt, käitumist, mõtteid, mentaliteeti. Lähtuvalt kogu "tiigrihüppe" esitamise ideest oli see meil tänase päeva "asjadeinimest" parodeeriva värvinguga. Võib-olla just seetõttu oli Sassi-Jaani talu moodsal rehetoel suur publikumenu.

H. Talving kirjutas selle sündmuse (*happeningi*) saateks:

"Sassi-Jaani "Tiigrihüppe" mõte? Arvan, et ühest ja lihtsat lahtiseletust ei oska ega taha autorgi paberile panna. Usutavasti leidis vaatajatest igaüks ise endale midagi, mis talle meeldis ja milles mõtet tabas. Kes nautis lihtsalt tänapäevase tehnika ja mööbli kontrasti nõgise rehetoaga, kellele pakkusid lõbu ja äratundmist "kultusesemed" nagu mobiiltelefon või longeropurgid rahvarõivais tegelaste käes. Mõni nägi ehk toimunus massikultuurist risustatud kodu, inimsuhteid ja mõttemaailma. Keegi võis tajuda hoiatust, et "tiigrihüpe" tehnikas ja infomaailmas ei pruugi seda tähendada veel vaimsuses. Mine tea, ehk tõlgendas keegi koguni sõna *tiigrihüpe* kasutamist nükkena riigi teatud tühikampaanialikkuse vastu. Ehk nägid kultuuri- ja haridustöötajad Sassi-Jaanil väikest kättemaksu äri ja edukust propageerivale mõttelaadile ja selle kandjatele. Võib-olla mõistis osa inimesi ummisjalu Euroopasse tormamise ja oma juurte mahasalgamise ning häbenemise tagajärge. Keegi märkas vägivalla vohamist ekraanil, keegi nautis dialoogi, keegi tundis ära tuttava, keegi ei saanud millestki aru. Kes teab? Usun, et need ja paljud muud tasandid võisid ehk pealtvaatajateni jõuda ning küllap oli igaühel õigus, kui ta toimunu mõtet omamoodi tõlgendas."

Selle eksperimendiga seoses tahaks veel välja öelda isikliku mõtte ajaloolise hoone ja sellesse loodud interjööri omavahelise seose kohta, tuginedes vabaõhumuuseumi ekspositsiooni kujundamise praktikale.

Me toome üle 18.–19. sajandi hoone, need on konkreetsed palgid kindlas järjekorras ja ehkki pehastunud asendatakse uutega, on hoone ise tõene. Just selline oligi meie esivanemaid turvanud "kodukotus". "Arhitektuur ei valeta," nagu on öeldud. Kas me aga saame sama tõeselt taasluua selle katuse alla 18.–19. sajandi vahetuse (või veelgi vanemat) sisemust, et me ka seal ei valetaks — see on tõsine probleem. Hoolimata sellest, et põhiline majakraam on paigutatud n-ö teaduslikult õigesse toa nurka või keskele, jääb ikka mingi kõledus, võõristus. Kas tuleneb see sellest, et nimetatud ajal oli eluruumi sisustajaks, eriti talvisel tubasel ajal, napi ja praktilise sisseseade ja tarbevara kõrval ka arvukas talupere ise oma tööde ja tegemistega, seega inimene.

Või on põhjus selles, et me ei suuda oma teoreetilistest teadmistest hoolimata end ümber kanda väga kauge mineviku miljöösse, kogu hingega minevikus elada. See pole ilmselt võimalikki. Kuidas ka poleks, ajaliselt kauged interjöörid ilma ruumi täitva suure pereta on nagu välja surnud.

Oma kaasaega või lähiminevikku kujutades on arusaadavalt kergem tõetruu olla. Huvitav oli selle katse juures näha ja tunnetada, kuidas hakkab hingama 20. sajandi viimaste aastate olme klassikaliste ehitusmahtude ja konstruktsioonidega rahvapärases taluelamus. Kas hoopis teise ajastu ja teiste vajadustega inimese jaoks loodud rehetuba võtab selle omaks? Unenäoline edasiliikumine samas ruumis 200 aasta võrra — ja muutumatu kehandi sees (palksein, paepõrand, parred, reheahi) on interjöör, mis elab! Kolm päeva elasid seal ka kaks inimest (mängisid elu), kuid tundub, et kaasaegsetest asjadest pungil interjöörid "elaksid" ekspositsioonina ka ilma inimeseta. Ehk võiks seetõttu vaielda ka Taani museoloogi Peter Michelseni väitega: "Me peame endale selgelt tunnistama, et muuseumi interjöörid on alati "surnud" ja kõik see, mis räägitakse "elavatest" muuseumidest, pole muud kui illusioon." "Tiigrihüppes" rehetoas oli isegi õdus tunne, hoolimata teatud taotluslikust koomilisusest. Leidsime, et meie vana arhitektuur võtab vastu ka sajandeid hilisema interjööri, kui me ainult ise seda keskkonda materiaalselt ja vaimselt ei risustaks. Oli ju näiteks veel 1980. aastatel 80% Muhu elamutest endised rehemajad kaasajastatud kujul ja tõenäoliselt pole see protsent ka praeguseks oluliselt muutunud. Või üha populaarsemaks saanud suvekodud endistes talumajades ja viimasel ajal uue nähtusena tekkinud turismitalud. Kõigis neis on rohkem või vähem "vanamoelise kesta" sees kaasaegset, industriaalset sisu. Tunnen tüüpilise planeeringuga Saaremaa rehemaja-suvekodu, kus rehetoas partel televiisor ja muusikakeskus. Ja polegi võõristav vaadata, paneb ainult imetlema vana rehemaja, milliseid sisustusi on see küll pidanud nägema, olles need muutused kõik vapralt üle elanud!

Kõik see näib tõestavat tuntud väidet, et arhitektuur elab üle teda loonud ajastu, ühiskondliku korra ja sotsiaalse grupi. See poleks võimalik, kui ta ei võtaks vastu uut muutuvat sisu. Nii ongi kindel, et visa eesti rahvapärane taluelamu oma edasiarenenud kujul ja ajaga kaasas käiva sisemusega läheb üle ka kolmandasse aastatuhandesse. See oli kõrvalpõikena öeldud. Tulles tagasi "tiigrihüppe" juurde, mis elas oma eksperimentaalset elu ainult 3 päeva ja pani mõtlema paljude asjade üle, tuleb lõpuks julgelt tunnistada, et tõenäoliselt 10–20 aasta pärast on üsna sarnane interjöör juba püsinäitusena üleval. Ja siis juba ilma naljata, n-ö tõsiteadusliku tüüpilise ekspositsioonina (kui ainult leidub hoonet, mille varal kaasaega näidata — aga see on juba muuseumi probleem).

✦ **Artikli autor saunanaise riietuses (paremal). Jõulud muuseumis 1996**

✦ **The author of the article has dressed like a poor bath-house woman — Christmas at the museum in 1996**

✦ **Автор статьи в одежде бобылки. Рождество в музее 1996**

Elu lihtsalt liigub edasi tiigri hüppel ja vabaõhumuuseumide ekspositsioonid on juba ammu nihkunud aegade hämarusest käegakatsutavasse kaasaega. Euroopa, eriti Ameerika vabaõhumuuseumide atraktiivse tegevusega võrreldes on meie senine ekspositsioon olnud kuni 1996/97. aasta hooajani üsna traditsiooniline ja vaoshoitud.

Meie esimene "tiigrihüpe" tõestas, et sellist ajutist väljumist igapäevasest tõsidusest võiks endale lubada iga muuseum, lühidalt või pikemalt, vastavalt oma profiilile ja töötajate peas tekkivatele ideedele. On huvitav nii tegijatele kui vaatajatele.

✦

***Conception**: Hanno Talving*

***Realisation**: Hanno Talving, Mairold Kaus and Maret Tamjärv*

***Dialogue and action improvisation**: Hanno Talving and Sirli Serman, a student from the Tallinn Pedagogical University*

***Duration**: 3 days during the Christmas activities in 1996, over 1500 visitors*

***Reminder**: Hanno Talving and Maret Tamjärv were the authors of the exhibition "Where did the Peasant get his Songs from", exposed at Maarjamäe Palace (Estonian History Museum) during the national singing festival in 1994. The Estonian Museum Society acknowledged it as the Exhibition of the Year.*

For three days, the interior of one of the traditional barn-dwellings in the Estonian Open-Air Museum, dating from the beginning of the 19th century, was quite different from the customary. There was something surprising, funny and grave at the same time — something that set you thinking. The electrified sooty and old drying-room was filled up with modern furnishings. You could see the newest householdry equipment as well as fashinable pieces of furniture, all kind of necessary and unnecessary things.

This room was "inhabited" by two people whose dialogue and action improvisation shed a mocking light on the contemporary material man. Among the methods of activating open-air expositions, this kind of first-person interpretation (widely practiced in America) is one of the most attractive. It also proved to be a success in the Open-Air Museum.

The author of the concept H. Talving has written: "Probably there was something pleasing and comprehensible to everyone... "Tiger leap" in technology and information does not need to imply in mental attitude."*

In this experiment, it was quite interesting to observe how the traditional farmhouse accepted the life of the end of the 20th century. The new essence in the old shell proved to be suprisingly convenient.

The formerly exhibited interior from the turn of the 18–19th centuries seemed to be lifeless, as, once it had been fit up not only with the few laconic equipment, but also with the big farm family thus, with humans. In spite of the standpoint that "a living museum is just an illusion", the modern furnishings succeeded in making the exposition considerably more "alive".

Finally, the experiment led to an idea that, in 10–20 years, a similar interior might be permanently exposed as the reflection of life in the turn of the 19–20th centuries. The modernized peasant dwelling is a reality nowadays and surely it will transit to the third millennium as well.

The "tiger leap" showed that this kind of temporary setting-out from the everyday seriousness might be afforded by every museum, according to its profile and conceptions. It would be equally interesting for the fulfillers as well as for the spectators.

*"Tiger leap" is a common name for computerisation and applying of modern technology in Estonia. It also refers to the corresponding changes in mentality. This term may be used ironically to point out the contradictions between the old ways of thinking and the new challenges.

В эти три дня проведения рождественских мероприятий в 1996 г. "Прыжок тигра"* жилая рига хутора 19 века имела необычный вид. Интерьер, который никогда до этого нельзя было увидеть в музее заставлял задуматься. Освещенная электрическим светом жилая рига наполнилась современными предметами, техникой и приборами. В этом доме "жила" супружеская пара, импровизировавшая на тему "человек-вещь-меценство" и пародировала обстановку, высмеивая ничтожность материальных благ. Полностью удалось воплотить в жизнь американский метод представления экспозиции в сканзенах. Автор идеи Ханно Тальвинг писал: "Вероятно каждый нашел здесь чтото для себя, в мире техники и информативности в "прыжке тигра" может и не стоит искать смысл и духовность."

В связи с этим экспериментов было интересно увидеть как приняла традиционная жилая рига быт конца 20 века. Удивительно удобно чувствует себя новое в старом. Интерьер 18—19 века казался пустым без человека, потому что в свое время изба, кроме скромного и лаконичного убранства наполнялась многочисленной семьей и людьми. Наполненные современной техники и вещами помещения "живуть" намного дольше как экспозиция, хотя надо сказать что "живой музей — это только иллюзия". Стоить задуматься, потому что через 10—20 лет подобная обстановка может быть уже в нашей основной экспозиции и превратиться в историческую картину 20—21 века. Можно считать что наше народное жилище в своем измененном облике переидет и в третее тысячелетие. "Прыжок тигра" доказал что подобный выход из серьезного бытия может позволить себе каждый музей, исходя из своего профиля и идей. Это было бы интересно как устроителям так и посетителям.

*Под "Прыжком тигра" подразумевается компьютеризация и введение современных технологий в Эстонии. В то же время это означает и соответственные изменения в образе мышления людей. Термин может быть использован в ироническом смысле, чтобы подчеркнуть противоречия между старым образом мышления и новейшими направлениями.

Tartu sajandi alguses ehk kuidas näidata jutustust

Rutt Hinrikus

Näituse tegemist võib alustada väga mitmesugustelt lähtekohtadelt ja näitus ise võib olla koostatud vähemalt kahel põhimõtteliselt erineval viisil: väljapanekuna ja jutustusena. Kui esitletavat materjali on rikkalikult, on võimalus lähtuda esemetest, materjalist endast, sellest kui oluline, ilus või haruldane mingi asi on. Näitus kui tervik luuakse induktiivselt, liikudes üksikasjadelt üldistusteni. See on üks võimalustest koostada mingil perioodil kogutud esemete näitusi, ka kunstinäitusi, käsitöönäitusi jne. Ajaloonäitused seevastu kuuluvad valdavalt teistsuguste väljapanekute hulka. Nad algavad loost, kuivõrd suur osa näitusi on nimelt jutustused, narratiivid. Näitus on sel juhul jutustus esemete ja dokumentide, s.t eksponaatide vormis, kusjuures sõna roll, saatetekst võib olla sageli miinimumini viidud. Vaataja mälus varem olemasolev või näituse vaatamise käigus kujunev lugu ja näituse koostaja lugu tavaliselt küll ei kattu. Koostaja alustab enda jaoks valminud loost, mille ta jaotab eksponaatideks, vaataja peaks selle loo vaatamise käigus konstrueerima või rekonstrueerima. Seega seisab eriti ajaloo-teemalise näituse koostaja küsimuse ees, kuidas ja missuguste vahenditega suunata vaatajat looma etteantud lugu, panema kokku oma jutustust näituse teemal.

Tartu Linnamuuseumi näitus "Kaasaegsete mälestusi 20. sajandi alguse Tartust" (koostaja Teesi Kivivare, teostajad ka Silja Paris ja Sirje Härmas) tunnistab kohe alguses, et on tehtud jutustusena kodulinna minevikust. Jutustuse vorm genereerib näituse. Moto või põhjendus selleks on leitud Johan Kõpu mälestustest "Ma ei süüdista kedagi, ma ei vabanda kedagi, ma — jutustan".

Nii ei alga linnamuuseumi näitus

mitte pildist, vaid — **sõnast**. Vaataja juhatatakse sõna juurde. Sajandialguse Tartut kajastavaist mälestustest on jutustuse aluseks valitud peale Johan Kõpu neljaosalise "Mälestuste radadel" Aadu Lüüsi "Talutarest Tartusse", Karl August Hindrey "Tõnissoni juures", August Nieländeri "Taktikepi ja relvaga", Helmi Mäelo "Elutegevuses", Johan Jansi "Mälestusi ja vaatlusi", Eduard Meosi "Eesti tagavarapataljon ja temaga ühenduses olevad sündmused 1917–18", Ferdinand Kulli "Mässumehi ja boheemlasi" ning Elsbet Pareki käsikirjalised mälestused "Tartu. Minu lapsepõlve linn 1906–1916". Loetletud teosed on jutustuse võtmetekstid, igast on leitud tsitaate või kommentaare, raamatukaasi ennast näitamata. Raamatud on kusagil olemas, sest alguses oli sõna. Sellele osutab diskreetselt ka väljapandud käsikiri. Pole tähtis kelle oma, vaid see, et tegemist on mälestustega. Jutustuse loomine algab alati: ma meenutan...

Näituse **asendamatu komponent** on **pilt**, maal või foto. Foto on **alati** mingil määral suveräänne, kuivõrd ta sisaldab oma jutustuse kohast, **inimestest** või sündmustest. Käesoleval **näitusel** on pilt ja sõna võrdsed partnerid. Sõna alustab, pilt juhib edasi. **Maalide kõrval** (Ants Laikmaa "Miina Härma portree", Agu Pihelda "Karl Menning" jt) valitseb ruumi kõige rohkem suur **foto**, omamoodi suur narratiiv. Sellel on Jaan Tõnisson oma kodus (Tööstuse 5) külaliste, enamikus "Postimehe" ringkonna inimeste keskel. Tõnisson on sel ajal, sajandi algusaastail veel poissmees, täisparraga peremees, samas veel mitte päriselt see hilisemailt fotodelt tuntud läbitungiva pilguga tribuun. Laenakem K. A. Hindreylt: "Tartu oli tol ajal kogu Eesti mõtte kandjaks, "Postimehe" toimetus lähtekohaks, millest läksid välja vaimsed voolud üle eesti keelt kõneleva maa". Teised vähemamõõdulised fotod ja postkaardid on eelkõige romantilisnostalgilised. Nende sõnum haakub A. Lüüsi tekstiga Tartu ilusamatest aegadest, mis algasid, kui Tõnisson võttis enda kätte "Postimehe" ja kestsid 1914. aastani, I maailmasõjani.

A. Nieländer konstateerib, et sajandi alguse Tartus oli neli seltskondlikku organisatsiooni: "Vanemuine", Eesti Käsitööliste Selts, "Taara" ja "Karskuse sõber". "Vanemuist" illustreerib legendaarse K. Menningu portree, fotod teatrimaja ehituselt ning 1906. aastal valminud hoonest ta täies ilus. Teiste seltside hooneid ei näidata (kus nad õieti olidki?), küll osutavad nende tegevusele oma väljanägemisega imponeerivad **dokumendid** või **esemed** (mängutoos jm).

Kindlasti on just sellel näitusel olemas see nüüdseks minevikku pööratud, kuid tookord tulevikku otsiv Tartu vaim, mida on konstrueerinud teda kangekaelselt edasi viinud **kultuuriisiksused** ja sajandi algusest kuni lõpuni **"Postimees", "Vanemuine"** ja **"Ülikool"**. Sajandi alguses veel keiserlik vene ülikool, mille eestluse püssirohi oli koondunud Eesti Üliõpilaste Seltsi ja ootas süütenööri läitmist. EÜSi tähistav foto üliõpilasgrupist on maaliline, kuid asetab EÜSi selles jutustuses märgina valesse konteksti, demonstreerides, kuidas eesti üliõpilased olid sama tublid buršid kui saksa korporandid. Seda ka, kuid tulevast Eesti Vabariiki ehitanud mõte kandis siiski teisi ja olulisemaid märke. Leidub

ju selle perioodi EÜSist niisama atraktiivseid, kuid hoopis teistsugust vaimsust esindavaid fotosid (näiteks seltsi 40. aasta juubeli foto 1910. aastast).

Näituse teine ruum osutab esimese toa idüllilise väljapaneku näilisusele, sellele, kuidas iga ajalõigu kõrval valvab juba ta lõppu (või uut algust) kuulutav vastandpool. Jutustatakse 1905. ja 1917. aasta revolutsioonidest, aja õudusest ja ilust. Mälestuse kõrval kannavad jutustuse dominanti veelgi ilmekamalt värvid (punased lipud), fotod, esemed (püstolid jne), dokumendid ja trükised. Just esemed kannavad selles ruumis suurematki koormust kui fotod.

"Kaasaegsete mälestused 20. sajandi alguse Tartust" on emotsionaalselt terviklik, paraku pisukes(t)e ruumi(de)ga tugevasti piiratud mäletamisevõimalus. Üks väljapääs selle jutustuse konteksti avardamiseks on minna linnamuuseumi püsiekspositsiooni ruumidesse Tartu rahu laua juurde, mis võiks olla näituse üheks lõppakordiks, või siis jõuka linnakodaniku, samuti käsitöölise tubade juurde, mis võiksid olla sissejuhatuseks. Mõelda need kaks väljapanekut üheks lõppematult täienevaks tervikuks, üheks suureks jutustuseks Tartust. Iga vaataja jaoks on see jutustus küll erinev, sõltudes sellest, kuidas ja kuivõrd ta enne teadvuses eksisteerib. Koostaja ja vaataja jaoks alati erinev. Just sellel näitusel mõtlesin, et küllap vist tuleks muuseumides uuesti rohkem ausse tõsta sõna: nii iga eseme, foto legend kui ka jutustus ajaloost kui emotsionaalne tervik, nii nagu see on realiseeritud näitusel.

Paratamatult tuleb neis praeguse linnamuuseumi armsates, kuid kuidagi tuhmunud, kitsastes ja mõnevõrra kaootilistes näituseruumides mõelda sellegi peale, kuivõrd sõltub sellest, kui sageli võtab ema-isa, vanaisa või õpetaja lapse käekõrvale ja viib ta muuseumi, tegelikult tulevik. Mitte ainult muuseumi tulevik, vaid lapse kui linnakodaniku ja eestlase tulevik. Teisiti — linnamuuseumi tulevase maja väljapaneku köitvusest sõltub nii see, kui mitu korda tahaksime seda taas vaadata, kui seegi, kas püüame aru saada, kust me tuleme, kuhu läheme ja mis tee on õieti see tee, mida mööda me läheme.

Foto S. PARIS

✦ **Jalgratturite seltsi lipp näitusel**

✦ **The flag of the Cyclist's Union on the exhibition**

✦ **Флаг общества велосипедистов на выставке**

Foto S. PARIS

✦ **Revolutsioon ja sõda väljapanekus**

✦ **Revolution and war on the exhibition**

✦ **Темы революции и войны, представленные на выставке**

✦

There are two possibilities to make an exhibition: as a display or as a story. The exhibition of Tartu Town Museum "The Memoires of Contemporaries about Tartu at the Beginning of the 20th Century" is made as a story of the past days of a home town. Exhibition is made using a lot of fragments of memoires and illustrated with photos, documents and historical objects.

Linast linaseni põllumajandusmuuseumis

Ruth Metsaallik
Tiina Pärson

nõude näidised Jana Ratas kunstiinstituudist, konsultandiks oli arheoloog Aivar Kriiska.

Eritüübiliste ropsimõõkade levikuala Baltimaades tutvustab kaart, mida ilmestavad originaalesemed. Ajaloo Instituudist on deponeeritud jahvekivid. Võimalik, et Eesti pronksi- ja varase rauaaja asulakohtadelt leitud jahvekive kasutati viljaterade purustamise kõrval ka linaseemnetest õli pressimiseks. Linaõli tarvitati rasvainena ja liitri õli saamiseks tuli töödelda kümmekond kilogrammi seemneid.

1996. aasta kevadel tekkis põllumajandusmuuseumis mõte eksponeerida üht põhjuseta unustusse vajuvat kultuuri — lina. Aastate vältel oli muuseumisse kogutud üle 300 linakasvatusega seotud eseme. Selgitasime, et linakasvatus oli 1996. aastal säilinud vaid üksikute entusiastide nagu Mooste Katsejaama direktori K. Paalmani, V. Saarmani Sõmerpalu riigimajandist, Äksi taluniku A. Vildi, V. Auna AS Orava Linast ja veel mõnede teiste põllumeeste toel. Ühtekokku kasvatati lina ainult 200 hektaril. Võrdluseks võib öelda, et linakasvatuse kõrgajal Eestis — 1870.–80. aastatel ulatus lina kasvupind 60 000 hektarini. Sel ajal sai linast nn Eestimaa kuld. Just linakasvatusest saadud raha eest osteti enamik Eestimaa talusid päriseks.

Kas aga Eestimaal nüüdki raha liiast on? Miks on jäänud tagaplaanile taim, mille kohta ütleb rahvasuu: lina kattis, lina toitis, lina asjad kinni köitis.

Hakates muuseumis ringi vaatama, selgus, et näituseks polegi õiget kohta. Oli vaid üks u 200 m^2 hoidlaks ehitatud ruum, mida kasutati garaažina. Valikut polnud — tuli kasutada seda, mis olemas. Probleemi lahendas sisekujundaja Irene Sepping, kes oskusliku ruumikujunduse, valgustuse ja värvilahendusega muutis betoongaraaži näitusesaaliks.

Ruum jaotus neljaks osaks. Esimene neist kajastab linakasvatuse arengut muistsest ajast kaasajani välja.

Lina on Eesti alal kasvatatud juba 3000 aastat. Lina oli kasvatamise ealt odra järel teine kultuurtaim. Pikakiulise lina kasvuks kõige paremate maade ja kõige sobivama kliimaga ala ulatub Lõuna-Eestist Volga keskjooneni. See piirkond on viimastel sajanditel olnud Euroopa tähtsaim linatootja.

Eesti vanimaid linatöötlemisriistu — põdra abaluust valmistatud ropsimõõkade katkeid — on leitud noorema pronksiaja asulast Saaremaalt Asvast. Nende vanus on 2700–2800 aastat. Hambulised ropsimõõgad, vanimad linaharimisvahendid, jõudsid nooremal pronksiajal Eestisse Kesk-Euroopast.

Linataim on unikaalne: temast saab riiet, nööri, õli, loomatoitu jne. Taimekiududest riidetaolise kudumi olemasolule osutavad kiviaja lõpus (II at keskpaik e.Kr) ilmuvad tekstiilkeraamikanõud, mille välispind on kaetud jämeda riidekoe jälgedega. Savinõude voolimise ajal pinnale vajutatud riidejäljed olid nõude eraldusmärgid, kuid ilmselt oli neil ka maagiline tähendus. Seest nõgised nõud viitavad sellele, et neisse on kogutud linapõllu väetist — tuhka. Savinõusid kasutati toiduvalmistamisel, lauanõudena kui ka toiduvarude ja seemnete säilitamiseks. Nii olid suured savinõud sobivad ka linaseemnete ületalve hoidmiseks.

Näituse tarvis valmistas vanade eeskujude järgi ropsimõõkade osad ja savi-

Kuna linapõllu parimaks väetiseks on aegade jooksul olnud puutuhk, siis ilmestas ekspeditsiooni ka tulease. Arheoloogia osas oli konsultandiks Vello Lõugas Ajaloo Instituudist.

Kuni 16. sajandi lõpuni oli linakasvatusel Eestis peamiselt kohalik tähtsus. Linakasvatuse kõrgpunktiks olid 1870.–80. aastad, mil Lõuna-Eestis oli lina all kuni 18% põllust. Sellest saadud tulu tõstis rahva elujärge. Linakasvatuse hoogne tõus tõi omakorda kaasa linatöötluse arengu ja lina väljaveo Lääne-Euroopasse. Suurel Eestimaa kaardil ongi kujutatud talud, linavabrikud, sadamad ja laevad. Eestimaal on üldse tegutsenud 14 linavabrikut, tänaseni tegutseb ainult veel Võru Linavabrik.

Lina sordiaretusega on Eestimaal tegeldud juba 1912. aastast alates. Keskseks kujunes Jõgeva Sordiaretusjaam, kus M. Pill aretas 1939. aastal linasordi "Eliit", J. Ruuge 1963. aastal "Koketi" ja

Foto J. NILSON

✦ Julius Lindmäe Mõnistest näitab laadalistele linasugemist

✦ Julius Lindmäe from Mõniste shows flaxs combing at the flax fair

✦ Юлиус Линдмяэ из Мыниcте показывает участникам льняной ярмарки как чесали лен

Foto J. NILSON

✦ Linatöötlemisriistad näitusel

✦ Flax processing tools on display

✦ Орудия для обработки льна на выставке

Foto J. NILSON

✦ Vaade näituse arheoloogilisele osale

✦ View of the archaeological part of the exhibition

✦ Вид на археологическую часть выставки

Foto J. NILSON

✦ Siin on külastajail endil võimalik linatööd proovida

✦ In this part of the exhibition visitors can try flax processing themselves

✦ Здесь посетители могут сами попробовать приемы обработки льна

1981. aastal "Saldo". Teksti illustreerivad fotod ja "Saldo" linapeo.

Kaasajal on linakasvatus Eestis tagasihoidlik. Linaga tegeldakse alates 1988. aastast Mooste Katsejaamas. Kiulina töödeldakse ainsana Võru Linavabrikus.

Näitusel on eksponeeritud mitmed linasaadused: niit, nöör, linakook loomasöödaks, õli, linaluu, vilt. Lina kasutusala on lai, kuid Eestis otsitakse selleks alles võimalust.

Linanäituse saalist võtab osa enda alla astmeline kõrgendus, kus on välja pandud eritüübilised linakammid, lõugutid, linamurdmise masinad, virrid.

Külastaja tuleb muuseumi, vaatab väljapanekut, kuulab giidi nn ajalootundi, teooria aga tavaliselt ilma praktikata ei kinnistu. Liigume edasi rehe alla, kus vanasti peksti reht ja rabati lina. Siin võib igaüks kasutada endisaegseid töövahendeid ja elada läbi ime, kuidas leotatud hallist linavarrest saab juuspehme kiud. Kui see töö tehtud, võib takust nööri keerutada, kambris kedrata ja soovi korral proovida kangastelgedel kududa.

Huvilisel on võimalus vaadata filme "Setu linandus", kus taustaks Setu leelonaiste linakitkumise laul. On võimalik tutvuda ka kaasaegse lina agrotehnikaga.

Näitus "Linast linaseni" avati 6. mail 1997. Me ei tahtnud aga ainult näitusega piirduda. Koostöös Mooste Katsejaama, Võru Linavabriku ja keskühistuga "Eesti Lina" küpses mõte korraldada enne jaanipäeva Ülenurmel linalaat eesmärgiga tutvustada seda iidset kultuurtaime laiemalt ja näidata, et lina ei ole Eestimaalt veel kadunud.

20. juunil heisatigi muuseumis laadapäeva lipp — kuldkollane kupar tumesinisel taustal. Laadaplatsil käis vilgas kauplemine linatoodetega, oma oskusi näitasid käsitöömeistrid, näitusemajas pakuti külastajatele maitsta linakooki. Käsitsi linatöötlemist näitas Julius Lindmäe Mõnistest. Igaüks sai ka ise linatöödel kaasa lüüa, lastele korraldati oskusmänge. Samas peeti ka töine seminar linakasvatuse hetkeseisust ja perspektiividest. Ühiselt otsustati muuta linalaat traditsiooniks, kutsuda osalema ka naabreid Leedust, Lätist, Soomest ja mujalt, kus linakasvatus tugevamal järjel.

Möödusid suvekuud ja september tõi õpilased uuesti muuseumi. Lapsed tahavad aga ju kõike katsuda, ise proovida. Nii tekkiski idee korraldada algkooliõpilastele linatalgud. Vanasti tuli linatöödega valmis saada mihklipäevast mardipäevani. Planeerisime linatalgud 8. oktoobrile. Tegelikult toimusid aga talgud kahe nädala vältel, sest soovijaid oli ootamatult palju.

Talgupäev oli planeeritud mitmeosalisena: näitusemajas demonstreeriti filme ja linakasvatuse ajalugu. Talgutöödel sai igaüks leotatud linapeost töödelda pehmet kiudu, mille võis kaasa võtta. Peamaja teisel korrusel korraldasime lastele nn linamänge: kinnisilmi käsikaudu kombates tuli ära tunda linaõis teiste taimede õite hulgast. Vaheldu seks mängiti laulumäng "Me lähme lina kitkuma...". Seejärel tuli tegevus paberi ja pliiatsiga — vastavate toonidega värvida etteantud kontuuril linaõis ja linakupar, järjestikku numbreid joonega kokku vedades arvata ära arvurägastikus peituvad linatöötlemisvahendid. Lahendamist nõudis ka linateemaline ristsõna. Lõpuks pakuti linaseemnetega karaskit ja kuuma teed.

Muuseumis kevadest sügiseni korraldatud linateemalised üritused näitasid, et inimeste huvi lina vastu on suur. Nii mõnigi avastas selle väärtusliku taime enda jaoks alles muuseumis.

1998. aasta kevadeks on muuseumi juures maa lina jaoks juba küntud. Vanasõna ütleb: "Om kiudline taevas, siis om hää lina külida."

Õitsvat linapõldu kaema, linalaadale ja talgutele ootame sindki!

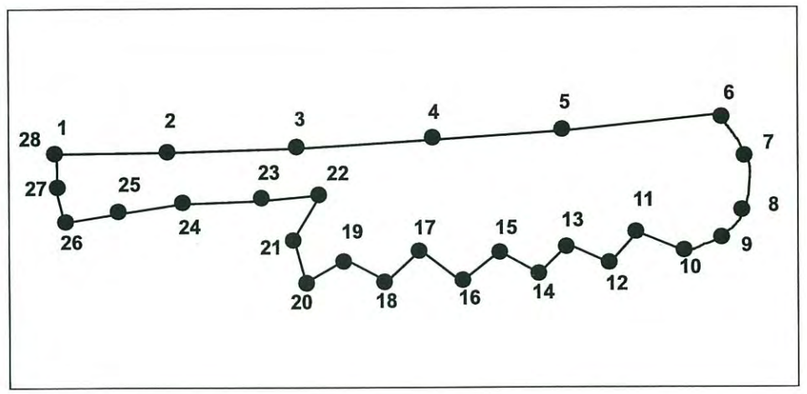

Foto J. NILSON

✦ Õpilased linatalgutel töövõtteid õppimas

✦ Schoolchildren working at hackling bee

✦ Ученики работают на льняной толоке

✦ Näide õpilastele muuseumis antavatest linateemalistest ülesannetest

✦ Examples of tasks on flax given to schoolchildren at the museum

✦ Образец задания предлагаемых в музее школьникам по теме "Лен"

✦

A new exhibition entitled "From Flax to Linen" was opened at the Estonian Agricultural Museum on 6th May 1997.

The exhibition was based mainly on the museum's collection of items connected with the cultivation of flax, a total of around 300 articles.

Archaeological finds confirm that flax

became one of the most important plants to be used by people in what is now Estonia towards the end of the Stone Age or Neolitic period (4th century BC–1500 BC).

The oldest Estonian flax processing tools to have been found were from the late Bronze Age settlement of Asva on the island of Saaremaa. They are some 2700–2800 years old.

Flax cultivation in Estonia reached its peak in the 1870s and 1880s, when the area used for it amounted to around 60,000 hectares.

Today, flax in Estonia has almost disappeared into oblivion — the area sown in 1996 amounted to only 200 ha.

The exhibition provides an overview of flax cultivation from ancient times to the present day. Visitors are able to watch a video on old methods of pulling flax and also on modern agrotechnology. Besides this, visitors have the opportunity to try their hand at making fibre themselves.

On 20th June a flax fair was held in Ülenurme at which linen products were traded, craftsmen showed their skills and several games were organised for children.

The next major undertaking took place on 8th October 1997 with a so-called "hackling bee" (a meeting for communal work concerned with flax) for children. There they could use old implements to make fibre from flax straw. Several games and competitions were then organised and a flax crossword had to be solved.

By next spring, a field by the side of the museum which is to be used for flax will have been ploughed up.

We look forward to welcoming you to the museum to look at our flowering flax field, visit our flax fair and take part in our hackling bee!

Льноводство в Эстонии начало развиваться около 3000 лет назад. Своей высшей точки эта хозяйственная деятельность достигла в 70—80-х годах прошлого века. Площадь под засеваемый лен составляла тогда до 60 000 га. В настоящее время эти площади сократились до 200 га.

Выставка посвященная льну была открыта в музее в мае 1997 года. В июне этого года была организована выставка-ярмарка, где продавались изделия из льна. В октябре для школьников была организована толока знакомящая с ручной обработкой льна.

В 1998 году музей собирается сам выращивать лен на экспериментальном участке, чтобы показать посетителям все этапы выращивания и ручной обработки льна.

"Tallinn linnulennult" — näitus Tallinna Linnamuuseumis

Anne Golovkova

✦ **Näituse koostaja Anne Golovkova (artikli autor) restaureeritud 1914. aasta Tallinna plaaniga**

✦ **The composer of the exhibition Anne Golovkova (article's author) with the restored city-plan of Tallinn from 1914**

✦ **Составитель выставки Анне Головкова (автор статьи) у реставрированного плана города Таллинна с 1914 года**

29. novembril 1985 pöördus tolleaegne Tallinna Linnamuuseumi direktor E. Lätti kirjaliku palvega Balti Territoriaalse Riikliku Geodeetilise Järelvalve inspektsiooni poole, et avatavas M. Kalinini muuseumis lubataks kasutada taustana skeemile "VSDTP Tallinna organisatsiooni struktuur 1902.–1905. aastail" 20. sajandi alguse linnaplaani. Vastus oli eitav ning Glavliti tsensori nõudel tuli keelatud linnaplaan ekspositsioonist maha võtta. Linnamuuseum aga jätkas paremaid aegu oodates salastatud (s.o kuni 1940 trükitud) kaardimaterjalide kogumist.

Põhiekspositsiooni uuendamisel 1993. aastal tuli kõik vanemad linnaplaanid dokumentide hoidlast üles otsida. Väljapanekuks valiti vaid üks 1921. aasta Tallinna linnaplaan, mis tekitas suurt huvi külastajate seas. Küsiti, kas muuseumis teisi Tallinna plaane on, kas neid ka näha saab. Nii tekkis mõte ette valmistada Tallinna linnaplaanide näitus. Materjale uurides selgus, et kivitrükis ilmunud Tallinna plaanid moodustavad muuseumi kogus küllalt täieliku kollektsiooni. Selles on esindatud nii tähtsamad 19. sajandi linnaplaanid kui ka tüüpilisemad Eesti Vabariigi aegsed, hõlmates ajajärku 1856–1940. Lünki 20. sajandi alguse osas korvab unikaalne seinaplaan (279 x 326 cm), mille koostas linnavalitsuse maamõõte osakond 1914. aastal.

Tallinna kaardistamine sai alguse 17. sajandil, kuid linnaplaani trükkimiseni jõuti alles 19. sajandi keskel. Nikolai I valitsemise ajal nõuti kogu asjaajamise ühtlustamist, ka linnaplaanide suhtes kehtestati ühtsed nõuded mõõtkava, vormistamise jms osas. Linnamaamõõtja F. F. Adamsoni juhtimisel koostati 1854. aastal linnaplaan, mida võis keisrile kinnitamiseks esitada. Plaani kirjastas Fr. Kluge 1856. aastal ning see trükiti mustvalgena kaarditrükis levinud litograafiatehnikas.

1865. aastal ilmus kubermangu maamõõtja J. H. Schmidti koostatud Tallinna kinnisvara hindamise plaanistiku atlas, mis sisaldas tähtsamaid 19. sajandil avaldatud Tallinna plaane. Koos eeslinna kvartalite plaanidega on atlases ka Toompea ja kesklinna plaan ning linna üldplaan. Käsitsi koloreeritud plaanid trükiti G. Geberti kivitrükikojas. Atlas anti välja komplektis kinnisvara raamatuga "Taxation der Immobilien der Gouvernements- und Hafenstadt Reval 1865". Neid andmeid ei vajatud üksnes maksete kogumiseks. Kui 1877. aastal esimesed linnavolikogu valimised korraldati, said hääleõiguse ainult kinnisvaraomanikud.

✦ **Näide 1930. aastal ilmunud Tallinna linnajuhist**

✦ **Example of the Tallinn town guide published in 1930**

✦ **Образец появившегося в 1930 году путеводителя по Таллинну**

Mitmevärvilisi linnaplaane lasti trükkida Berliinis või Peterburis. Tallinna linnaameti Tehnilise Büroo koostatud linna situatsiooniplaan trükiti 1885. aastal A. Iljini kartograafiaasutuses Peterburis nii saksa kui vene keeles. Plaani koostamisele eelnenud üldmõõdistamise ja nivelleerimistööde tulemusena saadi alusandmeid veevärgi rekonstrueerimise projektile.

Kuigi Geberti trükikojas ilmus 19. sajandi lõpul mitmevärvilisi linnaplaane, on varaseim teadaolev eestikeelne Tallinna linnaplaan (u 1912) trükitud Belau kivitrükikojas mustvalgena. Plaani pöördelt leiame Tallinna tänavate eestikeelse loetelu. Tallinna plaanidel kolmes kohalikus keeles esinevate kohanimede võrdlus pakub rikkalikku materjali toponüümika uurijaile.

Erakirjastajad andsid juba sajandivahetusel välja kokkuvolditava linnaplaaniga varustatud linnajuhte, kus leidub andmeid linna tähtsamate asutuste, transpordi ja vaatamisväärsuste kohta. Eesti Vabariigi aastail kirjastasid linnajuhte "Rahvaülikool", G. Paju, G. Pihlakas, J. Müller; linnaplaanid trükiti Lantzki & Co (1927. aastast Tohver & Co), Joh. Katelsepa ja J. Männiku kivitrükikodades. 1930. aastate trükikvaliteet ja kujundus on täiesti võrreldav välismaa tasemega. 1940. aastal lõpetas nõukogude võim Eestis kaartide ja plaanide trükkimise.

Muuseumi kaardikogu kujunes sõjajärgsetel aastatel põhiliselt ostu teel saadud eksponaatidest. Paljud kaardid ja plaanid olid enne muuseumisse sattumist pikaajalisest kasutamisest ning halbadest hoiutingimustest tingituna kulunud, määrdunud, rebenenud. Eriti suured kahjustused olid 1914. aasta seinaplaanil, mis oli riidele kleebitud. Suurest formaadist tingitud raskustele vaatamata suudeti ennistuskojas Kanut see linnaplaan nagu mitmed teisedki eksponeerimiskõlblikuks teha.

Näitus "Tallinn linnulennult" oli avatud novembrist 1996 kuni maikuuni 1997.

Näitus ajaloomuuseumis

Eve Peets

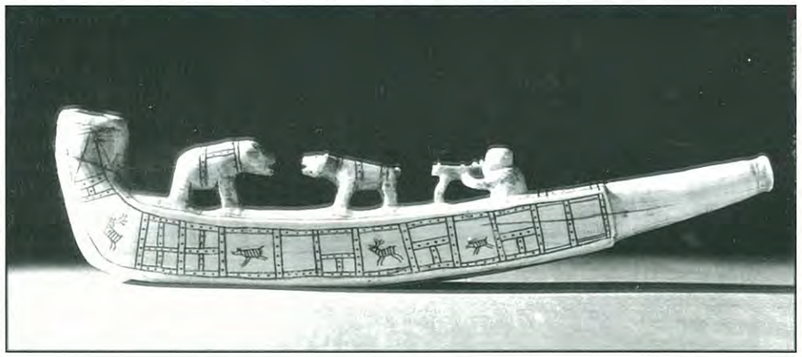
Suitsetamine — sajandivanune pahe, sellise pealkirjaga näitus avati ajaloomuuseumis. Suitsetamine kui mõnutarbe rahuldamine sobiva nauteaine kaudu ulatub antiikaega. Juba enne tubakat kasutati suitsetamiseks lavendlit, oopiumi, paislehte, india kanepit jm. Enamlevinud on siiski tubaka suitsetamine, mis jõudis Ameerikast Euroopasse 15. sajandi lõpul ja 16. sajandi esimesel poolel. Levikut soodustas tubakakaubanduse monopoliseerimine ja riikide tuluallikaks muutumine.

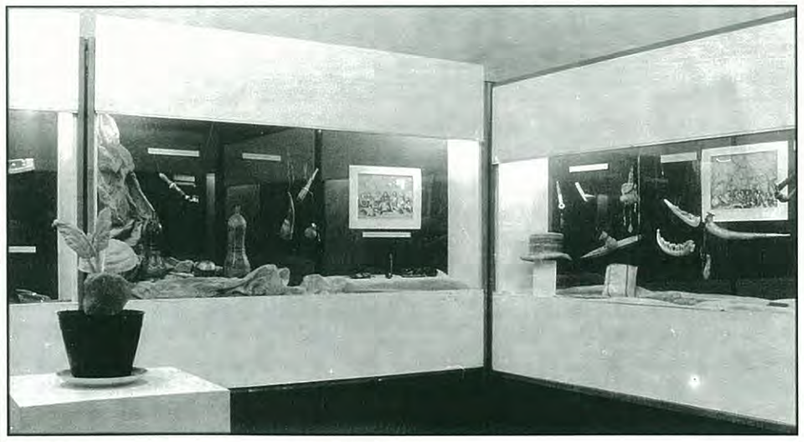

Näitus tutvustab ajaloomuuseumi fondides olevaid suitsetamistarbeid mitmelt mandrilt, peamiselt pärinevad need 19.–20. sajandist. Enamik nendest on pilkupüüdvad ja kaunid. Esimeses vitriinis on eksponeeritud oopiumipiibud ja -pudelid Jaapanist ja Hiinast, teiste hulgas ka raeapteeker J. Burchardile kuulunud oopiumipiip, mida ta pidas oma kogu esimeseks eksponaadiks. Idamaadel on rohkem levinud pika varrega vesipiip, kus suits, läbides veenõu, jahtub ja filtreerub. Türgist pärit vesipiibud on valmistatud melonikoorest, kaunistatud metalli ja türkiisidega. Samas vitriinis on näha Aafrikast pärit nuusktubakatoose ning mitmeid mustast kiltkivist nikerdatud Sitka saare indiaanlaste piipe. Järgnevad põhjarahvastele kuulunud esemed, mis on tehtud hülgesooltest ja mererohust. Tõelised meistritööd on morsakihvadest nikerdatud piibud, mille on Siberist, Aleuutidelt ja Kamtšatkalt toonud Eestist pärit meresõitjad.

Edasi siirdume Euroopasse. Tubaka levides hakati ka siin kasutama piipu, neid tehti erinevast materjalist — puidust, savist, portselanist, merevahust (sepioliidist) jm. Teatavasti koosneb piip kahast, kuhu pannakse suitsetatav aine, ning varrest. Just portselanist, kaunite maalingutega, erineva suuruse ja kujuga kahad pälvivad näitusel tähelepanu. Välja pandud nuusktubakatoosid on mälestus väga populaarsest nuusktubakast, mis tuli Euroopasse samuti 16. sajandil. Eriti levis see Prantsuse õukonnas ja alles 19. sajandi lõpul tõrjusid ta välja paberossid ja sigaretid. Näituse viimased vitriinid tutvustavad kodumaist mõnutarbijat: 1930. aastate paberossikarbid mitmesugustest Tallinna tubakavabrikutest, portsigarid, tuletikud, fotod, reklaamid. Edasi järgnevad juba pärastsõjaaegsed paberossid, algselt veel endiste kujunduselementidega, nii sõjas kui vangilaagrites valmistatud portsigarid mitmest erinevast materjalist. Ühe vitriini on näituse koostajad pühendanud talupoegadele kuulunud suitsetamistarvetele: kodus valmistatud tubakalõikamise laud, nahast ja riidest tubakakotid, Kaukaasias Salme külas kasutatud tubakatöötlemise riistad ning tore pilt, kus piipu tossutav eesti taat sammub rõõmsalt mööda teed. Käesoleva näitusega ei taha muuseum propageerida suitsetamist, vaid näidata meie kogudesse talletatud esemeid, mis pakuvad vaatamisrõõmu veel tänapäevalgi.

Näitus oli avatud Eesti Ajaloomuuseumis 1997. aasta teisel poolel.

✦ **Morsakihvast piip Kamtšatkalt. 19. sajand. Eesti Ajaloomuuseum. Vaade väljapanekule**

✦ **Pipe from Kamchatka made of walrus tusk. 19th century. Estonian History Museum**

✦ **Трубка из моржового клыка с Камчатки. 19 век. Эстонский Исторический музей**

✦

The exhibition introduces smoking necessaries in the collections of the History Museum originating from several continents dating from the 19th–20th century. The exhibition is not meant to propagate smoking but to show the objects preserved in the museum collections as well as the skills of their makers.

Выставка знакомит с имеющимися в фондах музея предметами, связанными с табакокурением со всех концов света, большинство из которых датировано 19—20 вв. Данная экспозиция не пропагандирует курение, а представляет различные поступления в фонды и искусство мастеров изготовивших их.

Ühe läkituse lugu Põlevkivimuuseumis

Arthur Ruusmaa

1997. aasta veebruaris oli Põlevkivimuuseumis näitus "Ühe läkituse lugu", mille keskseks eksponaadil — teraskapslil läkitusega 2046. aasta kohtlajärvelastele — on oma eellugu. 26. juunil 1971 tähistas Kohtla-Järve linn oma 25. aastapäeva (tegelik sünnipäev oli 15. juunil) ja nende ürituste raames müüriti teraskapslisse pandud läkitus 2046. aasta kohtlajärvelastele monumendi "Au tööle" jalamisse. Monument "Au tööle" (arhitekt Udo Ivask ja skulptor Olav Männi) avati pidulikult 5. novembril 1967 ja see kujunes üheks Kohtla-Järve sümboliks, mille juures on toimunud palju pidulikke ja ajaloolise maiguga sündmusi (kasvõi intrite mäss, piketid jne). Terassilindrisse peidetud läkituse avamine peab toimuma 2046. aastal ehk Kohtla-Järve 100. sünnipäeval.

Terassilinder läkitusega tulevastele kohtlajärvelastele sattus linnavõimude kätte 1996. aasta septembris, kui rekonstrueeriti Kohtla-Järve sümbolmonumenti "Au tööle", mis on rahva suus tuntud ka kui "Kaks kainet kaevurit" ning mille jalamisse silinder oli müüritud. Silindri näppasid kohalikud poisikesed ära, kuid ehitusmehed said selle kätte. Võimud leidsid, et selle tagasipanek oma kohale pole eetiline ja kuna kapsel oli juba nii kuulsaks saanud, oli oht, et see näpatakse uuesti ära. Nii otsustasid linnaisad ajaloolise leiu muuseumile üle anda. 1996. aasta novembris andiski ametist lahkuv

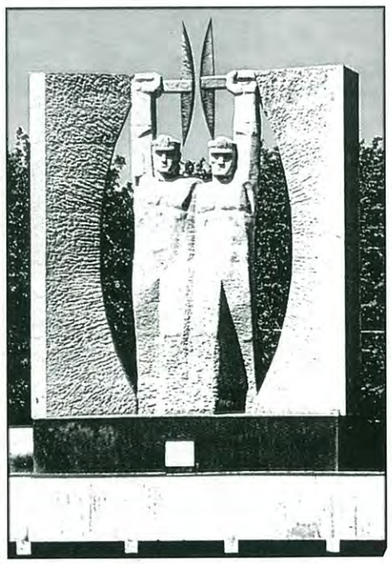
Foto A. SOOLEP

✦ **Kohtla-Järve linnapea Ain Kalmaru annab 5. novembril 1996 Põlevkivimuuseumi direktor Arthur Ruusmaale üle ajaloolise teraskapsli läkitusega 2046. aasta kohtlajärvelastele**

✦ **On Nov. 5, 1996, Ain Kalmaru, Mayor of Kohtla-Järve, hands over to Arthur Ruusmaa, Director of the Oilshale Museum, a historical steel case with a message to the people of Kohtla-Järve in 2046**

✦ **Мэр города Кохтла-Ярве передает 5 ноября 1996 года директору Музея сланца Айну Калмару историческую капсулу с посланием жителям города 2046 года**

Kohtla-Järve linnapea Ain Kalmaru Põlevkivimuuseumile üle terassilindri järgmiste sõnadega: "Soovin Põlevkivimuuseumile pikka iga nagu sellele kapslilegi." 1971. aastal silindrisse pandud läkituses õnnitletakse kommunismiajastus elavaid kohtlajärvelasi. Silinder on nii kõvasti kinni keeratud, et käsitsi seda lahti ei saa. Ning avamata on ta tänini. Silindri saamisel lubas Põlevkivimuuseum seda ka tutvustada linnarahvale ja oma lubadus täidetigi 1997. aasta veebruaris, mil muuseumis oli näitus "Ühe läkituse lugu". Näituse keskseks eksponaadiks oligi terassilinder ja teda toetasid fotomaterjal terassilindri teest monumendi jalamisse ja sealt muuseumi kogudesse ning samuti kunstitööd, mille loomist on inspireerinud monument "Au tööle". Kahjuks renoveerimistööde käigus purunes terassilindrit varjanud nimeline plaat ja see on säilinud ainult fotodel. Kuigi silindri sisu pidi saama avalikuks alles 50 aasta pärast, oli ka praegustel kohtlajärvelastel võimalus seda näitusel lugeda, sest läkitusest tehti kolm koopiat ja üks neist oli muuseumi kogudesse saanud juba varem.

✦ **Kohtla-Järve linna endisi sümboleid — monument "Au tööle"**

✦ **Former symbol of Kohtla-Järve — monument *Credit to Work***

✦ **Прежние символы — монумент "Слава труду"**

Arhitektuurimuuseum soolalaos: tagasivaade esimesele aastale

Karin Hallas

3. jaanuaril 1996 pidas arhitektuurimuuseum oma 5. juubelit. See toimus vanalinnas Kooli tänaval lageda taeva all.

22. veebruaril võttis Tiit Vähi valitsus vastu otsuse Rotermanni soolalao üleandmise kohta kultuuriministeeriumile arhitektuuri- ja kunstikeskuse loomiseks.

18. aprillil kirjutati alla üleandmisvastuvõtuaktid.

7. juunil 1996 toimus Rotermanni soolalao pidulik avamine.

Rotermanni soolalattu kolimisega algas arhitektuurimuuseumi elus uus ajastu. Aasta jooksul korraldas arhitektuurimuuseum soolalaos üheksa suure saali näitust, millest kuus olid arhitektuurinäitused, lisaks neile viis galeriinäitust, enamikus arhitektuurikonkursside tööde operatiivsed väljapanekud. Avanäituseks oli väljapanek Eesti arhitektide näopiltidest nimega "Eesti arhitektid" — et kõigi aegade arhitektid saaksid sümboolselt osaleda uue hoone pidulikul avamisel. Järgnesid Arhitektide Liidu näitus "Vaatenurk", muuseumi näitus "Moodsad mälestused" Eesti 1920.–30. aastate arhitektuurist ja selle kaitsmise vajadusest, arhitekt Toomas Reinu personaalnäitus, kus arhitektuurist olulisemal kohal olid arhitekti akvarellid. Sügisel toimus Eve Linnapi teravmeelne kuraatorinäitus "Inventuur esteetika muuseumis" ning aastavahetusel muuseumi klassikunäitus "August Volberg 100: Traditsionalism. Modernism. Stalinism". 1997. aasta kevade võtsime vastu koos veesulina ja linnulauluga akvarellistide näitusel "Vesi. Värv", mille avamine tekitas furoori tänu Rein Rannapi mängule lakke riputatud klaveril. Järgmine oli Kaarel Kurismaa õpilaste tööde näitus "Kineetiline kunst". Näituse raames toimusid Jazz-kaare kontserdid, mis tõid muuseumi palju nooremat muusikahuvilist publikut. Väga edukas oli 1997. aasta alguses alanud NYYD-Ensemble'i Vox Nova sari 20. sajandi avangardsest muusikast, kord kuus toimusid ka Eesti Kontserdi kontserdid, sealhulgas Eesti Muusika Päevade üritused. Alates 1997. aasta jaanuarist on soolalao arhitektuurisaalil oma muusika: helilooja Lepo Sumera spetsiaalselt sellele ruumile kirjutatud sugestiivne helitaust, mis näitustel kõlades tuleb otsekui müüride seest.

Esimese aasta möödumist uues majas tähistasime näitusega "EESTI ARHITEKTUURIMUUSEUM: 5+1" (viis aastat kitsas korteris Kooli tänaval ning esimene uues kaunis majas), mis oli 1991. aastal loodud arhitektuurimuuseumi esimene ulatuslik kogude näitus üldse. 1997. aasta suvenäituseks oli ekspositsioon "EESTI PAAS: geoloogia ja arhitektuur", mis valmis koostöös Eesti Paeliiduga. Tulekul on Veneetsia biennaali näitus "Põhjamaade arhitektuuri noorem generatsioon", keldris eksponeerime samal ajal vangide kunsti (rühmituse NEOEKSPREPOST projekt), aastavahetusel saab teoks esimene üle maja näitus Norton-Dodge'i erakollektsioonist Zimmerli muuseumist USA-s. Omaette rea moodustavad Rotermanni soolalaos kunstimuuseumi näitused, mis on toimunud kunstimuuseumi näitusesaalis esimesel korrusel, sealhulgas suur kollektsiooninäitus avanäitusena, Gerhard Munthe gobelääninäitus Norrast, Eha Komissarovi eksperimentaalne kuraatorinäitus "Persona" jt.

Rotermanni soolalao näitused on olnud väga erinevad, museaalsetest arhi-

Foto P. SARE

✦ **Rotermanni soolalao avanäitus "Eesti arhitektid" juunis 1996**

✦ **Opening of the exhibition *Estonian Architects* at Rotermann Salt Warehouse in June 1996**

✦ **Первая выставка в соляном складе Роттермана "Эстонские архитекторы" в июне 1996 года**

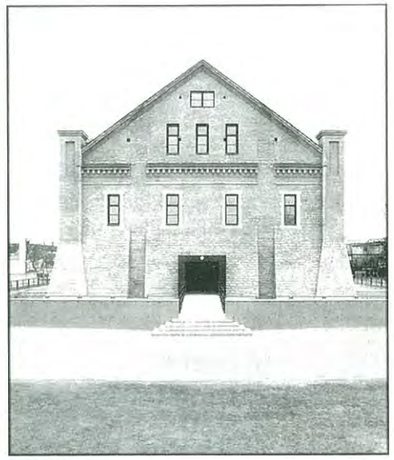

Foto K. ALLAS

✦ **Arhitektuurimuuseumi "5+1" koosviibimisel direktor Karin Hallas (artikli autor) soolalaokujulist torti lahti lõikamas**

✦ **At the get-together of the Architectural Museum — director Karin Hallas (article's author) cutting a Salt-Warehouse shaped cake into pieces**

✦ **На праздновании "5+1" архитектурного музея директор Карин Халлас (автор статьи) разрезает торт в виде соляного склада — здания музея**

✦ **Rotermanni soolaladu**

✦ **Rotermann Salt Warehouse**

✦ **Соляной склад Роттермана**

Klaverilood linnakodaniku muuseumis

Marge Rennit

19. sajandi Tartu linnakodaniku muuseum, mis tutvustas 1830. aastate Tartu kodaniku eluruume, avati Tartu Linnamuuseumi harumuuseumina 1993. aasta suvel. Algusest peale kuulus ekspositsiooni 19. sajandi II veerandil Tartus meister F. W. Hasse valmistatud tahvelklaver. Muuseum soovis restaureerida pilli mehhanismi ja seada klaver mängukorda, kuid asjatundjate sõnul polnud see

klaveri halva seisundi tõttu võimalik. Ideest loobumata asusime otsima paremas seisukorras olevat analoogset instrumenti. Teatri- ja muusikamuuseumi lahkel vahendusel leidsime 1994. aasta sügisel Rakvere lähedalt sobiva, taas Tartus Hasse poolt valmistatud tahvelklaveri. Tartu Linnamuuseumi palutud ekspert Hardo Kriisa Rakvere Orelitööstusest hindas pilli väga hästi säilinuks ja soovitas osta selle restaureerimiseks.

Tartus aastatel 1830–1861 tegutsenud instrumendimeistri ja häälestaja Friedrich Wilhelm Hasse elust on vähe teateid, küll aga on tänaseni säilinud terve rida tema valmistatud klavereid.* Ühest küljest näitab see meistri produktiivsust, teisalt ehk ka pillide kõrget kvaliteeti.

Rakvere lähedalt ostetud klaveri restaureerimine sai teoks 1996. aastal tänu Eesti Kultuurkapitali Helikunsti sihtkapitali toetusele. Töö teostas teatri- ja muusikamuuseumi restauraator ja EMA klaverihäälestaja Heiki Parts. Tallinna vanamuusiku ja klaverispetsialisti Lembit Orgse eksperthinnangu järgi oli instrumendi restaureerimine edukas. Ta osutas Hasse klaveri kaunile tämbrile, kuid ka klaviatuuri vähesele tundlikkusele, mis tuleneb tahvelklaveri lihtsast konstruktsioonist. Seetõttu pole niisugusel instrumendil võimalik esitada mängutehniliselt keerukamaid teoseid.

Esmaesinejateks värskelt restaureeritud tahvelklaveril said 1996. aasta jõulukuul Tartu H. Elleri nim. Lastemuusikakooli väikesed klaveriõpilased.

Üheskoos klaveri restaureerimisega sündis idee korraldada muuseumis restaureeritud instrumenti tutvustav kontsertidesari. Nii muuseumi kaunis interjöör kui ka akustika tundusid hästi sobivat stiilsete salongikontsertide korraldamiseks. Linnakodaniku muuseumi kontsertsarja projekti toetas Tartu Linnavalitsuse kultuuriosakond ning nii sai teoks 1997. aastat läbiv "Bürgerimaja pühapäevakontsertide" sari.

1997. aasta kevadhooajal toimus seitse pühapäevakontserti. Sarja avakontserdil 26. jaanuaril esinesid Tartu muusikud Lande Lampe-Kits (flööt), Pille Taniloo (klaver), Margus Kits (flööt) ja Kulvo Tamra (fagott) kavaga 18. sajandi kammermuusikast. 23. märtsi kammerkontsert pealkirjaga "Kõigile, kes mind mäletavad, minu komplimendid" (tsitaat Mozarti kirjast) oli pühendatud W. A. Mozartile. Mozarti kirju luges näitleja Margus Jaanovitš ning tema teoseid esitasid Pille Taniloo (klaver), Lande Lampe-Kits (flööt) ja Margus Vahemets (klarnet). Ajastupärased kostüümid ja ruumide interjöör lõid meeleoluka atmosfääri. Kontserdi õnnestumisest tekkis mõte korraldada väikene sari tutvustamaks 18.–19. sajandi heliloojaid nii sõnas kui muusikas. Loodetavasti saab see teoks 1998. aasta kevadel.

*Lisaks kahele nimetatule kuulub Tartu Linnamuuseumi kogudesse veel üks restaureerimata Hasse valmistatud tahvelklaver. Järvamaa koduloomuuseumi ekspositsioonis asub F. W. Hasse valmistatud tahvelklaver. Teada on ka mõned eravalduses olevad Hasse klaverid nii Tartus kui Saaremaal.

Foto M. RENNIT

✦ **"Bürgerimaja suvemuusika" — "Via Sonora" kontsert 14. augustil 1997**

✦ **Summer music at the Citizen's House. *Via Sonora* concert on Aug. 14, 1997**

✦ **"Летняя музыка бюргерского дома". "Via Sonora" концерт 14 августа 1997 года**

1997. aasta kevadhooaeg kujunes muusikaliselt mitmekesiseks. Vanamuusikaansambli "Via Sonora" vähendatud koosseis esitas 16.–17. sajandi inglise muusikat kavas "Suur meeleolumeister Tobias Hume ja tema kaasaegsed"; trio koosseisus E.-H. Västrik, T. Sõmer ja H. Veronen esitasid eesti vaimulikke rahvalaule; iiri ballaadide ja laululugudega astus üles ansambel "O'Lalla". Sõnalisel osal oli põhirõhk vendade Kudude kavas "Imeliku inimese unenägu".

Kevadise hooaja lõpetas eksootiline jaapani kava "Shingetsu — kuu hingus". Lilian Langsepa (harf) ja Roland Suitsu (jaapani rahvuslik flööt *shakuhachi*) musitseerimise vahele luges haikusid Heikki-Rein Veromann.

Lisaks salongikontsertidele korraldasime 1997. aasta suvel muuseumi sisehoovis esmakordselt kaks õuekontserti. "Bürgerimaja suvemuusikakontsertidel", mida toetas Eesti Kultuurkapital, esinesid vanamuusikaansambel "Via Sonora" ja folkansambel "O'Lalla". Sobivaks kontserdipaigaks hindasid muuseumi hoovi nii esinejad kui publik.

Enam kui aastase kontsertide korraldamise kogemuse põhjal võib kindlalt väita, et töö, mis on tehtud muuseumisse sobiva instrumendi leidmiseks ja korrastamiseks ning muuseumi konserttegevuse käivitamiseks, pole olnud asjatu. Selle kaudu on muuseum võitnud juurde rohkesti uusi sõpru, eriti noori — üliõpilasi jt, ning linn saanud uue omanäolise kontserdipaiga.

✦

The 19th-century Tartu Citizen Museum introducing the dwelling of the citizen of Tartu in the 1830s, was opened as a subsidiary of the Tartu Town Museum in the summer of 1993. From the very beginning the exposition comprised a cottage piano made by F. W. Hasse, a master in Tartu, in the second quarter of the 19th century. In 1994 another F. W. Hasse's piano was found near Rakvere. The instrument was in good working order. Alongside the restoration of the piano a concert series introducing the instrument was scheduled. In 1997 seven Sunday concerts took place.

We are really satisfied with the experience of organizing this half-a-year concert series. The work done for finding a suitable instrument, putting it in working order and starting concert activities at the museum has not been in vain.

Летом 1993 года при Тартуском городском музее на правах отделения этого музея был создан Тартуский музей горожанина, который знакомит с интерьером городского жилища 1830 года. С самого начала частью экспозиции являлось фортепьяно, изготовленное в Тарту известным мастером Ф. Х. Хассе во второй четверти 19 века. В 1994 году второй инструмент этого же мастера был обнаружен неподалеку от Раквере. Фортепьяно было в рабочем состоянии. Одновременно с реставрацией инструмента была задумана ознакомительная серия концертов. В 1997 году состоялось семь воскресных концертов.

Мы вполне удовлетворены результатами полугодовой концертной деятельности. Работа, проведенная по обнаружению инструмента, его реставрации и проведению концертов при музее не была напрасной.

Tulge Karilatsi!

Enn Esko

Karilatsis, vana Tartu-Võru tee kespaigas asuv talurahvamuuseum on üks omapärasemaid Lõuna-Eestis. Üle veerandsaja aasta tagasi, kui siinne kool õpilaste vähesuse tõttu suleti, loodi **Kalju Kermase** (1929–1989) eestvõttel asemele ligi 5 hektaril paiknev vabaõhumuuseum. Ligi paar tundi kestva ringkäigu ajal võib siin tutvuda eelmise sajandi lõpul, venestamise ajal ehitatud endise Karilatsi valla (1865–1939) keskuse hoonete ja üle saja aasta vanuse koolimajaga. Vanas koolipingis istudes saab meenutada oma kooliaega, imetleda kunagise Tartu kooliõpetaja, rohkem Valgemetsa nõiamaja omanikuna tuntud Vanda Juhansoo (1889–1966) salapärast mälestustuba, vaadata mitmes endises klassitoas vanu tarbeesemeid, tööriistu ja muud huvitavat. Tsähkna oja kaldanõlvale rajatud Põlva maakonna maketil võib tunda end hiiglasena. Veel on võimalik vaadata hollandi tüüpi tuulikut, nõgiste palkidega rehielamut, vanu veokeid, põllutööriistu ja masinaid ning kiikuda külakiigel, jalutada pargis või lihtsalt istuda murul.

Karilatsi nime võib leida juba vanadelt kaartidelt, sest see kunagi rahvarohke küla asub Tartu-Võru tee keskpaigas. Karilatsi on alati kuulunud Võrumaa alla, ulatudes poolsaarena kaugele Tartumaa sisse. Maad on künklikud ja kehvapoolsed, siin pole kunagi olnud mõisat ega karjamõisat, polnud hiljem ka majandikeskust. Kuid koolitarkust on siinmail jagatud üle 230 aasta.

Siia vaesele ja kehvale mõisate ääremaale tegi Vene tsaaririik möödunud sajandi teisel poolel, venestamise ajal ühe kroonuvalla. Nii sai Karilatsi kolmveerandsajandiks vallakeskuseks, kuni 1939. aasta valdade reformiga vald kaotati.

Kuna siin vallakeskuseks sobivad hooned puudusid, siis ehitati kõik uued. Kõigepealt valmis magasiait (1879) ja selle juurde vahimaja. Kui otsustati, et vallakeskus tuleb Kährilt Karilatsi üle tuua, siis sai vahimajast 16 aastaks esimene vallamaja. Pärast uue vallamaja valmimist 1896. aastal asus vanas vallamajas kuni vallaaja lõpuni vaestemaja. 1896. aastal valmis uus koolimaja, mis on praegu muuseumi peahoone, ja koolitalu abihooned ning 1927. aastal õpetajate maja. Kõik need hooned on säilinud ja osaliselt muuseumi kasutada.

Suurt huvi pakub külastajatele Põlva maakonna makett (2165 m^2), mis on rajatud muuseumi algaastail õpilaste kätetööna ja õpilaste tarvis.

Kuidagi iseenesest on muuseumi sümboliks saanud tuulik, mis tegelikult asub tuulikule ebasoodsas paigas ja toodi siia kui eksponaat alles pärast muuseumi rajamist. Tuulik on ehitatud 15 km eemal asunud Prangli mõisas 1901. aastal, kuigi arvatakse, et veski põhikonstruktsioonid on tunduvalt vanemad, sest oleme veski emapuult ja taladelt leidnud aastaarve, mis lubavad oletada, et veski tegutses juba eelmise sajandi keskpaiku. Prangli mõisast viidi veski Savernasse ja sealt Karilatsi.

Ka suitsutarena ehitatud Lõuna-Eesti rehielamu on siia toodud mujalt, seekord Puskaru kandist. Külastajail on raske mõista, kuidas küll saadi sellises pimeduses ja kitsikuses sajandeid elada.

Koolipoiste pilku köidavad suured aurumasinad, traktorid, rehepeksumasinad ja muud rauast riistad. Ja kui lubatakse mõne masina rooli taha istuda, siis on mehepoja väärikus tunduvalt tõusnud. Meie muuseumi on külastatud õppeesmärkidel, pärast tehakse nähtu-kuuldu kohta kontrolltöö. Siin on läbi viidud ajalootunde, joonistustunde jm.

Põlva Talurahvamuuseum on avatud:
suvel (15. mai – 1. okt.)
✦ kõigil päevadel 9–18-ni,
✦ muul ajal tööpäevadel 9–16-ni.
Telefon (279) 97-610.

✦

Halfway on the road from Tartu to Võru there is the Põlva Peasant Museum which is among the most peculiar ones in Southern Estonia. More than a quarter of a century ago, when the local school was closed down because of the small of students, an open air museum covering approximately five hectares was founded here. Here you can see the building of the former Karilatsi commune, more than a hundred-year-old schoolhouse, a Dutch-type windmill, and an old farmhouse including a barn with a great number of tools, vehicles, machines, etc.

Tsarist Russia established Karilatsi state commune and built up the commune centre. First of all the communal granary was completed with a watchman's house next to it. In 1896 the new commune centre was erected and in the same year a new schoolhouse was built, which now houses the main building of the museum. The symbol of the museum is the windmill that was brought here from Prangli estate.

The museum is often visited by schoolchildren, history and drawing classes are conducted here, and so on.

В Карилатси можно ознакомиться с прежним волостным домом, школой, мельницей голландского типа, старой жилой ригой, и т. д.

Символом музея является мельница, перенесенная сюда с мызы Прангли.

Foto R. METSALU

✦ **Vanda Juhansoo tuba muuseumis**
✦ **Vanda Juhansoo's room at the museum**
✦ **Комната Ванды Юхансоо в музее**

Majandusajaloo muuseum annab endast teada

Leonid Gordejev

Ajaloolise materjali kogumise kõrval loeme eriti oluliseks selle alusel tehtud kaubandusajaloo alast uurimistööd. Kokkuvõtetena on ilmunud:

"Eesti NSV kaubandusministeeriumi töökuulsuse muuseumi tööst" (Tallinn, 1983).
"Nõukogude kaubanduse areng Eesti NSV-s" (Tallinn, Valgus 1985).
"Riikliku kaubanduse veteranide seltsi ja Kaubandusajaloo muuseumi tööst" (Tallinn, 1992, 1993).
"Eesti kaubandus aastatel 1918–1940" (Tallinn, 1996).

Majandusajaloo muuseum tegutseb Toompeal Kiriku tn 6, ühes majandusministeeriumi hoonetest. Eri aegadel on muuseum kandnud erinevaid nimesid. Alustasime 27. märtsil 1974, kui Eesti NSV kaubandusministeeriumis loodi alaline stend "Riikliku kaubanduse ajaloost Eestis", hiljem sai sellest Eesti NSV kaubandusministeeriumi töökuulsuse muuseum, 1991. aastast kaubandusajaloo muuseum.

Juba 1981. aastal hindas tollane kultuuriministeerium meie muuseumi, märkides oma aktis "muuseumi ainulaadset ekspositsiooni". Muuseumi kuraatoriteks määrati Eesti NSV kultuuriministeeriumi muuseumide ja kultuurimälestiste teaduslik-metoodiline nõukogu ja Tallinna Linnamuuseum.

Kerkib küsimus, mida võiks eksponeerida sellises spetsiifilises muuseumis. Eksponeeritavat ometi jätkub. Kui tegevuse alguses oli muuseumis paarkümmend säilikut 400 museaaliga, siis 1.01.1998 seisuga on arvel 1151 säilikut, museaale üldse aga üle 12 000. Suure osa nendest moodustavad fotod kaubandus- ja toitlustusettevõtetest ja nende tegevusest alates sõjaelsetest aastatest. Muuseumi varade seas on hulk raamatuid, teiste seas A. Piibu "Kaubandusõigus" 1933. aastast, H. Haljapõllu "Ärielu Manuaal" 1935. aastast, R. Berendseni "Ärimehe käsiraamat" 1927. aastast, dokumente kunagiste seadusandjate tegevusest, kaupluste ja restoranide reklaamimaterjale nii enne- kui pärast-sõjaaegsetest aastatest, menüükaarte, kaubaetikette, kohvikute ja restoranide ehitusprojekte, albumeid jne.

Põhjalikult on muuseumis kajastatud endiste kaubandusorganisatsioonide ja -ettevõtete tegevus. Tallinna ja Tartu kaubandusettevõtete tegevuse kohta on materjale enne 1940. aastat, samuti leidub materjale mitme tuntud restorani nagu "Kuldlõvi", "Paris" (praegu tuntud "Gloria" nime all) kohta. Ülevaate võib saada Tallinna Börsikomitee tegevusest aastatel 1872–1944, kogutud on palju materjali Eesti välis- ja sisekaubanduse, samuti majandusministeeriumi kaubandusameti kohta enne 1940. aastat. Muuseumi fondidesse on kogutud ligi 100 koopiat Riigi Teatajates avaldatud seadustest ja määrustest, mis reguleerisid kaubandust sõjaelsel Eestis.

✦ **Artikli autor muuseumistendide juures**
✦ **The author of the article by the stands of the museum**
✦ **Автор статьи у стендов музея**

Paljud praeguseks likvideeritud kaubandusorganisatsioonid ja ettevõtted säilitasid ja kogusid oma ajalugu kajastavaid dokumente. Enamik nendest on võetud muuseumi kogusse. Suurem osa materjalist haarab aega alates 1944. aastast. Alles viimastel aastatel on tänu Riigiarhiivi ja Tallinna Arhiivi vastutulelikkusele uuritud kaubandust ka aastatel 1918–1940. Nii võib muuseumist leida üsnagi huvipakkuvat selle perioodi kaubanduse ja ajaloo kohta. Kogutud on ka endiste töötajate mälestusi kunagisest kaubanduselust.

Kaubandusministeeriumi likvideerimise järel tekkis vajadus muuta kaubandusajaloo muuseum iseseisvaks juriidiliseks isikuks, kellel on oma pangaarve ja oma nimetusega pitsat. Muuseumi nõukogu ühisel heakskiidul asutati 20. märtsil 1995 Eesti Kaubandusajaloo Muuseumi Ühing, mille põhikiri registreeriti Tallinna Linnavalitsuses 14. juunil 1995. Oma tegevuses juhindub ühing Eesti Vabariigi Põhiseadusest, mittetulundusühingute ja nende liitude seadustest. Ühingu rahalised vahendid saadakse annetustest ja sponsorrahadest. 22. augustist 1997 kannab ühing Majandusajaloo Muuseumi Ühingu nime.

1996. aastal võis märgata, et tekkis taas vahepeal vaibunud huvi muuseumi tegevuse vastu. Muuseumi külastas ligi 100 inimest, nende seas Hollandi ärimeeste delegatsioon. 1997. aastal on väljapanekutega käinud tutvumas Juhkentali kaubanduskooli õpilased, huvilised pensionäride ühingust ja kaubandusvetera-

nide seltsist ning üksikkülastajad, mitmed väliskülalised.

Kui lugejatel leidub majandusajalugu kajastavat materjali, võtame seda heal meelel muuseumi. Teretulnud on ka igasugused kaubandusega seonduvad mälestused ja juhtumid. Väärtuslike asjade eest on võimalik tasuda. Kodudes mõnikord tarbetult seisev dokument või ese võib olla ajalooliselt väärtuslik ja pakkuda paljudele huvi.

Majandusajaloo muuseum asub **Tallinnas Kiriku tn 6.**

Kuna muuseum ei ole alaliselt avatud, on vaja **külastused eelnevalt kooskõlastada telefonil 6 256 417 (Leonid Gordejev) või 6 256 402 (Aime Lindpere), samast saab ka informatsiooni muuseumi kohta.**

Oodatud on kõik huvilised.

✦

The Museum of Economic History is situated at 6 Kiriku Street, on Toompea, Tallinn. The museum has been working under different names since 1974. While at its initial stage the collections included some twenty or thirty items and 400 exhibits, by now the figures have grown to 1151 and 12,000, respectively. The majority of them is made up of photos of commercial and catering establishments and their activity during years. There are more thorough materials on the commercial establishments of Tallinn and Tartu. The museum has done remarkable research on economic history.

On March 20, 1995, after liquidating the Ministry of Commerce, the Estonian Economic History Museum Society was founded and the Museum of Economic History became an independent legal person.

Музей истории экономики располагается в Таллинне на Тоомпеа по адресу Кирику 6. Музей действует с 1974 года и носил в разные годы разные названия. Если в начале деятельности музея имелось около двух десятков томов и 400 экспонатов, то сейчас уже 1151 томов и свыше 12000 экспонатов. Большую часть из которых составляют фотографии торговых и пищевых предприятий, отражающие историю их деятельности. Имеются подробные материалы о деятельности торговых предприятий Таллинна и Тарту. В музее проделана работа исследующая историю торгавли.

После ликвидации министерства торгавли 20 марта 1995 года было основано Общество Музея Истории Экономики и музей истории экономики стал самостоятельной юридической единицей.

Fotomuuseum Raevanglas

Mall Parmas

Fotomuuseumist rääkimine paneb nii mõnegi kultuurihuvilise küsivalt kulme kergitama. Kus see veel on? Ometi saab muuseum varsti juba 20 aastat vanaks. Teadmatusel on siiski omad põhjused. Muuseum on eksisteerinud mitme nime all, korraldanud väga erinevaid näitusi ja tõeliseks fotomuuseumiks kujunemas alles praegu.

Tallinna ühe silmapaistvama hoone, raekoja, taga asub tema väike, aga sugugi mitte vähem põnev kaaslane — raevangla. See unikaalne arhitektuurimälestis 15. sajandist ja tema kõrval asuv vanglaülema maja moodustavad praegu ühise restaureeritud muuseumikompleksi — Raevangla Fotomuuseumi. Selles Tallinna Linnamuuseumi filiaalis asub muuseumi mahukamaid fonde: fotokogus on umbes 55 000 museaali, fototehnikat on 683 museaali ja fotoajalooalane raamatukogu sisaldab 766 trükist.

Kuigi muuseum alustas tegevust juba 1980. aastal, valmis täielikult oma fondidele toetuv ekspositsioon alles aastail 1988–1996. Muuseumi arendamine jätkub. Siin tegutseb fotokelder "Lee", mis korraldab väiksemaid ajutisi väljapanekuid kaasaegsest fotograafiast ning fotohuviliste kohtumisõhtuid.

Muuseumi varadest lähtuv väljapanek sisaldab mõndagi põnevat. Külastaja saab ülevaate foto arengust dagerrotüüpiast kuni tänapäeva fotograafia viimase saavutuseni — hologrammini. Võib peatuda sajandivahetuse ateljees ja astuda läbi pimekambrist. Teise korruse ekspositsioon tutvustab kaameraid alates lihtsatest kastkaameratest kuni väikese rullfilmkaamerani. Väikseim kaamerate seas on taskukaamera "Minox". Selle kaamera leiutamise lugu on seotud Eestiga.

Leiutaja ja konstruktor Walter Zapp Nõmmelt — hiljaaegu tähistas ta Šveitsis oma 90. sünnipäeva — otsis võimalust valmistada veel väiksemat kaamerat kui tolleaegne tippkaamera "Leica".

1935. aastal valmisid joonised hülsskaamerast, mille suurus oli 75x27x15 mm, kaadrimõõt 6,5x9 m, 10 säritusaega

algvõttest kuni 1/1000 sek. Lähim teravustamiskaugus oli paarkümmend sentimeetrit. See võimaldas üles võtta dokumente ja skeeme. Seepärast nimetatakse "Minoxit" ka spioonikaameraks.

Ideed aitas teostada terve meeskond: peenmehaanik Hans Epner, optik Karl Indus ja rahaline toetaja Richard Jürgens. Nikolai Nyländer leidis pisikaamerale sobiva nime — "Minox".

1936. aastal valmis Tallinnas esimene "Minox". Kahjuks ei leitud aga Eestis nii pisikesele riistapuule tootjat. Küll aga patenteeriti aparaat 1938. aastal esmaeksemplari, s.o Tallinna "Minoxi" järgi.

Samal aastal leiti tootja Riiast ja peagi algas seeriatootmine VEF-is. "VEF-Minox" oli pisut suuremate mõõtudega. 1942. aastaks valmistati Riias 17 500 kaamerat. Praegu toodetakse täiustatud ja moderniseeritud "Minoxit" Saksamaal ja Jaapanis.

Eesti ja Läti fotoajaloolased on omavahel asjad selgeks vaielnud: leiutamise au kuulub Eestile, tootmise rõõm Lätile. Vanahärra Zapp aga mäletab veel kõike ja seostab oma noorpõlve leiutist, mis mõõtudelt imepisike, aga haardelt suur, ikka Eestiga.

Tilluke kaamera meie ekspositsioonis tundub mänguasjana. Aga korralikud fotod sealsamas näitavad, et tegemist on täiesti tõsiselt võetava aparaadiga.

Samavõrra huvitav on suuruselt vastupidine näide meie väljapanekus — teadaolev suurim koloreeritud fotosuurendus Eestis, mõõtudega 190x90 cm. Selle imekauni pildi leerilapsest Linda Tölpist on teinud Viljandi fotograaf Jaan Riet 1919. aastal. Pilt sellest kenast neiust on kujunenud Fotomuuseumi sümboliks.

Kõik raevangla põnevad ruumid on külastajatele avatud. Rohkesti kasutavad uurijad ka meie fonde.

Praegu oleme juba esimestest kasvuraskustest üle saamas. Nüüd on aga pea kohale kerkinud uued mured. Nimelt kuulub Fotomuuseumi raevangla pool tagastamisele kunagise omaniku pärijatele. Restaureerimistööde ajal 1979–1980 ehitati aga kaks maja ühtseks muuseumikompleksiks, mis sai ühised kommunikatsioonid ja kujunduse. Poole maja kuulutamine eraomandiks tähendaks Fotomuuseumi lõppu. Loodetavasti suudavad otsustajad siin mõistlikke järeldusi teha.

Ka väikesed erialased muuseumid on huvitavad ja vajalikud ning neil on oma väljakujunenud külastajaskond.

Foto V. AHONEN

✦ **Fotomuuseumi teise korruse näitusesaal**

✦ **First floor exhibition hall of the Photo Museum**

✦ **Выставочный зал фотомузея на втором этаже**

✦ **"Minoxi" miniatuurne fotoaparaat, valmistatud Tallinnas 1936**

✦ ***Minox* miniature camera**

✦ **Миниатюрный фотоаппарат "Minox"**

✦

The Photo Museum in the Magistrate's Prison will be 20 years old soon. This museum occupies rooms in a architecturally unique building dating from the 15th century — magistrate's prison — and the prison governor's house next to it, comprising a uniform museum complex. The collections include about 55,000 photographic items and 683 photo-technical objects and the library holds 766 publications. One of the most interesting exhibits is the Minox *pocket camera invented and designed by an Estonian Walter Zapp.*

Фотомузею в помещении бывшей тюрьмы в здании ратуши исполнится скоро 20 лет. Описываемый музей находится в уникальном архитектурном памятнике 15 века — ратушной тюрьме и в расположенном поблизости доме начальника тюрьмы, что вместе составляет единый музейный комплекс. В музее хранится около 55 000 фотоматериалов, 683 предмета, связанных с фототехникой и 766 печатных изданий в библиотеке музея. Одним из самых интересных экспонатов является карманная камера "Minox", которую придумал и сконструировал эстонец Вальтер Запп.

AINO LEPP

Mida arvab meist külastaja?

Aino Lepp

Küsitluslehed olid väljas 1997. aasta 25. juulist kuni septembri lõpuni. Selle aja jooksul täideti 155 küsitluslehte, neid täitis ligi 8% külastajatest. Vastanute hulgas oli 117 välismaalast, s.o 75%, 40 eestlast. Rahvuselt oli välismaalaste hulgas kõige rohkem inglasi ja soomlasi — mõlemaid 24, sakslasi 11, ameeriklasi 9, rootslasi 8, hollandlasi 5, taanlasi 4, venelasi 4, jaapanlasi, hispaanlasi, austraallasi 3, norralasi, filipiinlasi, uus-meremaalasi, ukrainlasi, prantslasi, iisraellasi, ungarlasi 1–2, kahel lehel polnud vastanu rahvust märgitud.

Milline peaks olema ideaalne muuseumiekspositsioon? Võib arvata, et ühest vastust polegi. Üheks arvamuseks on viimasel ajal, et klassiväline, s.o ajaloolisele printsiibile rajatud väljapaneku ülesehitus on vanamoodne ja igav (H. Pärdi, Akadeemia nr 12, 1996). Mida tegelikult arvavad vaatajad, on siiani vähe uuritud. Tallinna Linnamuuseum alustas selle tööga 1997. aasta suvel. Põhjuseks oli meie Vene tn 17 asuva peahoone ümberehitamine, kusjuures juurdetulev pind annab meile võimaluse ümber teha ja laiendada väljapanekut. Seda tahaks teha võimalikult hästi ja huvitavalt, arvestades ka vaataja soove.

Praegune ekspositsioon on tehtud aastatel 1995–1996 ja kajastab Tallinna ajalugu 11. sajandist kuni 1941. aastani. Näitus on üles ehitatud traditsioonilisel ajaloolisel printsiibil. Meie rahalised võimalused olid napid, nii tuli põhiliselt kasutada olemasolevaid vitriine ja traditsiooniline ülesehitus sobis sinna kõige paremini. Teine põhjus oli, et ekskursioone juhtides ja väliskülalistega vesteldes tajusime, kui suur oli nende huvi meie ajaloo, kultuuri ja päritolu vastu. Olime 50 aastat nende jaoks olnud unustatud rahvus "raudse eesriide" taga, nüüd tuldi meid uuesti avastama. Kolmandaks vajasid uut ajaloolist ülevaadet ka kooliõpilased, eriti vene koolid. Meie töö kõige suuremaks takistuseks, mille all kannatas väljapaneku atraktiivsus, oli ruumipuudus. Õnneks aitas uus tehnika nii arvuti kui koopiamasinate näol teha ekspositsiooni ilmekamaks. Püüdsime kasutada võimalikult palju originaalesemeid. Väljapaneku kujundasid linnamuuseumi kunstnikud Krista Lepland ja Anne Järvpõld.

Foto H. PÖLLO

✦ **Külastajad ekspositsiooniga tutvumas**
✦ **Visitors studying the exposition**
✦ **Посетители знакомятся с экспозицией**

Haridustase oli järgmine:
- kõrgema haridusega 77 ehk 57%,
- keskharidusega 21 16%,
- üliõpilasi 26 19%,
- õpilasi 10 7%.

Vanuseliselt:
- kuni 17-aastasi 8 ehk 5%,
- 17–25 47 30%,
- 25–60 85 54%,
- üle 60 16 11%.

Kõige rohkem informatsiooni saadi:
- turismibrošüüridest 71 ehk 46%,
- juhuslikult astus sisse 46 30%,
- sõpradelt 18 12%,
- muu 7,
- muuseumi reklaamist 4,
- raadiost, televisioonist 1.

Põhjused, miks tuldi muuseumi:
- soov tundma õppida Tallinna ajalugu, elu-olu, kultuuri — 121 vastanut ehk 78%,
- oldi huvitatud muuseumidest ja vanadest asjadest — 62 ehk 40%,
- uut näitust tuli vaatama 2 inimest,
- muul põhjusel 9, näiteks lastele muuseumi näitama, turismimessi puhul jne.

Hinnang ekspositsioonile ja majale oli järgmine:
- väga hea 45 ehk 29%,
- hea 92 60%,
- rahuldav 17 11%,
- halvaks ei hinnanud keegi.

Soovid tulevaseks ekspositsiooniks:
- traditsioonilist, ajaloolist ekspositsiooni koos originaaleksponaatidega soovis 102 ehk 72%,
- temaatilist, lavastuslikku väljapanekut mulaažide kasutamisega — 27 ehk 19%,
- ainult vahetatavaid näitusi soovis 12 ehk 9%.

Ekspositsiooniga tutvumise aeg:
- alla 1 tunni 39 vastanut,
- 1 tund 67,
- 1,5–2 tundi 17,
- üle 2 tunni 2.

Väga huvitav on lugeda juurdelisatud selgitusi ja kommentaare. Üldiselt olid need positiivsed. Mõned näited:

- Ajalooline ülevaade oleks huvitav, kui oleks rohkem eluviisi, riideid, mööblit jne. Tõeliselt kiidan ingliskeelsete tõlgete eest. Sooviks, et oleks müügil reproduktsioone ja koopiaid vanadest esemetest. Üldse on see üks paremaid muuseume Tallinnas, see on ilus linn. (Kanada)

- Rohkem informatsiooni deportatsiooni kohta, mis sai neist 10 000 inime-

Austatud külastaja!

Tallinna Linnamuuseumi hoone Vene tn. 17 läheb renoveerimisele, mis tagab meile suurema pinna ekspositsiooni jaoks. Soovime teada Teie arvamust praeguse ekspositsiooni kohta ja ettepanekuid edaspidiseks.

1. Kust saite informatsiooni meie muuseumi kohta:

ajalehest ☐
turismibrošüürist ☐
muuseumi reklaamist ☐
raadiost või televisioonist ☐
sõpradelt või tuttavatelt ☐
tulin juhuslikult ☐
muu..... ☐

2. Põhjus, miks tulite Tallinna Linnamuuseumi:

soovisin tundma õppida Tallinna ajalugu, elu-olu, kultuuri ☐
olen huvitatud muuseumidest ja vanadest originaalesemetest ☐
tulin vaatama uut näitust ☐
muu..... ☐

Selgitage lähemalt .....

.....

3. Muuseumi maja ja ekspositsioon on:

väga hea ☐
hea ☐
rahuldav ☐
halb ☐

Põhjendage:.....

4. Millisena soovite näha uut ekspositsiooni:
läbiva informatsiooniga linna ajaloost koos atraktiivse originaalesemete eksponeerimisega ☐

lavastust ja mulaažide kasutamist koos originaalesemetega ilma läbiva ajaloolise informatsioonita ☐

Selgitage lähemalt: .....

.....

Kui kaua Te viibisite meie muuseumis: .....

Kuupäev: .....

Teie: sugu
vanus
haridus
elukutse
riik, kust olete pärit

Palun tagastage ankeet kassasse.

Aitäh! Külastage meid jälle!

sest, kes küüditati 1941. aastal. Kas nad kõik surid Siberis? Mis sai metsavendadest, kes võitlesid Punaarmee vastu, Eesti Leegionist? (Rootsi)

- Olen Austraaliast ja soovin tundma õppida nii palju kui võimalik Eesti ajalugu, mõlemat, nii praegust kui sajandeid tagasi. Ekspositsioon andis mulle ülevaate Eesti ajaloost.

- Praegune väljapanek on selge ja informatiivne, mida tahaks rohkem, on nüüdisaegne informatsioon. Aga see on suurepärane igal juhul. Mis sündis peale 1939. a? Mis viimasel 10 aastal? Hiljutine ajalugu on see, mis toob palju inimesi Tallinna külastama. (Inglismaa)

- Tänan ingliskeelsete tekstide eest. Suurepärane väljapanek, mis annab ülevaate maa ajaloost ja kultuurist. Kena esemete valik väljapanekul. (USA)

- Ehkki see võib olla valulik, aga nõukogude aastad on osa teie ajaloost ja need peaks olema näidatud teie ekspositsioonis. (Soome)

- Tunnen huvi, milliseid huvitavaid esemeid tehti enne mind ja kuidas muuseum suudab vanaaja hõngu edasi anda. Mõni ruum võiks hirmuäratavam või meeleolukam olla, rohkem temaatilisi ruume, et tunned tol ajal elanud inimeste rõõme, soove ja hirme. On tähtis, et oleks põnev ja samal ajal ka hariv. (Eesti)

Need arvamused on suuresti välismaalaste arvamused, haritud inimeste arvamused, kes on kindlasti külastanud paljusid muuseume üle maailma. Seetõttu oli suureks üllatuseks hea hinnang meie väljapanekule. Üllatas ka nii suur poolehoid traditsioonilisele ajaloolisele ekspositsioonile. Paistab, et külastajad tulevad muuseumi, et saada informatsiooni ja näha originaalesemeid. Väga tänulikud ollakse ingliskeelsete tekstide eest. Paljud hindasid ka keskaegse maja võlu.

Vajakajäämisena toodi eelkõige välja see, et puudus ülevaade meie lähiajaloost pärast 1941. aastat, nõukogude perioodist ja taasiseseisvumisest. Puuduseks peeti ka liigset tihedust, 20. sajandi alguse ajaloo mõningast ebaselgust, valgustuse vähesust, tekstide väiksust.

Võib tekkida küsimus, kui ausad olid vastajad. Küsitluslehele polnud vaja kirjutada nime ega aadressi, nii et ankeet oli anonüümne. Ka ei sunnitud kedagi vastama, ankeedid olid laual ja vastas, kes soovis. Seega arvan, et vastati ausalt.

Lõplikke kokkuvõtteid on veel vara teha, sest jätkame seda tööd.

✦

It is a complicated task to arrange a modern exposition. Recently, one of the prevailing opinions has been that a display arranged according to historical principles is old-fashioned. The Tallinn Town Museum has compiled a questionnaire (attached to the article) in order to find out the visitors' opinion about the exposition. The display introduces the history of Tallinn from the 11th century up to the year 1941. 155 questionnaires were filled in, and among the respondents there were 117 foreigners. Most of the respondents (57%) had higher education. The visitors were mostly middle-aged (25–50 years, 54%). The main reason for coming to the museum was to get to know about the history of Tallinn (78%). The exposition was estimated as good by 60% of the visitors. The article presents a number of recommendations from the visitors concerning the exposition of the Town Museum.

Создание современной экспозиции является достаточно сложным мероприятием. В последнее время сложилось мнение, что метод создания экспозиции на исторической базе является устаревшим. Таллинским городским музеем была составлена анкета (прилагается к статье), чтобы узнать мнение посетителей об экспозиции. Предложенная к осмотру выставка охватывала историю Таллинна с 11 века по 1941 год. Были получены ответы на 155 анкет, из которых 117 были заполнены иностранцами. Большинство отвечающих имело высшее образование (57%). Среди посетителей музея были, в основном, люди среднего возраста (25—60 лет, 54%). Самой частой причиной по которой пришли в музей называлось желание познакомиться с историей Таллинна (78%), экспозицию как "хорошую" оценили 60% посетителей. В статье приведены некоторые пожелания и мнения посетителей относительно экспозиции городского музея.

✦ **Kolonel Georg Leets**
✦ **Colonel Georg Leets**
✦ **Полковник Георг Леэтс**

Kolonel Georg Leetsi relvakogust

Kaupo Deemant

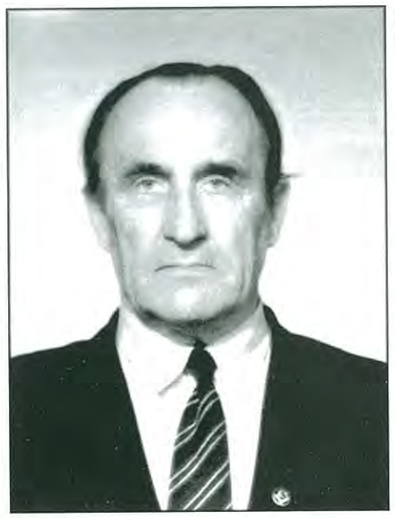
Kunagine Eesti suurima erarelvakogu omanik Georg Leets sündis 8. augustil 1896 Pärnus. Eesti Vabadussõjast osavõtu järel sai G. Leetsist elukutseline sõjaväelane (koloneliks sai ta 1930). Ta lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna (1923) ja Kõrgema Sõjakooli (1932).

G. Leetsi tõsiseks harrastuseks kujunes relvade kogumine. Neid ostis ta antikvariaatidest ja eraisikutelt, samuti täienes kogu sõprade kingitud ja sõjaväe ladudest saadud relvadega. Enamik relvi oli kinnitatud G. Leetsi töökabinetis asuvatele seinavaipadele.

13. juunil 1941 saadeti ta koos teiste Punaarmee 22. Eesti territoriaalkorpuse suurtükiväe vanemohvitseridega Venemaale täienduskursustele. 28. juunil 1941 ohvitserid vangistati. G. Leetsile mõisteti 10 aastat vabaduskaotust.

Enne Tallinnast ärasõitu deponeeris G. Leets oma kogu Tallinna Linnamuuseumile. 1953. a võeti see peremeheta varana muuseumis arvele.

Septembris 1957 jõudis G. Leets rehabiliteerituna Tallinna. Oma kunagise relvakogu kinkis ta ametlikult muuseumile. G. Leetsi elusiuks sai ajaloo ja koduuurimisega tegelemine. 1969. a valmis ligi 700 leheline käsikiri Landeswehri sõjast (Saksa väegrupeeringu purustamine Eesti väeosade poolt Põhja-Lätis 1919. a). Postuumselt ilmus kahes trükis monograafia "Абрам Петрович Ганнибал" (A. S. Puškini vaarisa, Tallinna komandant 1742–1752. a). 1989. aasta "Loomingus" nr 7 ja 8 avaldati G. Leetsi mälestused "Kuusteist aastat Siberis", mis sisaldasid väärtuslikke andmeid eesti, läti ja leedu ohvitseride traagilisest saatusest Norilski vangilaagrites aastail

1941–1951 ning hilisemast elust asumisel.

G. Leetsi relvakogu põhiosa koosneb külmrelvadest, millest vanimad on ilmselt 16. sajandisse kuuluvad kahe teraga mõõk (TLM 14381) ja saabel (TLM 5227). Külmrelvade enamiku moodustavad 19. sajandisse ja 20. sajandi algusesse kuuluvad Lääne-Euroopa ja Vene päritolu saablid, palašid ja püsside täägid. Kinžalle ja jahinuge on kogus vaid mõni üksik.

Teadaolevatest autasu- ja esindusrelvadest kuuluvad kolm G. Leetsile. 1917. a algul sõjakooli lõpetamise puhul saadud saablit (TLM 3452) täiendati Anna Ordeni IV järgu märgi lisamisega saabli nupule ja käepideme kahele ribile väljendi "За храбрость" graveerimisega. Eesti ohvitseri esindussaabli (TLM 3383) teramikku kaunistab Toompea lossi ja Tallinna suure vapi kujutis. Poola sõjaväe esindaja kingitud saabel (TLM 3386) on nimeline. Kindral D. Lebedevilt (G. Leetsi onult) pärineb kõrgelt hinnatud Georgi Kuldrelv (TLM 3358). Militaarse ornamendiga palašš (TLM 14956) valmistati 1860. a Zlatousti relvatehases kunagise Vene ratsaväe kindrali eritellimusel.

Kogus leidub ka eksootilisi relvi. Eestis stažeerinud Jaapani ohvitser Janagita saatis juhendajale G. Leetsile tänuks samurai katana (8548) ja Hiina polgu timuka mõõga (TLM 3406). Abessiinia keisri teenistuses olnud Vabadussõjaaegne kaaslane V. Hendrikson tõi G. Leetsile Aafrikast mälestuseks viskeoda otsiku (TLM 3505) ja elevandikihvast tehtud tupega kinžalli (TLM 3508).

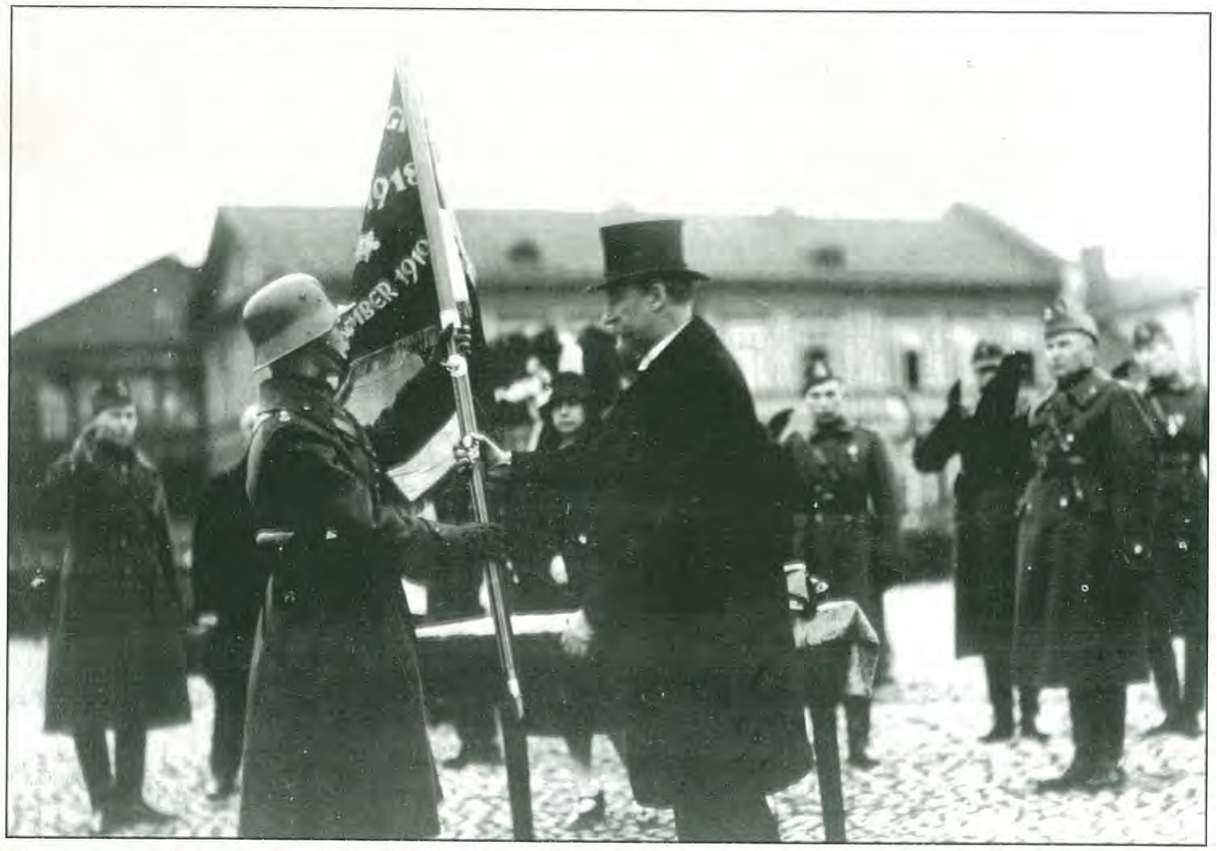
Esialgselt nimestikus olevasse "Muistsesse slaavi relvakomplekti" kuuluvad võitlevate ratsanike ja sõdalaste kujutustega kiiver (TLM 4590), kilp (TLM 4591), käekaitse (TLM 4592) ning kaks loomade ja taimede motiividega kaunistatud taprit (TLM 4588, 5810). Neile lisandub araabia kirjas tekstiga kaetud teramikuga mõõk (TLM 4593). Mainitud külm- ja kaitserelvad ei ole siiski näinud võitlusi ordurüütlite ja tatarlastega, ilmselt valmistati need 18. sajandil Iraanis müügiks Euroopa kollektsionääridele.

Algselt kogus olnud paarikümnest tulirelvast võivad 18. sajandisse kuuluda kaks (TLM 3444; TLM 14957) Türgi päritolu tulekivilukuga püssi (esimene neist on ilustatud pärlmutrist plaadikeste ning hõbeplekist kaunistustega) ja Poolas Toruni linnas valmistatud kullatud rauaga jahipüss (TLM 3428).

Kaks lühemat väliselt sarnast tulekivilukuga püssi (TLM 14958; TLM 14959) on müüja jutu järgi saadud 1812. a Venemaalt põgenenud Napoleoni kibitkast. Need ostnud nimelt kasakatelt kuldrublade eest müüja esivanem. Harulduseks on 1858. a Moskva meistri Jartari töökojas tehtud kaheraudne neljalaenguline tonglukkudega nn Karupüss (TLM 4456). Tartu relvameister J. W. Klattenbergi 1896. a valmistatud jahipüssi (TLM 14378) ühel lukuplaadil näeme jahimehe ja püssiga tüdruku kujutist, samas aga hoiatab üks vemmalvärssidest: "Piiga, ära küttidega tegele, suits hajub ja Sa jäädüksi" (tõlge saksa keelest).

Lahingurelvadest leidub kogus Tuula relvatehase toodanguna 1867. aastal valmistatud ühelasuline jalaväe vintpüss (TLM 3777) ja kaks 1813. aastasse kuu-

KAUPO DEEMANT

✦ Riigivanem Jaan Tõnisson annab 28. oktoobril 1928 kolonelleitnant Georg Leetsile üle lipu, mille annetas Tallinna naisühing

✦ President Jaan Tõnisson is handing over to Lieutenant Colonel Georg Leets the flag donated by the Tallinn Women's Society

✦ Государственный старейшина Яан Тыниссон передает полковнику Георгу Леэтсу флаг, подаренный Таллинским женским объединением 28 октября 1928 года

luvat püstolit, viimastest üks esialgse tulekivilukuga (TLM 14379), teine hiljem tonglukule ümber tehtud (TLM 3431).

Münchenis 19. sajandi keskpaiku tehtud duellipüstoleid (TLM 3779a–b) kasutasid viimati ligi 70 aasta eest Tartu ülikooli korporandid. Esinduslik, spetsiaalses kastis asuv, inglase W. Tranteri konstrueeritud viielaenguline tonglukuga revolver (TLM 3778) on patenteeritud 1853. a.

G. Leetsi kogu väikseimaks ja noorimaks relvaks on Poola politseis 1935. a paiku kasutusel olnud pisargaasipüstol (TLM 3502).

Lõviosa G. Leetsi omaaegsest relvakogust on säilinud. Mõnest kadumaläinud relvast võiks mainida eritellimusel valmistatud muinasaegse mõõga koopiat. Tütar Benita Loidi andmetel kavatses G. Leets lasta valmistada koopiad muistse Eesti sõdalase täielikust relvastusest, kuid Eesti Vabariigi loojang 1940. a tegi lõpu ka relvakogu täiendamisele.

Märkimisväärsed relvakogud olid ka G. Leetsi sõjaväelastest vendadel Sergeil ja Aleksandril, kuid nende arreteerimisel 1941. a juunis kogud konfiskeeriti.

Enamik G. Leetsi relvakogust, ligi 80 eksemplari, on Tallinna Linnamuuseumis kahel korral välja pandud. Esimese näituse avamisest 22. septembril 1975 võttis G. Leets ka ise osa. Kuu hiljem (18. oktoobril) ta suri ja maeti Tallinna Siselinna kalmistule.

100. sünniaastapäevale pühendatud kordusnäitusel (avati 16. oktoobril 1996) oli peale relvade välja pandud ka fotode ja dokumentide koopiaid, trükiseid ning käsikirju.

Mõned G. Leetsi kogu relvad asuvad muuseumi alalistel näitustel.

Materjale G. Leetsi ja ta relvakogu kohta:

K. Деэмант. Оружие предков. — Молодежь Эстонии 31. янв. 1976.

O. Kuningas. Läbi kahe sajandi. Ühe Pärnust pärit vaimuinimese elutööst. — Pärnu Postimees, 17. aug. 1996.

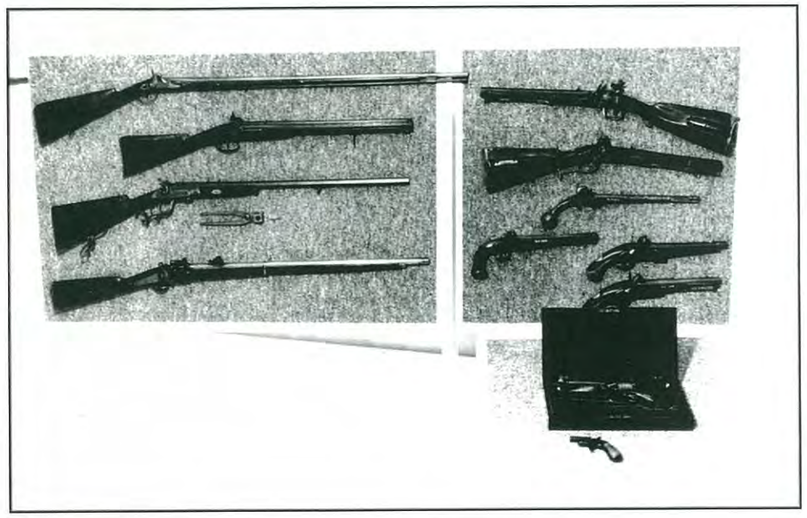
O. Deemant. Näitus kolonel Georg Leetsi relvakogust. — Sõnumileht, 13. nov. 1996.

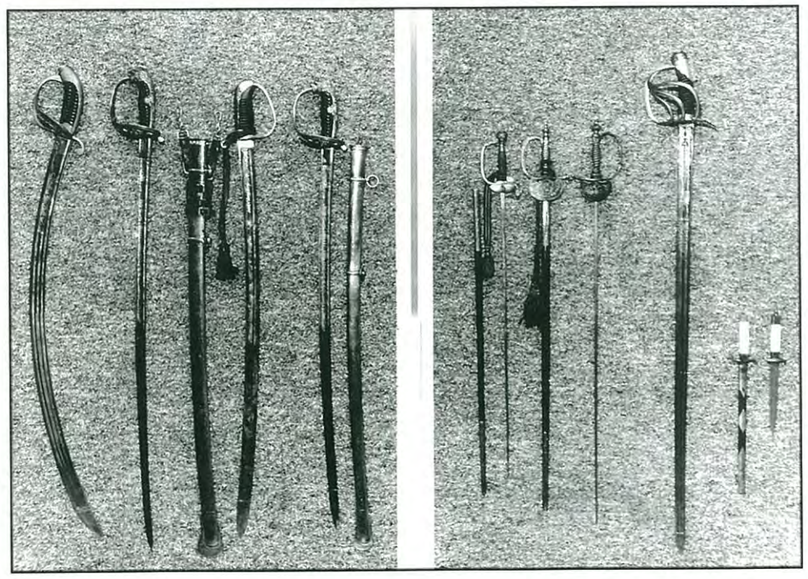
✦

The owner of the biggest arms collection in Estonia, colonel Georg Leets (b. in Pärnu on August 6, 1896) was a professional military man (colonel from 1930). He bought arms from antique shops and private persons, received them from armouries and as presents from friends. The main part of the collection (108 items) consisted of cold steel, the majority of which was of West-European origin and dated from the 19th and early 20th century. From exotic weapons the most interesting ones are the sword of a Chinese executioner and one of a Japanese samurai. Among firearms the most unusual is a double-barrelled four-load hunting gun made in Jantar's workshop in Moscow in 1858, and a hunting gun dating from 1896 made by J. W. Klattenberg, a master in Tartu. Some more valuable items include duel pistols made in Munich, dating back to the mid-19th century, and a five-load revolver designed by an Englishman W. Tranter.

Before going to refresher courses to Russia in June 1941, Georg Leets deposited his arms collection with the Tallinn Town Museum. He was arrested on the first days of the war and sentenced to ten years of prison. In 1957 he was rehabilitated and came back to Tallinn where fruitful history research became the gist of his life. He officially gave his arms collection to the Tallinn Town Museum. Georg Leets died on October 18, 1975, and was buried in Tallinn Internal Cemetary.

Most part of Georg Leets' arms collection has been displayed twice (1975–1976, 1996–1997) during several month at the Tallinn Town Museum.

✦ Stendid näitusel

✦ Stands at the exhibition

✦ Стенды на выставке

Владелец крупнейшего в Эстонии собрания оружия Георг Леэтс (род. 6 авг. 1896 г. в Пярну) был по профессии военным (с 1930 г. полковник). Оружие он разыскивал в антиквариатах и у частных лиц, получал из военных складов и в подарок от друзей. Основную часть коллекции (108 экземпляров) составляло холодные оружие преимущественно западноевропейского происхождения. Это сабли, палаши и штыки 19 и начало 20 века. Из экзотического оружия наиболее интересны меч китайского полкового палача и катана японского самурая.

Из огнестрельного оружия редкими экземплярами являются двухствольное 4-зарядное капсульное охотничье ружье изготовленное в 1858 г. в мастерской московского оружейника Яртаря и охотничье ружье 1896 г. работы тартуского оружейника И. В. Клаттенберга. К наиболее ценным относятся также дуэльные пистолеты середины 19 в., изготовленные в Мюнхене и сконструированный англичанином У. Трентером 5-зарядный револьвер.

Направляясь на курсы переподготовки в Россию в июне 1941 г., Г. Леэтс депонировал свою коллекцию оружия Таллинскому городскому музею. Арестованный в начале войны Г. Леэтс был осужден на 10 лет заключения. После реабитации в 1957 г. он вернулся в Таллинн. Свое собрание оружия он передал официально в дар Таллинскому городскому музею. Г. Леэтс умер 18 окт. 1975 г. и похоронен в Таллинне на кладбище Сиселинна.

Большая часть оружия из собрания Г. Леэтса экспонировалась дважды (в 1976 г. и 1996—1997 гг.) в течение нескольких месяцев на выставках Таллиннского городского музея.

Ajalugu templijäljenditel

Aime Kärner

ENSV Hariduse Rahvakomissariaat
Eesti Rahva Muuseumi
KOMISSAR
194 .a
Nr.
Tartu, Raadi, telef. 20.03
Riia tän. 42, telef. 22.96

Tartu Linnamuuseumi kogud on aegajalt täienenud huvitavate kollektsioonidega. 1989. aastal saadi kogu, mis võiks pakkuda laiemat huvi. See sisaldab 1888. aastal Tartus asutatud templitööstuse valmistööde registreerimisraamatuid ja toodangunäidiseid. Tartu Linnamuuseumile anti 441 numbrit templijäljenditega kaustikuid ja paberiribasid (TM 2098 / Ar. 12746–13186) ning 19 vapikujulist pappalust pitsatite lakkjäljenditega (TM 2098 / Aj. 1237: 1–19), igal üle 30 jäljendi.

Kahjuks pole õnnestunud leida tööstuse ajaloo kohta täiendavat materjali. Pikem kirjutis ilmus "Postimehes" 1938. aastal, mil "Firma Ed. Veeber" pühitses oma 50 aasta juubelit. Selles kirjutises antakse ülevaade firma asutamisest ja tema asutaja kujunemisest maapoisist templitööstuse omanikuks. Ed. Veeber töötas algul ise graveerijana, templite kujundajana ja valmistajana. Sajandivahetusel olevat tal olnud abiks juba mitu töölist. 1920. aastal Ed. Veeber suri ning tööstuse edasine juhtimine jäi perekonnaliikmete hooleks. Kogu jõudiski muuseumi nende järeltulijate kaudu.

Asutuse algse asukoha kohta andmed puuduvad. Hilisemate aadresside kohta saame andmeid firma templijäljenditelt:

Vene tn 6 (1907–1940), Rüütli tn 6 (1941), Rüütli tn 23 (1942). 1941. aastal avas firma tellimuste vastuvõtmiseks oma esinduse Viljandis Lossi tn 31 ning siirduski sõja ajal sinna. 1945. aastal on templite valmistööde registreerimisraamatul kiri "Viljandi Templitööstus "Aktivist" (End. Firma Ed. Veeber Tartus)". Hilisematel registreerimisraamatutel on Veeberi nimi kadunud, jääb "Viljandimaa Tööstuskombinaadi Viljandi Templitööstus".

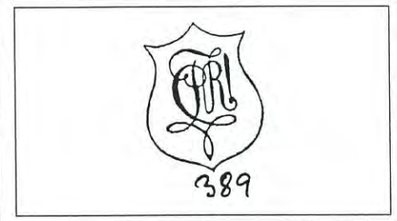
Käesoleva kogu vanim näidistevihik on 1907. aasta toodangust (TM 2098: 3 / Ar. 12748). Seejärel vihikud aastatest 1926, 1923–1928, 1934 ning enamvähem järjepidevalt 11. detsembrist 29. juunini 1953. Lisaks on hulk üksikuid paberiribasid templijäljenditega samadest ajavahemikest.

Pitsatite lakkjäljendid pappalustel ulatuvad sajandivahetusest 1938. aastani. 19. sajandi lõpp oli tööstuse ja kaubanduse intensiivse arengu ajajärk. Asutustel ja eraettevõtjatel olid kasutusel vaskpitsatid, mille valmistamine oli graveerimise tõttu aeganõudev ja kallis. Seetõttu võisid neid endale lubada tähtsamad asutused, suured ärid, jõukad arstid ja advokaadid. Lakkjäljendid annavad tunnistust kunstipäraselt ja variantiderohkelt kujundatud pitsateist. 20. sajandi algusest kasutati vaskpitsateid järjest vähem, sest mindi üle kummitemplite tootmisele. See toodang oli odavam ning kasutajate ring seetõttu laiem. Templeid vajasid vastasutatud seltsid ning ühistud. 1930. aastatel tellisid politsei- ja kohtuasutused ning kinnistusametid ametnike töö kergendamiseks ja aja kokkuhoiuks lehekülgesuuruseid templeid. 1935. aastal andis firma välja templikataloogi, mis andis ülevaate kasutuselolevaist kujundeist, kirjatüüpidest ja hindadest (TM 2098: 25 / Ar. 12770).

23-VI-28.
Bandashida ja Korsettide
valmistaja
Marie Pertelson
Tartus, Riia tän. № 14.
Marie Pertelson
Tartus,
Riia tän. 14.

Willa kraasimise, ketramise,
korutamise ja auruwärwimise
tööstus „EKSTRA"
Tartus, Kalda t. № 16.

384

389

356

✦ **Näidiseid templikataloogidest**
✦ **Examples of stampcatalogues**
✦ **Образцы из штемпельных каталогов**

Vaadeldav kogu võimaldab mitmeid huvitavaid ülevaateid. Üheks on riigisümboolika kajastumine pitsati- ja templijäljendeil. Sajandivahetusel kehtis Vene tsaaririigi kahe peaga kotkas riigiõuna ja skeptriga. 1917. aasta juulist novembrini valitsenud Kerenski periood tõi selle asemele uue, lakoonilisema joonega kahepealise kotka (TM 2098: 448 / Aj. 1237: 10). Eesti Vabariigi loomisega tekkis vajadus määratleda oma riigi vapp. See kujunes ootamatult pikaajaliseks protsessiks ja lõppes alles 1925. aastal. Oma riiki tähistavat sümboolikat hakati aga kasutama juba varem. Vabadussõda tingis vajaduse väliposti järele, mis loodigi sõjavägede ülemjuhataja päevakäsuga 11. jaanuaril 1919. Vaadeldavas kogus on hulgaliselt mitmesuguste väeosade pitsatite jäljendeid, mille keskosas on erinevaid vabariiki tähistavaid kujundeid. Levinuim on kolme leopardi kujutis, vahel vapikilbiga, vahel ilma, osal suunaga paremale, osal vasakule. Mõningal juhul on leopardide asemel tähed "E.W." (TM 2098: 444 / Aj. 1237: 6). Välipost lõpetas tegevuse 15. mail 1920, väeosade pitsateil säilisid aga kujundid edaspidigi. Pitsatijäljenditel on jälgitav ka Tartu linna vapi areng. 19. sajandil oli linna vapp täpselt määratlemata ning esines mitu erinevat vapikuju erinevalt paigutatud detailidega (Aj. 1237: 8 / 25, Aj. 1237: 8 / 24). Eesti Vabariigi algusaastail kerkis vapiküsimus päevakorrale seoses linnaasutustele uute pitsatite muretsemisega. Seegi protsess kestis pikka aega ning Tartu Linnavolikogu kinnitas vapi kuju ja määrused linnavapi tarvitamise kohta 17. detsembril 1928. Seni kasutatud linnavapil oli mõõk ja rist mõnikord vahetatud asendis. Tartu maakonna vapi määratles Tartu maavolikogu 14. juulil 1930. Kolmel pappalusel on Tartumaa vallavalitsuste uue vapiga pitserid.

Registreerimisraamat TM 298: 18 / Ar. 12763 annab ülevaate dramaatilisematest sündmustest, sest selle täitmise käigus fikseeritakse kolm võimuvahetust. 1939. aasta lõpul ja 1940. aasta algul säilivad Eesti Vabariigi sümbolitega templijäljendid. 1940. aasta juulikuust ilmub jäljendeile vene keel ning kujundeina sirp ja vasar ning viisnurk. Uuteks asutusteks on ametiühingud ning Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu organisatsioonid. Loodud valdade täitevkomiteed tellivad eesti-venekeelsed templid ENSV vapiga keskväljal. Järgmine muudatus

Eesti NSV
Põllumajanduslik artell
PIIRSALU KÜLVAJA"
PIIRSALU VALD, LÄÄNEMAA
Сельскохозяйственная артель
„ПИИРСАЛУ КЮЛВАЯ"
ВОЛ. ПИИРСАЛУ, УЕЗД. ЛЯЯНЕМАА
ЭСТОНСКАЯ ССР
194 a.
Nr.
ЗАКА
Eesti N
Ajalehtede-A
SA

sissekandeis on alates 12. augustist 1941, mil on esimesed jäljendid saksakeelsetelt väliskomandatuuri ja väliposti templitelt. Nende all on Tartu koonduslaagrite templid. Uuesti ilmuvad ka Eesti Vabariigi ja Tartu linna vapid. Järjekordne muutus sümbolites on alates sissekannetest 18. detsembrist 1944, mil templijäljendeile ilmub jälle vene keel ja sümbolina viisnurk. Alates 1947. aastast on valdavad loodud põllumajandusartellide nurgastambid ja ümartemplid. Neil kasutatakse parallaalselt eesti ja vene keelt ning kujundus on kõigil samasugune.

Keele kasutus templijäljendeil eri aegadel ja erineva riigikorra ajal on teine huvitav aspekt kogu läbitöötamisel. Samuti võiks huvi pakkuda pitsatite ja templite kujundus. Kuna kogus on jäljendeid üle kogu Eesti, võiks see olla laiemaks huviobjektiks ka väljaspool Tartut. Templijäljendite tähendust ajalooallikana tajusid ka firma juhid, kes oma 50 aasta juubelipöördumises lootsid näha neid mõne muuseumi fondides. Möödus veel 50 aastat ja see saigi teoks.

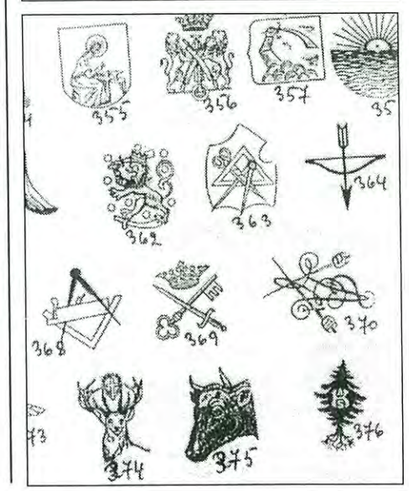
KIRJANDUS

"Postimees", nr. 341, 16. dets. 1938.
A. Taska, "Eesti vapp". "Kupar" Tallinn, 1993.
E. Tender, "Tartu linna pitsatist, vapist ja lipust". Koguteos "Tartu" III, 1936.

✦

In 1888 register books and production samples of the stamp industry production were started to be made. The Tartu Town Museum has obtained 441 notebooks and paper strips with imprints and 19 cardboard plates in the shape of coat of arms with stamp imprints of sealing wax, each one having over 30 samples on them. This collection comprises state symbolics as well as stamp designs.

375

355
356
357
364
363
362
368
369
370
373
374
375
376

Eesti Rahvaluule Arhiivi ekspeditsioonid Siberi eestlaste juurde

Anu Korb

1970.–80. aastatel korraldasid keeleteadlased, ajaloolased ja etnograafid mitmeid ekspeditsioone Venemaa Eesti asundustesse. Tutvumine nende poolt kogutuga (arhiivimaterjalid ja uurimised) tekitas huvi asunduste folkloori vastu. Kirjandusmuuseumi rahvaluule arhiivi oli asunduste pärimust, eriti Siberi eestlaste oma, laekunud suhteliselt juhuslikult. Suurim ja sisukaim kindlasti Krasnojarski kraist Ülem-Bulanka külast pärit Rosalie Ottessonilt, kes hakkas Kirjandusmuuseumi korrespondendiks suuresti Igor Tõnuristi õhutusel. Tema 2862 leheküljeline kogu pärineb aastatest 1969–1976. Siberi Mariinski piirkonna eestlaste lauluvaraga sai arhiivis tutvuda A. Lutsari annetatud laulukladede kaudu.

Siberi eesti asundused on tänini kahtlemata paremini säilinud kui näiteks Loode-Venemaal või Kaukaasias. Loomulikult on siingi toimunud suured muutused, kuid A. Nigoli 1918. aastal kirja pandu: "Terve Siber on eestlasi täis," kehtib teatud määral ka praegu. Eestlasi elab Siberis tänapäevalgi üsna laial alal Krasnojarski kraist Omski oblastini. Vanimad tänini säilinud asundused on umbes pooleteist sajandit vanad ning neis elavad kunagiste väljasaadetute järglased. Eestimaalt väljarännanud saabusid Siberisse 19. sajandi viimasel kümnendil, asundusi tekkis ohtrasti veel käesoleva sajandi algulgi. Asunike elust võõrsil, muutustest nende kultuuris, sealhulgas folklooris, jääbki palju selgusetuks, sest üleskirjutused suuresti puuduvad. Järjekindlalt on rahvaluule arhiivi Siberi eestlaste folkloori talletatud alles alates 1991. aastast.

1991. aasta augustikuus sõitsid esmakordselt Krasnojarski krai Ülem-Suetuki ja Ülem-Bulanka eestlaste juurde Anu Korb ja Astrid Tuisk. Nähtu-kuuldu ületas kõik lootused. Tundus lausa uskumatu, et Eestimaast nii kaugel võib olla veel tänapäevalgi küla, kus kõik räägivad eesti keelt. Elanike põhjaeesti keelde oli sugenenud ohtrasti vene, soome ja muidki laene, kuid üllataval kombel ei osanud vanemad eestlased peaaegu sugugi vene keelt, eriti need, kelle suhtlusring piirdus vaid oma kodukülaga. Rahvaluulepärimuses oli säilinud palju vanapärast, näiteks uskumuste-kombestiku vanema kihi, sõnadega ravimise jms. püsimine elavas traditsioonis. Huvitavaid segunemisi oli naaberrahvaste folkloori-ga. Kaasavõetud tehniline varustus ei olnud materjali vääriline, nii tulime Siberist kindla sooviga sinna esimesel võimalusel tagasi sõita. Õnneks loodi 1991. aasta sügisel Eesti Rahvuskultuuri Fond, kes meie Siberi ekspeditsioone toetama hakkas. Käivitus projekt "Rahvuskultuur Eesti asundustes".

ERA ekspeditsioonid Siberi eestlaste juurde toimusid aastail 1991 ja 1992 Krasnojarski krais Ülem-Suetukis ja Ülem-Bulankas, 1993 Tomski oblasti Kasekülas ja Lillengofis, 1994 Kemerovo oblasti Jurjevkas ja Koidulas, Tomski oblasti Vambolas, 1995 Omski oblasti Zolotaja Nivas, Semjonovkas, Ivanovkas ja Kovaljovos, 1996 Omski oblasti Mihhailovkas, Jurjevkas, Lillikülas ja Estonkas, 1997 Omski oblasti Tsvetnopoljes, Vana-Virus, Orlovkas, Uus-Virus ja Kovoljovos. Novosibirski oblasti eestlased on järgmiste välitööde sihtpunkt.

Kogumismatkast võtab tavaliselt osa kolm või neli inimest. ERAst on Siberi ekspeditsioonidel osalenud Anu Korb (projekti juht), Astrid Tuisk, Kadri Tamm, Ell Vahtramäe, Mari-Ann Remmel, Ain Urbel; EKIst Aado Lintrop, ERMist Aivar Jürgenson ja TÜst üliõpilane Indrek Kaimer.

Asundused erinevad üksteisest üsna oluliselt. Vanemad, peamiselt väljasaadetute külad on säilitanud oma pärimuse arhailisemal kujul. Põlvkondade vältel ühes paigas elamine (näiteks Ülem-Suetuk) soodustas samuti oma keele ja kultuuri püsimist. Väljarännanute puhul on huvitav märkida, et lõunaeestlased põhjaeesti keelega küladesse ei jäänud ja elavad siiani eraldi. Väljarännanute järglased on ka Siberi piires suhteliselt liikuvamad. Tara metsade-soode seest tuldud massiliselt lagedasse steppi kergemat elu otsima, enamasti püüti ümber asuda eesti küladesse, ikka sugulaste-tuttavate juurde. Omi asunduse eestlased, kus külad lähestikku ja ühendusteed head, suhtlesid omavahel tihedamalt. Loomulikult võeti palju üle ka naabritelt. Näiteks Tsvetnopolje küla välisilmes, elanike toitumisharjumustes, pärimuses jm on ilmselged saksa mõjud. Seoses uute oludega hakkabki esmalt muutuma materiaalne kultuur, edaspidi laenatakse rohkem vaimsesse ja kultuurisfääri kuuluvat. Nõukogude Venemaa poliitika — kommuunide, kolhooside rajamine, rahvuskoolide kaotamine, repressioonid, inimeste sunniviisiline ümberasustamine

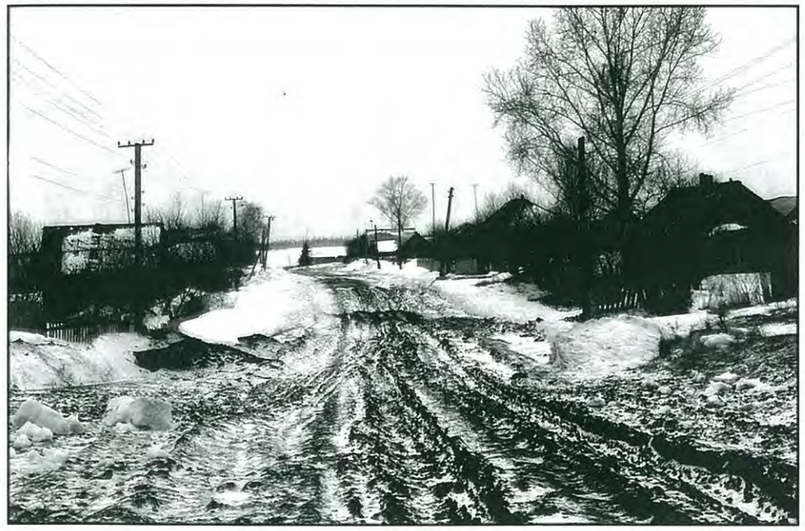

Foto A. KORB

✦ **Varakevad Estonka külas 1996**
✦ **Early spring in Estonka village**
✦ **Ранняя весна в деревне Эстонка**

— pidi viima paratamatult ka eesti asunduste kadumisele. Näiteks 1937–38 viidud Koltsovo küla praktiliselt meestest tühjaks ja see hävis. Enamikest soodsa asendiga küladest said paljurahvuselised asulad, suhtluskeeleks vene keel, eesti keel taandus koduseinte vahele. Seda enam tuleb imestada, et eesti keel veel siiani säilinud. Asundus, kus suudeti välisele survele tugevamini vastu seista, ei meelitanud uusasukaid ligi. Väike Jurjevka on senini eestikeelne, kuid elanikkond vana. Küla kaob, aga võõraid sisse ei võta. Erandlik on aga emakeele säilimene 100aastases Lillikülas, kus lapsedki vanematega eesti keeles suhtlevad. Omavahel kasutatakse juba rohkem vene keelt, vene laulegi peetakse eesti omadest ilusamateks ja kõlavamateks. Muutused on siingi kindlalt ühesuunalised: massilised segaabielud, püüd sulanduda võõrasse kultuuri. Eesti keele ja kultuuri kandjad on küllaltki vanad, asundused hääbumisohus. Siberi eestlased tunnevad end praegu eriti oma esivanemate kodumaast ära lõigatuna. Kodu-eestlaste külaskäigud suudavad neile pakkuda kas-või moraalsetki tuge.

Sarjas "Eesti asundused" alustati Siberi eestlastelt kogutu publitseerimist. Eesti Teadusfondi finantseerimisel ilmus kaks raamatut, valmimas on kolmas, mis tutvustab põhjaeestilise taustaga külade pärimust. Väljaanded on jõudnud ka Siberi eestlasteni ning äratanud kohapeal elavat huvi.

Septembrikuus 1997. aastal toimus Kirjandusmuuseumis teaduskonverents "Eesti kultuur võõrsil: asundused". Eesmärgiks oli ühendada eri teadusharude asunduste-alane uurimine. Esinesid Tiit Rosenberg, Hill Kulu, Ott Kurs (TÜ), Mall Hiiemäe, Anu Korb, Ell Vahtramäe (KM), Mare Kõiva, Jüri Viikberg (EKI), Aivar Jürgenson, Igor Tõnurist (AI), Mare Piho, Edgar Saar (ERM), Ilja Lotkin (Omski ülikool), Marina Zassetskaja (St-Peterburg), Tõnu Karma (Riia), Richard Käär (Aseri). Konverentsi lõpetas ümarlauavestlus, kus arutleti praegu Venemaa territooriumil elavate eestlastega seonduvat, vaagiti asundustesse eestikeelse kirjasõna lähetamise võimalusi jm. Asunduste-teemaline filmiprogramm täiendas konverentsi ettekandeid, külalised said tutvuda kahe asunduste-teemalise näitusega: Kirjandusmuuseumis avati ERA ekspeditsioonidel jäädvustatu põhjal fotonäitus "Eesti külad Siberis", koostas M. Remmel, Sebra galeriis oli samaaegselt ERMi teaduri Mare Piho fotonäitus "Musta mere ranniku Eesti külad".

Asunduste-uurimine jätkub.

Ilmus Saaremaa Muuseumi kolmas "Kaheaastaraamat"

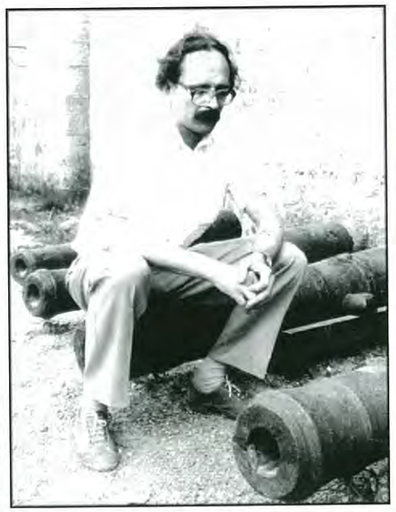
Olavi Pesti

Saaremaa Muuseum kasvas välja 1865. aastal asutatud Saaremaa Uurimise Seltsi (*Verein zur Kunde Oesels*) ajaloolistest ja loodusloolistest kogudest. Ametlikult 1923. aastani, sisuliselt kuni I maailmasõjani tegutsenud selts kirjastas ka oma väljaandeid. Aastail 1866–68 ilmus kolm numbrit "Berichte des Vereins zur Kunde Oesels" (Saaremaa Uurimise Seltsi Teated), 1891–1905 kolm vihikut "Publikationen des Vereins zur Kunde Ösels" (Saaremaa Uurimise Seltsi Publikatsioonid).

Ligi 90 aastaks katkenud traditsiooni õnnestus muuseumil taaselustada alles 1993. aastal, mil ilmus "Kaheaastaraamat 1991–1992" (150 lk, 32 fototahvlit; edaspidi I). Kaks aastat hiljem valmis analoogiline väljaanne aastate 1993–94 kohta (226 lk; edaspidi II), tänavu kevadel aastaid 1995–96 hõlmav kolmas kaheaastaraamat (302 lk; edaspidi III).

Kaheaastaraamatu väljaandmiseks on muuseum toetust saanud rootsieesti teadlase ja kultuuritegelase **Reino Sepa** (1926–1992) mälestusfondist (I) ja Eesti Kultuurkapitalilt (II ja III). Kaheaastase ilmumissageduse valisime nii majandusliel kui sisulistel kaalutlustel.

Kõigi kolme kaheaastaraamatu põhiosa moodustavad artiklid ja esseed, avaldatakse Saaremaa ajalugu ja loodust või siin tegutsenud inimesi käsitlevaid töid. Ilmunud 30 artiklist 14 pärinevad Saaremaa Muuseumi töötajate sulest, ülejäänute autorid on väljastpoolt. Pikemate **mälestuste** autoreiks on majandustegelane **Oskar Sepp** (1895–1974; I aastaraamatus), trükitööline ja ajakirjanik **Artur Allik** (1889–1974; II), ajaloolane **Voldemar Miller** (1911; II) ning omavalitsus- ja kultuuritegelane **Aleksander Velvelt** (1897–1967; III).

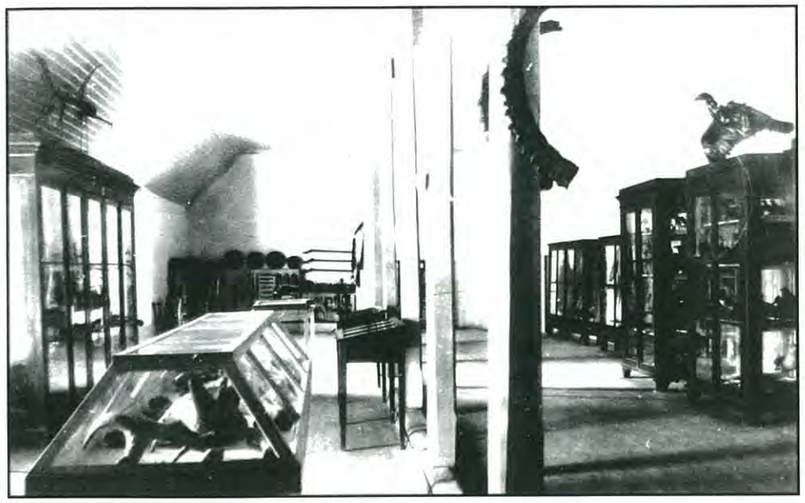
Raamatute temaatika on üsna mitmekesine. Arheoloog **Vello Lõugas** avaldas 1995. aastal (II) põhjaliku Saaremaa väikeselohuliste kultusekivide kataloogi, Taanis elav ajaloolane **Vello Helk** samas väljaandes ülevaate Saaremaa arhiivimaterjalidest Taani Riigiarhiivis. Vastilmunud kaheaastaraamatus käsitlevad **vanemat ajalugu** rootsieesti ajaloolane **Ilmar Arens** (1912–1994) artiklis "Kalmari sõda Eestis 1611–1613", milles esitatakse rida uusi fakte ja järeldusi, Saaremaa Muuseumi osakonnajuhataja **Külli Rikas** — "M. G. De la Gardie ja Saaremaa" ning mereajaloolane **Bruno Pao** esseistlikus laadis — "Maasilinna sadama piirjooni". Muinsuskaitseinspektor **Tõnu Sepp** tutvustab ehitustööde arheoloogilise järelvalve tulemusena saadud uusi andmeid Kuressaare linnuse vanimast ehitusloost, Eesti Kunstimuuseumi teadussekretär **Reet Rast** fragmente Saaremaa sakraalsest interjöörist 17. sajandil (mõlemad III).

Mitmeid artikleid on **etnoloogia** ja **asustusajaloo** valdkonnast. Saaremaa Muuseumi vanemteadur **Raul Salumäe** on uurinud Kuressaare Tori linnajao kalurite kogukonna omapära (I), **Heiki Pärdi** Eesti Rahva Muuseumist on uudselt lähenenud argielu ja "rahvakultuuri" vahekorrale, kasutades allikana ERMis säilitatavaid kogujate välipäevikuid sajandialguse Saaremaalt (II). ERMis leiduv käsikirjaline materjal on põhiallikaks ka Mihkli Talumuuseumi vanemteaduri **Tormis Jakovlevi** infotihedale uurimusele Saaremaa koduõllest (III). Ärimees ja viiendat põlve nasvalane **Kalle Keskü**la on põhjaliku arhiivitöö tulemusena koostanud uurimuse väga omapärast päritolu küla — Nasva sünnist, Saaremaa Muuseumi kauaaegne filiaalijuhataja **Reet Truuväärt** aga Kihelkonna aleviku kujunemisest (mõlemad III).

R. Truuväärt on Kihelkonna ja selle ümbruse ajalugu käsitlenud varemgi, kirjutades lubjakivi kaevandamisest Jaagarahul (I) ning sealse mudaravi ajaloost ja seega mudaravi algusest Eestis üldse (II). Saarlastele väga oluline, kuid seni vähe käsitletud teema on "ülemaal" (st mandril) ulgtöödel käimine, millest mälestuste ja vanema ajakirjanduse põhjal jutustab ajakirjanik **Tõnu Anger** (III).

Kõigi kolme kaheaastaraamatu oluline ainevaldkond on **kultuurilugu**. Kopenhaagenis elav estofiilist tõlkija ja kunstnik **Anne Behrndt** avaldas 1993. aastal süvapsühholoogilise essee "Kirjadest, mis Koidula supelvõõrana Kuressaarest koju saatis", filoloog **Helgi Vihma** artikli Johannes Aaviku Soomes tehtud õpikuist. Saaremaal sündinud või tegutsenud väljapaistvaist isikuist on kirjutanud mitmed teisedki autorid: B. Pao Ants Piibust, kooliõpetaja **Ellen Õnnis** Oskar Kallase noorpõlve Soome-reisist (mõlemad II), Eesti Ajalooarhiivi töötaja **Toomas Mägi** Kärla pastorist ja kultuuritegelasest Fr. R. Dreyerist, etnoloog **Õilme Salumäe** Jakob Hurda seostest Saaremaaga, Viidumäe Looduskaitseala asedirektor **Tõnu Talvi** väljapaistvast entomoloogist Wladislaw von Szeliga-Mierzeyewskist (kõik III). R. Salumäe annab viimases aastaraamatus põhjaliku ülevaate 1917. aasta sügisel Saaremaa vallutamisel langenud kuulsa saksa kirjaniku Walter Flexi surma asjaoludest ja tänaseni ulatuvatest järelkajadest.

Peavarahoidja **Maret Soorskilt** on igas aastaraamatus ülevaade fondide täienemisest, vanemteadur **Sirje Azarov** on tutvustanud muuseumi loodusloolisti kogude kujunemist (III ja II). 1995. aastal

✦ **Saaremaa Muuseumi ekspositsioon 1933. aastal (Saaremaa Muuseumi kaheaastaraamatust 1993–1994)**

✦ **Exposition at the Saaremaa Museum in 1933 (from Saaremaa Museum Biennial 1993–1994)**

✦ **Экспозиция Сааремааского музея в 1933 году (Двухгодичная книга Сааремааского музея 1993—1994 гг.)**

avaldati seoses Saaremaa Muuseumi 130. aastapäevaga ülevaade selle ajaloost aastail 1865–1940, autoreiks direktor **Endel Püüa** ja asedirektor **Olavi Pesti**. Iga aastaraamatu lõpus on muuseumi kahe aasta tegevuse kroonika, autorite lühitutvustus ning inglis- ja saksakeelsed resümeed.

Muuseumi aastaraamatud aitavad koondada ja laiemale avalikkusele tutvustada mitmel pool fondikappides ja autorite sahtlites lebavaid huvitavaid tekste, ühtlasi aga innustavad vanu ja uusi uurijaid aktiivsemale tööle. Kipub ju nn lokaalajalugu "pärisajaloolaste" vaateväljast endiselt välja jäämа. Seetõttu loodame, et "Saaremaa Muuseumi kaheaastaraamatud" ilmuvad edaspidigi ja nende temaatika laieneb veelgi, eelkõige loodusloo ja lähiajaloo osas. Kaastöö on oodatud kõigilt Saaremaa-huvilistelt!

Seni ilmunud raamatud on müügil raamatukauplustes "Lugemisvara" Tallinnas ja "Postimees" Tartus.

✦

During the years 1991–1996 the Saaremaa Museum has published three Biennials. Most part of all the three is made up of articles on the history and nature of Saaremaa. Memoirs have been written by economist Oskar Sepp (Biennial I), printer Artur Allik (Biennial II), historian Voldemar Miller (Biennial II), and many others. Several articles have been written on ethnology — by Raul Salumäe, Heiki Pärdi, Kalle Keskü la and Reet Truuväärt. The majority of the published articles are cultural-historical, the authors being Anne Behrndt, Helgi Vihma, etc. Each Biennial also gives a survey of the growth of collections.

Сааремааским музеем издано в период с 1991 по 1996 год три "Двухгодичных книги". Основную часть всех трех изданий составляют статьи об истории и природе острова Сааремаа. Свои мнения высказали экономист Оскар Сепп (первая книга), печатник Артур Аллик (II), историк Вольдемар Миллер (II), и др. Много статей по этнологии написанных Раулем Салумяэ, Хейки Пярди, Тормисом Яковлевым, Калле Кескюла и Реэт Труувяярт. Больше всего материалов по истории культуры опубликовали Анне Бехрид, Хелыги Вихма и др. В каждом издании дается обзор о приросте фондов.

"Suprjadki" — rahvakunsti säilitajad

Marina Kuvaitseva

1991. aastal loodi Narva Muuseumi juurde rahvakunstiansambel "Suprjadki", mis on siiani ainus vene folkloorirühm Eestis. Seal osaleb kümme inimest vanuses 20–45 aastat. On ka lasterühm, kuhu kuuluvad gümnaasiumi- ja Waldorf-kooli 1.–4. klassi õpilased.

Narva Muuseum annab meile võimaluse esineda kontsertidega, samuti teeme koostööd teiste muuseumidega, näiteks tänu Kirjandusmuuseumile täiendasime oma repertuaari Peipsi äärest kogutud rahvalauludega. Narva Muuseum on aidanud meil luua sidemeid Moskva ja Sankt-Peterburgi rahvakultuurikeskustega, minul kui ansambli juhil on võimalus osaleda seal toimuvatel folkloorialastel konverentsidel ja seminaridel. Oma esimese kava tegime me loengkontserdina — tutvustasime vene rahvakalendri tähtpäevi ja esitasime laule. Pärast seda, kui meie ansambli juurde moodustati lasterühm, esineme tihti koos koolides ning lasteaedades. Et teha rahvakombeid arusaadavamaks ja vaatemängulisemaks, teatraliseerisime neid. Rahvakommete teatraliseerimine pakkus huvi lavastaja Marina Zverevale. 1993. aastal valmis kaks näidendit, mida kandsime ette koos Marina Zvereva teatritrupiga. "Vene pulmad" on lavastatud materjalide põhjal, mida Sankt-Peterburgi konservatooriumi töötajad kogusid Leningradi oblasti Slantsõ rajoonis. Näidendis "Jõuluaja õhtud" esitati Narva Muuseumi kolmel korrusel jõulusantimist, piibliteemalisi nukuetendusi, noortemänge. Neid etendusi mängiti Narva lossis suure eduga.

✦ **Folklooriansambel "Suprjadki" Narva jõe kaldal**

✦ **Folk group *Supryadki* on the bank of the Narva River**

✦ **Фольклорный ансамбль "Супрядки" на берегу реки Нарвы**

Töö rahvakommete tutvustamisel ei olnud asjatu. Muuseumisse tulid abi otsima lasteaedade muusikakasvatajad. Nõukogudeaegsed lasteaiapeod enam ei sobinud ja leidsime, et parim võimalus on pöörduda oma rahvakultuuri juurde. Kahe aasta jooksul korraldasin muuseumis paar kuud enne mingit tähtpäeva seminare, kus rääkisin, kuidas seda pidu tähistati, pakkusin välja ligikaudse peokava ja sobivad rahvalaulud. Meie lasterühm esitas seminaril tavandilaule ja mängis rahvamänge. Praegugi kasutavad paljude lasteaedade muusikakasvatajad pidude korraldamisel neid materjale.

Tänu Narva Muuseumile saime 1994. aastal osaleda välitöödel Peipsi-äärsetes vene külades. Ljubnitsa külas tutvusime vanu tavandilaule oskava Tatjana Gunjašinaga, kes oli kuulnud vanu laule oma emalt ja õpetanud neid ka tütardele ning nende lastele. Enne sõda, kui Tatjana Gunjašina elas Pihkva oblastis, salvestasid tema ja ta ema laule rahvaluulekogujad Sankt-Peterburgist, 1970. aastatel jäädvustasid tema laule Kirjandusmuuseumi töötajad. Tatjana Gunjašina tundis muret, kas neid laule üldse enam laul-

dakse. Kuigi paljud laulud on salvestatud, ei ole ta neid kunagi raadiost kuulnud. Meie vastasime, et me mitte ainult ei kogu laule, vaid ka esitame neid. 1996. aasta kevadel tulid meie ansamblid talle külla ja täitsid oma lubaduse.

Juba teist aastat uurime me Narva piirkonnas eesti, isuri ja vadja traditsioonilist laulukultuuri. Praegu valmistame ette osa isuri pulmadest ja kavatseme kõrvutada eesti, vene ja isuri kombestikku. Sellepärast oleksime huvitatud igasugustest sidemetest eesti muuseumidega, et saada meid huvitavat rahvaluulematerjali.

✦

В 1991 году была создана единственная в Эстонии действующая при музее творческая группа традиционной культуры. Кроме взрослой есть и детская группа. Благодаря Нарвскому музею коллектив имеет возможность пополнять свой репертуар изучая фонды других музеев (Литературный музей в Тарту) и поддерживать связи с фольклорными центрами Москвы и Санкт-Петербурга.

Вместе с театральной труппой Марины Зверевой были созданы два спектакля: "Русская свадьба" и "Святочные вечера".

"Супрядки" помогают музыкальным руководителям детских садов в проведении праздничных мероприятий, представляя примерные сценарии и песенный материал о русских календарных праздниках.

В настоящее время ансамбль занимается изучением эстонской, ижорской и водской песенной культуры Припаровья, чтобы показать параллели свадебных обрядов этих народов.

Финно-угорские коллекции Музея археологии и этнографии Уфимского научного центра

Татьяна Минниахметова

Музею археологии и этнографии Уфимского научного центра Российской Академии наук в 1996 году исполнилось 20 лет. Музей был создан известными этнографами (Р. Г. Кузеевым, Н. Б. Букбулатовым и др.). Исследования на базе которых создан музей проводились на территории южного Урала, поэтому музей показывает историю и культуру народов этого региона.

В экспозиционных залах музея демонстрируются археологические коллекции, отражающие становление цивилизации от палеолита до позднего средневековья.

Кроме того представлена история формирования современных народов Башкортостана и их развитие в 16—20 вв. Сейчас в республике проживают тюркские народы — башкиры, татары, чувани, казахи; Финно-угры — марийны, удмурты, мордва, эстонцы; славяне, кроме того есть небольшие этнические группы латышей, немцев, евреев, армян.

Большая часть экспозиции посвящена культуре и быту башкир, показывая помимо их повседневных занятий и условий жизни предметы декоративно-прикладного искусства.

В зале, знакомящем с народами Башкортостана, представлены костюмные комплексы башкирских женщин из разных регионов и одежда других народов. Впервые составлена экспозиция о прошлой и современной религии народов республики.

Музей имеет богатое собрание археологического материала: 877 коллекция из 187 тыс. предметов и этнографического: 63 коллекции из 1732 предметов.

В статье представлены предметы финно-угорском коллекции — **марийские вещи:**

две рубахи *тувыр*, головной убор *äкäй* и пояс в виде веревки из синтетического шелка. Приобретения С. Н. Шитовой в Нуримановском районе в 1982 г.

Пять рубах *тувыр*, пять кафтанов *шовыр*, фартуки, платья и детское платье *лупыне тувыр*, два женских головных убора *äкäй*, девичий головной убор *такыя*, нагрудное украшение *сога*, сплетенная из разноцветных ниток "коса" — *кез*, детали ткацкого станка, бытовые предметы, утварь, инструменты, собранные Л. И. Нагаевой в 1982 г. в Мишкинском районе.

Головной убор *шлык*, верхняя одежда *шулан*, привезены С. Н. Шитовой из Янаульского района в 1984 году, и из Красноуфимского района Свердловской области летняя белая вышитая женская рубаха с верхним кафтаном, фартук *запон*, и головные уборы *шлык*.

В 1990 году Р. С. Рашидовой из Балтачевского района было привезено 6 предметов женской одежды, среди которых верхняя женская одежда *бишмет*, распространенный в регионе короткий жакет с подкладом из тонкого материала.

В 1991 году И. Г. Петровым в Янаульском и Краснокамском районах было собрано 14 предметов.

В 1993 году Р. И. Якуповым из Свердловской области было привезено 20 предметов среди которых платье из самотканины, украшение в виде воротника из бисера.

В 1995 году коллекция пополнилась предметами из Дюртюлинского района (И. М. Габлрификов), Чекмагушевского, Шарапского и Илишевского (Л. Г. Кузнецова) районов.

На сегодняшний день в марийской коллекции насчитывается 218 предметов.

Удмуртские вещи:

первые поступления 1985 года из Зилаирского района — фартук, платье, само-

тканые скатерть и полотенце и вышитая наволочка.

Из Ермекеевского района в 1985 году С. Х. Долотказиной были привезены фартук из фабричной ткани *ашет*, самотканый ковер и ленти *кут*.

И. Г. Петровой в Янаульском районе были приобретены два передника *ашет*, женское платье *дэрем*, верхний безрукавный кафтан *калзол* и женские сапоги *читук*.

В 1992 году музей получил в дар носки *пырос*, связанные гребенчатым узором. Самая значительная часть удмуртских коллекций была собрана Т. Г. Минияхметовой в 1994 году. Платья из самотканины *дэрем*, фартуки *ашшет*, женская шапочка *малпан*, головная повязка *зыркертэм*, пояс *кыскертпон*, верхний безрукавный кафтан из плюша *калзол*, штаны *шалбар*, и др. из Балтачевского района. Из Ермекеевского района были привезены предметы женской одежды, полотенца, подзоры, детали ткацкого станка. В итоге стало 97 удмуртских экспонатов.

Из **мордовских предметов** в музее имеются мужская рубашка, головное и нагрудное женские украшения из Ермекеевского района, собранные З. И. Минибаевой.

Фотоматериалом и фонозаписью народных песен представлены эстонцы Стерлибашевского района. Выезды проводились при участии Т. Г. Минияхметовой в 1994 и 1995 годах.

Все результаты фото и видеосъемок хранятся в музее.

✦

The Archaeology and Ethnography Museum of the Ufa Scientific Centre was founded by academician P. T. Kuzeyev in 1976. The exposition demonstrates archaeological finds from the burial mounds of the first inhabitants of the Southern Urals.

The ethnology halls give a survey of the historical formation of Bashkortostan and its cultural development in the 16th–20th centuries. Nowadays Bashkortostan is inhabited by the Turkish (Bashkirs, Chuvashes, Tartars, Kazakhs), Finno-Ugric (Maris, Udmurts, Mordovians, Estonians) and Slav (Russians, Ukrainians, Byelorussians) peoples. Latvians, Germans, Armenians and Jews also live there.

The exposition mainly displays the Bashkirs' national costumes and tools, but also objects of everyday life — headgear, shirts, household commodities.

Мифология коми в выставке "Пути мифов — пути народов"

Ольга Волокитина

В апреле 1996 г. в Национальном музее Республики Коми открылась выставка "Пути мифов — пути народов". Основа выставки — коллекция произведений народного искусства коми, которая не раз уже экспонировалась как в самом музее, так и в Москве, Таллине, Болгарии, Венгрии, других городах и странах.

Целью этих по-своему интересных и значительных выставок был показ богатства и многообразия традиций исскуства коми, акцент ставился на эстетическую ценность произведений, их художественные особенности.

Выставка "Пути мифов — пути народов", в сущности, первая попытка раскрыть глубинный смысл произведений коми мастеров. Сила воздействия произведений традиционного исскуства на современного человека заключается в системе символов, которые хранят сокровенные знания наших предков о Вселенной, ее законах и о нашем месте в этом мире.

Основная идея выставки заключается в том, что каждый предмет традиционного исскуства является не только отражением окружающего мира, но и есть сам мир во всей целостности, оживший от любящих прикосновений рук творца — мастера.

Задачу авторского коллектива (научные сотрудники: Котылева И. Н., Волокитина О. Н., художники: Самойлов А. В., Бурдаев Н. Н.) можно было сравнить с работой переводчика.

Символический язык предметов крестьянского быта XIX в., а также более древних археологических находок необходимо было сделать понятным для людей нашего времени. Экспозиционеры "переводили" на поэтический язык мифологии, а художники — на язык пространственно-художественного решения.

Выставка построена в трех залах общей площадью 300 м^2. Основная идея выставки, о которой уже говорилось выше, выражена наиболее ярко в первом зале. Здесь мало предметов и много пространства, подчеркивающего уникальность каждой вещи. Все предметы тем или иным образом несут информацию о единстве Мира и о трех его главных частях — небесной, земной и подземной. Самые интересные экспонаты зала — это древние деревянные скульптуры, духи предков, мужчина и женщина, через которых передается благодатная сила из невидимого мира потомкам. По представлениям предков коми и финно-угорских народов три части Вселенной являют собой каждая особой

✦ **Fragment teemast "Hobune — päike"**
✦ **Fragment of the theme *Horse — Sun***
✦ **Фрагмент теме "Конь — солнце"**

мир, но в то же время эти миры как бы перетекают один в другой, проникают друг в друга.

Ощущение плавного перетекания миров создается художественным решением всей выставки. Конструкции — легкие рамы из дерева с натянутыми в определенных местах нитями, играют роль завысы, созданной человеческим созданием, чтобы отделить от себя пугающие тайны мира. В то же время завеса эта не сплошная и при желании взгляд человека может проникнуть вглубь, открывая новое.

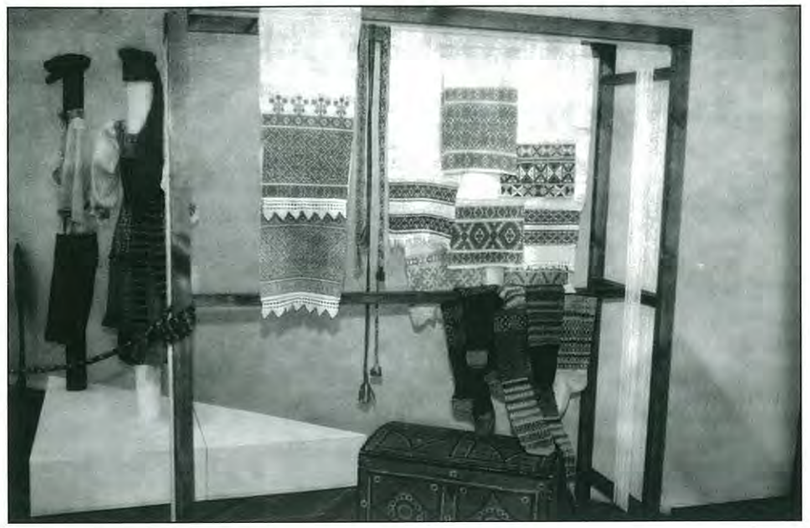
Во втором зале находится произведения современных художников и мастеров прикладного искусства, каждый из которых посвоему пережил встречу с мифологической реальностью. Они делятся своим опытом и достигнутым знанием. В этом зале предметы подсказывают нам, современном людям, как через могущество символов можно найти связь с миром предков.

Картина мира предвов коми раскрывается в третьем зале. Центром мифологической картины мира у коми являются мифы о сотворении мира праматерью-уточкой. В соответствии с этим центром зала стал комплекс предметов с символикой праматери-уточки и мирового яйца — солонки, ковши, колыбели, расположенные на подиуме овальной формы. Свет и тепло, исходящие от предметов крестьянского искусства, создают образ зала, и, одновременно, образ божества-солнца, творящего сам мир в представлении предков. Солнечные лучи-коридоры из конструкций расходятся во все стороны от центра — "яйца жизнезарождения". Каждый коридор завершается увеличенным изображением символа, значимого для предков коми и связанного с определенной мифологемой. В зале через комплексы предметов народного искусства и археологических находок представлены восемь таких символов. Об устройстве мира рассказывают два из них — комплексы вещей с символикой реки-дороги, мирового пути и мирового древа — образа Вселенной по вертикали.

Через символы лося и лосихи, медведя и медведицы дошли до нас наиболее древние образы предков коми и финно-угров, а в загадочный подземный мир приводит образ ящера-лягушки.

В зале также представлены сформировавшиеся, вероятно, несколько позднее в мифол. огии коми образы матери- прародительницы Золотой Бабы и конясолнце. Отдельный комплекс бытовой утвари передает образ солнца в форме абстрактных знаков — колеса, креста, свастики.

Для полноты раскрытия мифологем в некоторые комплексы включены предметы, сделанные хантами, манси, ненцами, русскими.

✦ **Päikeseketta motiive esemeil**
✦ **Solar Disc Motive on Artefacts**
✦ **Солярные знаки на предметах**

Выставка "Пути мифов — пути народов" вызывает интерес специалистов, но чаще всего ее посещают школьники и студенты. Для детей проводятся специально разработанные экскурсии с элементами игры. Каждому посетителю выставка дает возможность прикоснуться как к художественному творчеству народа коми, так и к основам мировоззрения предков.

✦

The exhibition Ways of Myths — Ways of Peoples *was opened at the Komi National Museum in April 1996. The majority of the exposition was made up of examples of Komi folk art, which had previously been displayed in Moscow, Tallinn, Hungary, etc. The aim of the exhibition was to show the richness (abundance) and variety of Komi folk art items, to prove that a folk art item is not only the reflection of the surrounding world, but also the world in its entirety.*

The exhibition was displayed in three halls with the overall space of 300 square metres. In the first hall there were very few exhibits — this emphasized the uniqueness of each object. The objects carry information of the entirety of the world and its three main elements — heaven, earth and underworld. The old wooden sculptures were especially interesting. In the second hall works of contemporary folk art masters were displayed. They show how it is possible to create a connection with the ancestors' world through symbols. The third hall represented a mythological picture of the world the centre of which is myths of Duck the Ancestress and the World Egg.

Muuseumirahvas koolipingis

Helgi Põllo

1997.–98. õppeaasta on toomas muuseumitöötajate koolitusse mõndagi uut. Eelkõige sisaldab uut äsja käimalükatud koostööprogramm Eesti Rahvakultuurikeskusega, kellel õpetamise vallas märkimisväärseid kogemusi. Sidemete loomine sunnib meidki, st Eesti Muuseumiühingut, õppepäevi paremini ja pikema aja peale ette kavandama. Nii on nüüd juba sügisel selge, millal ja millise põhitemaatikaga hakkavad seminarid toimuma. Pealegi mahub meie reklaam trükisesse, mida kultuurikeskus välja annab.

Esimene seminar leidis aset 6.–8. oktoobrini 1997 Tallinnas, oli pühendatud ekspositsioonialasele tööle muuseumis ja kõigile üllatuslikult tõi kokku enneolematult suure hulga rahvast. Just seetõttu, et kohati soovis loenguid kuulata 60–70 inimest, otsustati seminar pidada Eesti Ajaloomuuseumi Maarjamäe filiaali saalis. Esimese päeva ligi kolmetunnise põhiettekande pidas Heli Halste-Korpela Helsingi Linnamuuseumist. See muuseum on viimastel aastatel kuulsaks saanud just novaatorliku suhtumisega näituste tegemisse. Vahemärkusena olgu öeldud, et nende esimest suuremat kõmutekitanud näitust "Mälu" sai vaadata 1997. aasta detsembrikuuni. Värske, ennekõike turistidele mõeldud näitus "Aeg" jääb avatuks pikemalt. Need on ühtlasi väljapanekud, mis püüavad esemete ilu, lõhnade, helide, aga eelkõige muidugi kandva idee abil külastaja tundeilma puudutada. Sellest, kuidas ekspositsioonid valmisid, millised olid vaidlused rühmades, milliseid tehnilisi ja kontseptuaalseid probleeme tekkis, andiski külalislektor slaide ja videofilme kasutades ülevaate.

Esimese seminaripäeva hiline pärastlõuna kulus Tallinna Linnamuuseumi väljapanekuga tutvumiseks ja analüüsiks. Teise päeva hommik algas rühmatööga. See üllatas väidetavalt isegi soomlannat,

kes muuhulgas märkis, et nemad ei ole sel moel, st kolleegidega üksteise tööd analüüsinud. Rühmatöö eesmärgiks ei olnud lihtsalt muuseumiekspositsiooni kritiseerida, vaid tugevuste-nõrkuste kirjapanemise käigus teiste või õigemini oma muuseumi nõrku ja tugevaid külgi teadvustada. Suvekülastaja arvamuse mainitud väljapanekust tõi ankeedivastustele toetudes rahva ette linnamuuseumi ekspositsiooniosakonna juhataja Aino Lepp. Selgus näiteks, et need kestvad väärtused kronoloogiliselt ülesehitatud ekspositsioonis, mida me ise sageli igavaks ja aegunuks loeme, köitsid palusid välisturiste. Eks siit ka see igavene probleem, kellele me õigupoolest oma muuseumid loome.

Inimese suhtumisest värvidesse pidas huvitava ettekande Tiina Veskla Tallinna Pedagoogikaülikoolist. Seminar jätkus Eesti Panga Muuseumi külastamisega. Uhkelt valvatud ja kallilt ehitatud muuseumiruumis muutis muidu suhteliselt ühelaadilise väljapaneku oma jutuga huvitavaks Ajaloomuuseumi teadur Ivar Leimus. Hilisõhtusest programmist osavõtt oli küll vabatahtlik, kuid vähemalt pooled päevastest olijatest olid tulnud vaatama "kodukootud" videosid Eestimaa näitustest. Erandiks selles osas jäi võib-olla Soome kolleegi poolt pakutu.

Kolmas õppepäev algas Eesti Rahva Muuseumi töötaja Vaike Reemanni ettekandega sellest, kuidas loodi meie esindusmuuseumi esimene sõjajärgne püsiekspositsioon. Ettekanne läks sujuvalt üle aruteluks. Ühtlasi oli võimalus teha ettepanekuid järgmise seminari kohta, mis toimus 10.–12. novembril ja oli samuti pühendatud ekspositsioonialastele küsimustele.

Seekordsed koolituspäevad lõppesid uhiuue ja kauni Mikkeli muuseumi külastamisega Kadriorus. Ilusa disaini ja kindla turvasüsteemiga vitriinid, kaunid tööruumid, värskelt remonditud maja ja suurejooneline ning nauditav kollektsioon tekitas küsimuse: kas see on maksimum, mida ühelt muuseumilt oskame oodata? Rahast rääkisime sel hetkel vähe. Muuseumitöötajate ainuke mure ei ole siiski rahapuudus, vaid raskused, kuidas kiiresti muutuva asjademaailma võimaluste ja uue põlvkonna soovidega kursis olla ning kaasas käia. Külastaja väiksem süvenemisoskus nõuab väga häid ja läbimõeldud tekste ning Soome kolleegi väitel ei tohiks need sealsetele uurimustele toetudes ületada 14 rida. Sama oluline on, milliseid värve kasutada, et vaatajat köita ja küljes hoida. Ennekõike jäi aga meelde, et ükski spetsialist väljastpoolt muuseumi, kellest võiks abi loota, olgu see siis teatrilavastaja, luuletaja, valgustuse asjatundja või helitehnik, pole hea eesmärgi nimel liiast. Just grupis töötades, asju pidevalt muutes ja analüüsides võib sündida uus ja huvitav ekspositsioon.

Novembrikuu õppepäevade ettevalmistamisel üritasime kasutada võimalikult palju eelmisel seminaril esitatud ettepanekuist. See muutis aga loengupäevad kaunikesti pikaks. Seminari kava oli järgmine:

10. november

Sissejuhatus. Kursuse avamine.

EOÜ "Johnberger" — vitriinid, seinad, moodulid... — Müügiesindaja U. Tammik

Firma "Markowa" võimalustest muuseumide varustamisel mannekeenide, mulaažide, riiulite jms — E. Virkkunen

Konservaatorite nõuandeid ekspositsiooni tegijaile — H. Peets "Kanut"

Materjalidest ja töövahenditest näituste tegemiseks muuseumis — V. Sillamaa ajaloomuuseum

Foto H. PÕLLO

✦ **Seminari vaheajal**
✦ **Seminar break**
✦ **В перерыве семинара**

11. november

Valgustusest muuseumides. Tehnilised võimalused — Enn Uusküla "Seos GPG"

Psühholoogia näitusel. Inimese käitumisest ruumis — M. Heidmets

Vähese rahaga huvitava tulemuseni. Mõtteid püsinäituse ja ajutise näituse erinevustest — S. Paris Tartu Linnamuuseum

Nõuandeid kunstinäituste tegemiseks — Ü. Kruus Adamson Ericu Muuseum

Ettevalmistus rühmatööks. Muuseumide külastus. Teatri- ja muusikamuuseum, tuletõrjemuuseum, tervishoiumuuseum

12. november

Rühmatöö. Kokkuvõte rühmatööst — H. Põllo

Kunstniku kogemus tööst muuseumides — H. Kivihall

Ülevaade muusikatehnika messilt Münchenis — P. Põldma Harju Muuseum

Arvamused, diskussioonid. Kokkuvõtted

Kursuse lõpetamine

Kuna saalis kuulas kõigil kolmel päeval ettekandeid ca 100–130 inimest, polnud ka esinejatel kerge niivõrd suurt hulka eri taseme, ettevalmistuse ja huvidega inimesi kaasa mõtlema ja töötama panna. Üldjoontes läks see minu arvates ometigi korda. Edaspidised koolitusprogrammid toimuvad kindlasti hoopis napimaarvulisematele gruppidele. Suure hulga inimeste kokkutulemisel on aga ka oma hea pool: sõlmitakse uusi tutvusi, saadakse kolleegidelt asjatundlikku nõu ja vastuseid küsimustele, jagatakse informatsiooni. Nõnda lisandus varemtrükitud päevakavale mõndagi uut. Nimelt algas seekordne seminar muuseuminõuniku Ülle Reimetsa sõnavõtuga, kus ta tutvustas ennekõike Muuseumi Nõukogu viimaste kuude tegevust ja selle tulemusi. Paljud kohal olnuist polnud seniajani päris selgesti aru saanud nimetatud nõukogu funktsioonidest, õigustest ja kohustustest. Küllap jäi seegi kord osa küsimusi küsimata ja vastuseid saamata, sest kokkusaamisi sellise suure hulga inimestega on tegelikult vähe olnud. Emotsionaalselt mõjusid Vabaõhumuuseumi direktrissi M. Langi ja töötaja M. Tamjärve ülesastumised nende muuseumi viimase aja menukatest näitustest. Värvikad slaidid tõid juba suletud väljapanekud uskumatult veenvalt vaatajani.

Käesolevaks õppeaastaks on muuseumiühingul koos rahvakultuurikeskusega planeeritud veel õppepäevad turismist ja reklaamist muuseumis (veebruaris) ning muuseumipedagoogikast.

Tuleb tõdeda, et muuseumitöötajate huvi koolitusprogrammide vastu näikse olevat kõrge. Kust aga leida meie eriala ja huvisid tundvaid lektoreid? Kui teil on ettepanekuid või põnevaid ideid nii seminaride endi, lektorite ja töövormide kohta, helistage ja kirjutage muuseumiühingu juhatuse liikmetele, kelle üheks tööülesandeks on koolitusega seotu:

Kaie Nurmiste	**Pärnu Muuseum 244/434 64**
Ivi Laatsit	**Võru Muuseum 278/244-79**
Helgi Põllo	**Hiiumaa Muuseum 246/962-08 või 971-21**

Kuna muuseumidel ja ka muuseumiühingul puudub kindel asupaik, on **Rahvakultuuri Keskus (Tallinn Vilmsi tn 55)** lubanud aidata. See tähendab, et kui tahate teistelegi kasulikku muuseumialast teavet jagada, võite vastavad materjalid jätta sealse töötaja Piret Pääri kätte. Sinna võib saata videofilme, fotosid, trükiseid jms, mille abil teised saaksid teada teie majas tehtavast ja ka laias ilmas toimuvast. Kui mitte mujal, siis õppeseminaridel võiks neid materjale näidata, kasutada, levitada. See oleks samas neutraalne paik, kust ka väikesed kohamuuseumid oskaksid ja söandaksid sobiva info jälgi ajada. Sellest kogunevast materjalist saaks ehk seeme loodetavale suurele info- ja metoodikakeskusele, millest muuseumitöötajad juba aastaid unistavad.

Eraldi tänusõnad kuuluvad Ajaloomuuseumi Maarjamäe filiaali rahvale, kes seminaride kordaminekule igati kaasa aitasid ja mitmesuguseid üleskerkinud probleeme lahendasid. Korraldajate siiras tänu ka neile muuseumidele, kuhu nõnda suure rahvahulga, aga ka suure huviga sisse põigata saime.

Kahjurputukad muuseumis

Lea Raichmann

Kahjurputukad on tõsine probleem paljudes muuseumides, ka Eesti Rahva Muuseumis oleme pidanud sellega regulaarselt tegelema. Käesolev artikkel põhineb praktilise töö kogemusel ERMis ja kirjandusel, millest olulisim on David Pinnigeri "Insect Pests in Museums" (1990). Muudele allikatele on viidatud tekstis.

Seda probleemi käsitledes on otstarbekas alustada põhimõttest, et muuseumis peaks töö kahjurputukate osas olema ennetav. Kõige õigem on rakendada integreeritud süsteemi, mis koosneks suletud hoidlaruumist, üldisest hügieenist selles, nõutavate kliimatingimuste tagamisest ja regulaarsest esemete läbivaatamisest. Keemiliste putukamürkide kasutamist ei saa küll alati vältida, aga see olgu väga läbimõeldud.

Omaette asuv suletud hoidlaruum on esmane nõue esemete säilitamisel. Kehtib põhimõte, et hoidla ruumid oleksid võimalikult puhtad. Edukas putukatõrje sõltub 99% puhtusest. Lisaks esemetele on vaja puhastada riiulid, kapipõhjad ning kõik pimedad ja kasutamata nurgad. Praod ja lõhed sodist puhtaks!

ERMis käib puhastamine praegu nii: pistan käe kilekotikesse (see on mugavam kui kummikinnas) ja niisutan pehme lapi tehnilise piiritusega. Piiritusega puhastades ei tõsta me hoidlas niiskust ja puhastatud pind kuivab kohe. Pühin nii riiulid kui siinid ja seinad korralikult puhtaks. Nurkade, pragude jms jaoks kasutan vajadusel tolmuimejat.

Meil on tööplaan, mille kohaselt koiohtlikud tekstiilid (villased esemed, karusnahad) vaatame läbi kaks korda aastas, linased ja puuvillased tekstiilid üks kord aastas, puuesemeid kontrollime ja puhastame kord kahe aasta jooksul.

Hoidla ruumid vajavad õhutamist. Õhuvahetus on vajalik, et niiskust reguleerida ja tolmust, gaasidest saastatud õhku välja vahetada. On ju praktikast teada, kui kiiresti esemed kõdunevad niiskes, seisvas ja kopitanud õhus.

Maapealse tavalise ruumi ühekordseks loomulikuks õhuvahetuseks arvestatakse üks tund. Keldriruumi loomulik õhuvahetus ei ole üldjuhul üheselt määratav, aga arvestuslik keskmine on ühekordne õhuvahetus kuue tunni jooksul (G. Thomson "The Museum Environment", lk 102). Esemete eeskujulikuks säilimiseks sellest ei piisa. Stockholmi Folkens Museumi peakonservaator L. E. Barkmani andmetel on nende muuseumi hoidlad varustatud kahekordse õhutsirkulatsiooniga ühe tunni jooksul (õhk puhastatakse mehhaaniliste tolmufiltritega). Parim lahendus oleks konditsioneeritud kliima. ERMis seda võimalust ei ole. Akende kaudu tuulutades ei ole võimalik kliimat stabiilsena hoida. Küll on aga see ainus võimalus ruume õhutada. Oleme katnud need aknad, mida tuulutamiseks kasutame, tiheda kapronriidest võrguga.

Tihti tekib vastasseis inimestele vajaliku mugava töökeskkonna ja esemete säilimiseks vajalike nõudmiste vahel. Ometi tuleb hoidlate primaarseks funktsiooniks pidada esemete säilimist. Seepärast on mõistlik, et töötajad viibivad hoidlates võimalikult vähe, hoidla ei peaks olema ühegi inimese pidev tööruum.

Oluline on ka valguse toime. Mida vähem valgust, seda parem. Eriti ohtlik on otsene päikesevalgus. Seepärast on vaja aknad katta, näiteks paberiga.

Tuleb tagada nõutavad kliimatingimused, s.o optimaalne niiskus ja temperatuur. Ülemäärane niiskus põhjustab esemete paisumist, liigses kuivuses esemed kuivavad, tõmbuvad kokku. See põhjustab kooldumist, lõhenemist, pragunemist, kiudude katkemist jne. Suuremõõtmelised esemed reageerivad aeglaselt, väikesed kiiresti. Näiteks inimesesuurusel puuskulptuuril kulub niiskuse suure kõikumusega kohanemiseks 2–3 kuud, paberilehel kulub selleks mõni minut. Ülemäärase niiskuse käes korrodeeruvad metallid, pleekuvad värvid (kui lisaks on valgus). Niiskus üle 70% soodustab hallituse kasvu; 65–75% on optimaalne riidekoi arenguks. Inglismaa konservaatorid on täheldanud, et kahjurputukad kahjustavad ehitisi ja puitesemeid oluliselt vähem, kui suhteline niiskus on madalam kui 65%. Kui meie kollektsioon koosneb mitmetest erinevat liiki esemetest, võib keskmiseks niiskuseks võtta 50–55%.

Temperatuuri suhtes soovitab uuem kirjandus jahedamat kliimat, see on soodsam materjalide endi struktuurilisele püsimisele, samuti vähendab see oluliselt bioloogilise kahjustuse ohtu. Näiteks peab G. Thomson ("The Museum Environment", lk 45) tekstiili- ja arhiivimaterjalidele sobivaks temperatuuri +5 °C kuni +10 °C. Karusnahkade säilitamiseks on külmhoidlaid kasutatud Euroopas juba väga kaua aega. Hilisem on madalate temperetuuride kasutamine ka teiste kollektsioonide puhul. Spetsiaalselt konstrueeritud külmhoidlad on muidugi kallid nii ehitada kui ekspluateerida. Aga liigsete soojusallikate (kuumaveetorud, kuumad radiaatorid) isoleerimise ja väljalülitamisega saab igas ruumis temperatuuri alandada.

Säilitamise üldskeemi kuulub ka regulaarne esemete läbivaatamine. Kõik esemed, mis tulevad hoidlasse säilitamisele, peavad endastmõista olema puhastatud. Samuti peaksid nad läbima külmmenetluse ja (või) karantiini isolaatoris. Nii oleks välistatud nakatatud esemete sattumine hoidlasse. Esemete läbivaatamine peaks toimuma mitte hoidlas, vaid eraldi ruumis. ERMis on see nii tekstiili puhul. Karusnahku ja puuesemeid kontrollime kahjuks hoidlas.

On oluline pidada üksikasjalikku tööpäevikut. Poole aasta pärast, jõudes ringiga sama kapi juurde, on kasulik järele vaadata, millline oli nende esemete olukord kuus kuud tagasi. Nii saab järeldusi teha oma töö efektiivsuse kohta ja kui vaja, muuta metoodikat.

Eseme läbivaatamine peab olema ka metoodiline. Näiteks vammuse puhul: esmalt krae ja krae-alune, siis varrukad, seljatagune, hõlmad. Järgneb pahupoole kontroll. Tähelepanelik tuleb olla õmblusäärte, voltide, kortsude, taskute, klappide juures.

Puukoi kontrollimisel saab hea tulemuse, kui silmas pidada sesoonsust. Just mais-juunis jõuavad puu sisemuses elutsenud vastsed eseme pinnale, jättes väljudes järele värske augu ja puutolmu kuhiku.

Valgustus töökohal olgu piisav ja õige nurga alt langev.

Kahjustuse korral kasutame ERMis tolmuimejat "Philips", mille kõige uuem mudel on varustatud vahetatava söefiltriga. Nendel tolmuimejatel on reguleeritav režiim. Režiimi valik olgu mõõdukas ja enesestmõista tuleb eset käsitleda äärmise säästlikkusega.

ERMis on võimalik ka sügavkülmmenetlus -28 °C juures. Külmkappi kasutame põhiliselt tekstiilesemete tarbeks. Temperatuuril -30 °C hävivad kahjurputukad kõigis arengustaadiumides. Külm tekstiilikiudusid ei kahjusta. Selle meetodi üheks eeliseks on, et värvitud esemed ei satu ohtu — värvid ei hakka külmkapis "jooksma". Esemed asetame külmkappi kilekottidesse pakitult, niimoodi säilitatakse materjalis sisalduv niiskus muutumatuna. Külmkapist eseme väljavõtmisel kaitseb kilekott niiskuse kondenseerumise eest eseme pinnale.

Kui tavalises tööruumis on sooja 20 °C ja õhu niiskusesisaldus on näiteks 55%, siis kastepunkt on siin 11 °C. See tähendab, et veeaur kondenseerub igale esemele, mille temperatuur on alla 11 °C. Eseme kohanemine tavalise tööruumi tingimustega sõltub tema suurusest. Keskmiselt võib esemed kilekotist välja võtta 2–3 tunni möödumisel.

Kokkuvõtvalt tahan rõhutada, et töö muuseumis kahjurputukate osas peab olema läbimõeldud, ennetav ja regulaarne.

✦

Насекомые-вредители — это серьезная проблема многих музеев которая свойственна и Эстонскому национальному музею. Данная статья написана на базе опыта практической работы в ЭНМ, кроме того, использована некоторая литература, в частности "Insect Pests in Museums" Давида Пиннигера 1990. На остальные источники ссылки приводятся в статье. Рассматривая эту проблему, надо начинать с того что музей в работе с вредителями должен прежде всего быть предусмотрительным. Правильнее всего ввести интегрированную систему состоящую из закрытых хранилищ, общей гигиены в них, поддерживания необходимых климатических условий и регулярного осмотра предметов. Нельзя обходить стороной и использование химических средств, но это должно быть продуманным.

Первое требование — изолированные, максимально чистые помещения. От этого зависит 99% борьбы с вредителями. Помимо чистых экспонатов, чистыми должны быть полки, шкафы и все помещение. Очистку лучше всего проводить техническим спиртом, который не влияет на влажность помещения. Для очистки труднодоступных мест используется пылесос.

Для хранилищ необходимо проветривание, обеспечивающее регуляцию влажности и вывода загазованного воздуха. Из практики известно отрицательное влияние на предметы застоявшегося влажного воздуха. Для проветривания обычного наземного помещения расчитывается однаразовая смена воздуха в один час. Для подвальных помещений — однаразовая смена воздуха за 6 часов (G. Thomson "The Museum Environment", стр. 102).

Для образцового содержания предметов этого недостаточна. По данным главного консерватора Стокгольмского "Folkens Museum" Л. Е. Баркмана хранилища их музея снабжены циркулятором воздуха, который осуществляет смену воздуха 2 раза в час (очистка производится через механические фильтры).

Лучший выход это кондиционеры. В ЭНМ этой возможности нет. Путем проветривания через окна невозможно поддерживать стабильный климат. Но это единственная возможность для нас и мы закрыли окна капроновыми сетками.

Часто возникает противоречие между необходимым удобным рабочим местом и требованиями для сохранения экспонатов. Здесь должно доминировать требование сохранности предметов, так как возможно достичь минимального времени пребывания работника в хранилище.

Важно и освещение, которого чем меньше, тем лучше. Особенно опасен прямой солнечный свет.

Требуются и оптимальные климатические условия — поддерживание необходимой влажности и температуры. При высокой влажности предметы разбухают, при сухости стягиваются. Из-за этого появляются разрывы и другие повреждения. На большие предметы сырость действует медленнее, на маленькие быстрее. Например, на деревянной скульптуры в человеческий рост излишняя влажность отразится через 2—3 месяца, для бумажного листа потребуется несколько минут. При излишней влажности начинают коррозировать металлы и выгорать краски (если влияет и освещение). Уровень влажности в 70% способствует появлению плесени; 65—70% — оптимально для появления моли. Английские консерваторы заметили значительное уменшение насекомых-вредителей, портящих постройки и изделия из дерева если влажность менее 65%. Если коллекции состоят из различных предметов то за основу можно взять влажность в 50—55%.

Современная литература советует придерживаться более холодного температурного режима, что способствует сохранению структуры материала и уменьшает биологические повреждения. Например Г. Тхомсон в упоминаемой выше работе на стр. 45, предлагает температуру для хранения архивных материалов от 5 до 10 градусов тепла.

Для сохранения мехов холодильники используется в Европе уже давно. Специально сконструированные холодильники дороги как в постройке так и в эксплуатации, но можно достичь снижения температуры путем изоляции источников тепла.

В общую схему хранения предметов входит и их регулярное осматривание. При хранилищах должен быть изолятор, т. к. все предметы поступающие в фонды должны быть чистыми и пройти обработку в холодильнике, и карантин в изоляторе. Таким образом будет перекрыт доступ зараженных предметов в хранилище. В нашем музее в

специальном помещении происходит только прием и осмотр текстиля. Полезно вести дневник осмотра единичных предметов, чтобы при повторном осмотре знать их предыдущее состояние. Таким образом можно контролировать эффективность работы, и при необходимости менять методику. Своя методика должна быть и для процесса осмотра предмета, так, например, при осмотре кафтана начинают с воротника, затем рукава, спина и, наконец, полы. После этого проверяется изнаночная сторона. NB! швы, складки, сборки, карманы и т. д.

При борьбе с древесной молью важно учитывать сезонность. В мае-июне моль выходит на поверхность деревянных предметов, оставляя на ней свежие отверстия и деревянную пыль.

Освещенность рабочего места должна быть достаточной и падать под нужным углом.

Мы используем в работе новую модель пылесоса "Philips", имеющую сменные фильтры и регулируемый режим работы.

В ЭНМ возможна обработка глубоким холодом при температуры в -28 градусов цельсия. Мы используем этот метод для обработки текстиля. При температуры -30 гибнут насекомые вредители во всех стадиях развития. Холод не повреждает текстиль, который мы помещаем в холодильник в целофанных пакетах, чтобы сохранить необходимую влажность и предупредить возникновение конденсата после окончания обработки. Если температура рабочего помещения 20 градусов тепла, а уровень влажности 55%, то конденсат будет вырабатываться на поверхности, имеющей температуру ниже 11 градусов. Текстиль можно доставать из пластика через 2—3 минуты.

В заключение надо отметить что работа с насекомыми-вредителями должна вестись продуманно, регулярно и базироваться на способах предупреждения.

JUUBILARID

JÜRI KUUM — 75

16. mail 1997 tähistas 75. sünnipäeva Eesti Põllumajandusülikooli emeriitprofessor Jüri Kuum. Tema elukäik oli nagu paljudel teistel selle sajandi visadel ja sitketel eesti maapoistel, kellel polnud puudu tahtmisest, mõistusest ning püsivusest hariduse omandamisel. Viljandimaal Sürgavere vallas sündinud Jüri Kuum koolitas aastakümnete jooksul Eestile maaparandajaid, 1971. aastal kaitses ta doktoritöö.

Jüri Kuum pole aga kunagi olnud ainult kitsalt erialaspetsialist. Ikka on iseloomustanud teda üldine kultuurihuvi, ikka on ta tundnud muret oma rahva käekäigu pärast. Põllumajandusajaloo entusiastliku uurijana innustus ta ka 20. sajandi algul väljaöeldud, kuid tollal teostamata jäänud põllumajandusmuuseumi ideest. Nähes traditsioonilise agraarühiskonna hävingut, tõstatas ta juba 1956. aastal avalikult selle muuseumi rajamise küsimuse. Esialgu ei saatnud Jüri Kuuma edu. Pöördeliseks sai alles tema 1968. a. ajalehes "Edasi" avaldatud üleskutse "Eesti põllumajandusele oma muuseum!", mis tekitas vastukaja avalikkuses. Vaatamata põllumajandusministeeriumi toetusele jäi Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomiteelt "õnnistus" muuseumile saamata. Jüri Kuum on meenutanud, et talle öeldud: "Kas Te siis Eesti Põllumajanduse Akadeemias hakkate seda vana kola õpetama?" Muuseum ei jäänud õnneks siiski tegemata, 2. juulil 1968 loodi ta ametkondlikuna Eesti Põllumajanduse Akadeemia juurde.Oma hoonete saamine Ülenurmele, kogumistöö, dokmentaalfilmide tegemine, esimese püsinäituse "Teraviljakasvatus" avamine, pulmade vastuvõtu traditsiooni kujunemine, suur tulekahju ekspositsioonihoones, kahjutules hävinud näituse taastamine ja taasavamine, uute hoonete remont ning kohandamine muuseumi tarbeks, mälestuskivide avamine ja konverentside korraldamine, keerulised raha- ja organisatsioonilised probleemid, uute püsi- ja ajutiste näituste avamine, rahvalike suurürituste korraldamine — need on mõned tähised Eesti Põllumajandusmuuseumi kolmekümneaastaselt arenguteelt. Kõiges selles on teos ja vaimus osalenud ka Jüri Kuum nii muuseumi juhataja, nõukogu esimehe kui ka lihtsalt aatelise südantvalutava nõuandjana.

MART ROOTSLANE

On 16 May 1997 Jüri Kuum, professor emeritus of the Estonian Agricultural University, founder of the Estonian Agricultural Museum celebrated his 75th birthday. The Museum was set up in 1968 in order to preserve all past experience and information about Estonian agriculture. Today the visitors are invited to see exhibitions about history of grain growing, animal husbandry, horticulture, beekeeping, poultry, flax cultivation, also traditional vehicles of farmers, various old tractors and traction engines, a post windmill, an oven in the "House of bread" and a blacksmith's shop.

TIIU SAARIST 50 + 25

27. juunil 1947 Paides sündinud Tiiu Saarist on Järvamaa Muuseumi juhtinud 25 aastat. Kuigi ta Järvamaad oma hingesügavustes päriskoduks ei pea (teda kisub vanematekoju Võrumaale), on ta kogu elu ometi seotud Paidega. Siin lõpetas ta keskkooli ja spordikooli, siia tuli tagasi ka oma esimesele ja ainukesele töökohale pärast Tartu Ülikooli lõpetamist füüsilise geograafina ja looduskaitseinspektorina. Diplomitöögi oli seotud Järvamaa mõisate ja mõisaparkidega. Paidesse ei suunatud teda mitte looduskaitsetööle, vaid kohe Paide Koduloomuuseumi direktori ametikohale — 8. juuli 1972. See otsus tegi Tiiu Saaristist kogu Nõukogude Liidu noorima muuseumidirektori, sest selles ametis olid enamasti igat sorti veteranid.

Tartu üliõpilaste looduskaitse ringist saadud giiditööoskus, loodus- ja kultuuripärandi mõistmine ning rännupisik pole tänaseni kuhugi kadunud. Ka spordile pole Tiiu käega löönud, kuigi korvpalliga on lõpparve tehtud. Selle asemel on ta liitunud Eesti Tervisespordi Ühendusega ning toonud medaleid võistlustelt Soomes ja Ungaris.

Maakonna tutvustamisega tuli algust teha kohe esimesel tööaastal. Tiiu Saaristi puhul on giiditöös ühinenud nii töökohustus kui hobi. Paide muuseumis polnud aastaid olnud juhti, kes ka majandusasjade eest hea seisaks. "Majandusasjade ajamine pole mulle kunagi meelt mööda olnud, aga iga asi on õpitav," arvab Tiiu Saarist ise. "Kui sisuline töö korras ja kollektiivi usaldad, on lust tööd teha. Aga mõnusa raamatu võiks selle 25 aasta muutuste kohta muuseumis ja muuseumiga seonduvast kirja panna küll. Ehk kunagi pensionieas..."

Ajast, kui neli aastat tagasi Paides oma raadio tööle hakkas, on Tiiu Saarist olnud üks KUMA raadio saatejuhte, kelle hääl vähemalt kord nädalas eetris kõlab, olgu siis sarisaates "Kas tunned Järvamaad" või "Ajalehetarkus".

Aastatega on lisandunud kogemusi, aga ka kavalust ning hulljulgustki probleemide lahendamiseks. Igapäevatöös on ka peaga vastu seina jooksmist, alatuid altvedamisi inimeste poolt, keda lihtsameelselt usaldanud oled.

Soovime Tiiu Saaristile jätkuvat energiat ja iseendaks jäämist.

TÖÖKAASLASED

EESTI MUUSEUMIÜHINGU JUHATUS JAOTAS AMETEID

Uus juhatus järgnevaks kolmeks tegevusaastaks valiti 1997. aasta kevadel ühingu üldkoosolekul Heimtalis. 6. oktoobril kogunes juhatus Tallinna Linnamuuseumisse, et jagada omavahel ametid ning paika panna täpsemad töösuunad.

Ühingu **esimeheks** valiti ühehäälselt **Heivi Pullerits**, **aseesimeesteks Katrin Sepalaan** ja **Virve Tuubel**. **Laekuriks** jäi edasi **Virve Mägi**, kes on seda ametit väga kohusetundlikult siiani pidanud.

Juhatuse teised liikmed jagunesid järgmistesse töögruppidesse:

1. koolitus ja välissuhted: **Helgi Põllo, Ivi Laatsit, Kaie Nurmeste, Kaja Uuspõld**
2. trükised: **Eevi Astel, Vaabo Vainomaa**
3. vaba aeg e seltsielu: **Katrin Sepalaan, Rein Laur**
4. arhiiv: **Anne Jänes**

EMÜ juhatus:

Heivi Pullerits, Tartu Linnamuuseum	**27/422 022**
Katrin Sepalaan, Eesti Meremuuseum	**2/6411 410**
Virve Tuubel, Eesti Rahva Muuseum	**27/421 311**
Eevi Astel, Eesti Rahva Muuseum	**27/421 183**
Virve Mägi, Eesti Tervishoiumuuseum	**2/6411 732**
Ülle Kruus, Eesti Kunstimuuseum	**22/445 838**
Helgi Põllo, Hiiumaa Muuseum	**246/93 630, 97 121, 96 208**
Kaie Nurmeste, Pärnu Muuseum	**244/43 464**
Elle Lees, K. Pätsu Muuseum	**22/ 534 295**
Kaja Uuspõld, Rakvere Muuseum	**232/43 506**
Rein Laur, Tallinna Linnamuuseum	**2/6445 856**
Vaabo Vainomaa, Kanut	**2/6448 647**
Iivi Laatsit, Võru Muuseum	**278/ 21 939**
Elvi Nassar, Eesti Põllumajandusmuuseum	**27/412 597**
Anne Jänes, Viljandi Muuseum	**243/33 664**

Revisjonikomisjon:

1. Eve Peets, Eesti Ajaloomuuseum	**2/6411 631**
2. Helle Avila, Eesti Ajaloomuuseum	**22/237 071**
3. Tiina Pikamäe, Muinsuskaitseinspektsioon	**2/6448 623**

Foto A. PÕLLO

✦ **Eesti Muuseumiühingu juhatuse koosolek 7. oktoobril 1997 Maarjamäel Eesti Ajaloomuuseumis**

✦ **Board meeting of the Estonian Museums Society on Oct. 7, 1997 at Maarjamäe in the Estonian History Museum**

✦ **Собрание руководства Объединение Эстонских музеев 7 октября 1997 года в Эстонском Историческом музее на Маарьямяэ**

Tähelepanuks autorile

✦ *Toimetus ei retsenseeri ega tagasta toimetusele saadetud artikleid. Toimetus jätab endale õiguse lühendada tekste.*

✦ *Esitatud tekst peab olema korrektselt vormistatud, eelkõige arvutil. Soovitav on lisada arvutiketas. Artikli juurde kuulub autori pilt (muuseumitöös), samuti artikli sisu lahtimõtestavad fotod, foto allkirjad, fotograaf, pildistamise aasta.*

✦ *Kirjutada võib kõigest, mis on seotud muuseumi ja muuseumitööga. Teretulnud on museoloogilis-teoreetilised kirjutised, mis tõstataksid uusi mõtteid, ärataks diskussioone.*

✦ *Artikli pikkus on umbes 4 lk, kirjatükile tuleb lisada ka resümee, nii inglise kui vene keeles.*

✦ *Artiklid avaldatakse eesti keeles. Peale nende avaldatakse vene keeles pikemaid kirjutisi Venemaal asuvatest soome-ugri muuseumidest. Artikleid võib avaldada ka inglise keeles.*

✦ *Toimetusele saadetud pildid tagastatakse.*

✦ *Lisada lühiandmed autori kohta — kus, kellena töötab, teaduslik kraad, osavõtt erialalistest seltsidest jm.*

Leopold Tõnson *(1878–1935) oli Eesti spordi- ja riigikaitsetegelane. Tema algatusel ja osavõtul on sündinud enamik eesti spordi põhimõttelisi institutsioone, sh "Kalevi" spordiselts kui teerajaja spordis ja eestluse teadvustamisel. Tallinna Rattasõitjate Selts "Kalev" asutati 1901. aastal edumeelse eesti intelligentsi poolt, kusjuures põhieesmärgiks polnud mitte sport, vaid eestluse ideoloogia arendamine. Eeskujuks oli tšehhi sookolite liikumine, kus füüsilise treeningu lõppeesmärgiks pidi vajaduse korral olema kodumaa kaitsmine relvaga. 1918. a lõpul saabuski aeg, kus seda põhimõtet tuli hakata ellu rakendama. 29. novembril vallutasid venelased Narva ja liikusid edasi lääne poole. Eesti väed taganesid. Sel ajal tuli Leopold Tõnson välja mõttega asutada "Kalevi" seltsi baasil eriväeosa: ega meie "Kalev" ainult selleks ole, et kuuli loopida, vaid eeskätt selleks, et eestlased olla ja eestlaste kohust täita. Väeosa nimeks sai Kalevlaste Malev, pealikuks L. Tõnson. Esimesi ülesastumisi oli Maleval osavõtt Valkla lahingust 3. jaan. 1919. Võiduga Valklas pandi seisma venelaste tung läände. Toimus põhimõtteline muutus sõdurite meeleolus, tekkis uus lootus ja usk edusse, mis kokkuvõttes viiski võidule. Kalevlaste Maleva lülitumine sõjategevusse kummutas ka üleüldiselt levinud arvamuse, mille kohaselt intelligents ei pea sõjaväljale minema, vaid ootab võitu, et siis hakata täitma endale vastavat rolli riigi ülesehitamisel.*

L. Tõnsoni algatusvõimet ja suutlikkust läks Eesti riigil vaja ka 1. detsembril 1924. Kommunistliku riigipöördekatse kiire nurjamise üheks oluliseks teguriks oli Kaitseliidu "Kalevi" maakonna kokkukutsumine tema poolt ning Tallinna tähtsamate objektide kaitse alla võtmine.

Peale Leopold Tõnsoni surma 1935 ilmunud järelehüüetes meenutati teda kui suurt juhti ja tõsteti esile tema teeneid spordiliikumises, Kalevlaste Maleva ja Kaitseliidu organiseerimisel.

"Eesti Spordilehes" ilmunud nekroloog rõhutas Leopold Tõnsoni kui eestluse ideoloogi tähtsust: "Sinu deviisiks oli eestlus, mille all Sa mõistsid meie rahva arendamist rahvatervikuks, natsiooniks. Alles siis muutub Eesti tõesti vabaks ja tema tulevik kindlaks, kui meie rahvas tahab ja jõuab puhastada oma esivanemailt viikingitelt pärandatud vaimset ja kehalist kulda võõrapärasest pahnast ja orjavaimust, mis saatuslike aastasadade vältel on kuhjunud sellele kullale, ja iga eestlane omab kehaliselt, vaimselt ja hingeliselt taseme, mis on rajatud selle kulla alusel arendatud rahvuskultuurile."

KAIE VOOLAID

Leopold Tõnson was an Estonian sports and state defense figure. On his initiative and with his participation most of the principal Estonian sports institutions were established, among them the Kalev Sports Society as a pathfinder for sports and for bringing Estonian nationalism and patriotism into the people's consciousness. The Tallinn Cyclists' Society Kalev *was founded in 1901 by the progressive Estonian intelligentsia, whereas the main aim was not practising sports but the promotion of the ideology of Estonian naturalism and patriotism. It followed the example of the Czech* Sokols' *Movement which set as the final aim of physical training taking up arms for the defense of the native country if need be. At the end of 1919 the time came for putting this principle into practice. On November 29 the Russian troops seised Narva and marched on to the west. The Estonian troops retreated. It was this time when Leopold Tõnson voiced the idea to establish a special unit on the basis of the* Kalev *Society. He claimed that Kalev was not founded for young men to put the shot but, first and foremost, in order to be Estonians and fulfill the obligations set to Estonians. The unit was named* Kalevlaste Malev *(unit of the members of the Kalev Society) and Leopold Tõnson became the commander. One of the first battles they participated in was at Valkla on January 3, 1919. The victory at Valkla stopped the Russians' drive to the west. This caused a principal change in the soldiers' mood, new hope and belief in success sprang up, which, in conclusion, helped them to gain victory. The fact that the* Kalevlaste Malev *joined in the war, refuted the widespread opinion that the intelligentsia does not have to go to the war field but wait for the victory to start performing their respective role in building up the state.*

Leopold Tõnson's initiative and capability were also necessary for the Estonian state on December 1, 1924. One of the essential factors in the quick thwarting of the communist coup was the summoning of the Kalevlaste Malev *of the Defence Union by Leopold Tõnson and taking Tallinn key targets under protection.*

In obituaries published after Leopold Tõnson's death in 1935, he was remembered as a great leader and his services in sports movement and in organizing the Kalevlaste Malev *and the Defence Union were stressed.*

The obituary published in Eesti Spordileht *(Estonian Sports Newspaper) emphasized Leopold Tõnson's importance as the ideologist of Estonian nationalism and patriotism: "Your motto was Estonian nationalism and patriotism, which for you meant moulding our people into a whole, a nation. Estonia will become really free and its future stable only when our people want and are able to purify the mental and physical gold inherited from their ancestors — the Vikings — from the alien trash and servility which during the fatal yearhundreds has piled up on this gold, and each Estonian has physically, mentally and spiritually the level that has been established on national culture developed on the basis of this gold."*

Tagakaane siseküljel:
Leopold Tõnson. Kips. Tundmatu kunstnik. Eesti Spordimuuseum
Leopold Tõnson. Plaster. Unknown artist. The sculpture in the Estonian Sports Museum.

Tagakaanel:
Viljandi Kooliõpilaste Pataljon Vabadussõjas 1918–1919. Eesti Spordimuuseum. Foto J. Riet
On the back cover:
Battalion of Viljandi schoolboys in the War of Independence 1918–1919. Estonian Sports Museum
На задней обложке:
Батальон школьников города Вильянди в Освободительной войне 1918—1919 гг. Эстонский музей спорта

